Start of Max Marcus Family Collection

AR 1251

Sys #: 000194012

LEO BAECK INSTITUTE
Center for Jewish History
15 West 16th Street
New York, NY 10011

Phone: (212) 744-6400
Fax: (212) 988-1305
Email: lbaeck@lbi.cjh.org
URL: http://www.lbi.org

AR 1251 1/1 Max Marcus Family Collection, 1820-1911 K

2048 (loc V3/3)

Marcus, Max, Familie AR-C.478

1.-5. Hebraica Handschr 5p 1251

6. Hamburger, Ernst Erklaerungen zu 1.-5.
New York Juli 1961 Masch.Schr 1p

7. Beileidsbrief Deutsch-Israelitischer Gemeindebund zum Ableben von Max Marcus Berlin 28.9.1911 Handschr 1p m 7 Unterschr

8. Haggada, Erbstueck der Familie Marcus Fuerth 1771 Druck 30p u Erlaeuterung von Max Marcus Potsdam 13.4.1881 Handschr 1p

2.Karte

1.Name 2.Hebraica 3.Organisationen Deutsch-Isr.Gemeindebund 4.Gebetbuecher 5.Fot[illegible]s Marcus,Max 6.Urkunden Schulzeugnisse 7.Marcus,N[illegible]an 8.Urkunden Lehre

Karte 1a. Marcus, Max familie AR-C 478

1251

Hebraica

1. Engagement contract for marriage of Wolf ben Moshe and Jette - Coswig 1820
2. Engagement agreement for marriage of Mordechai sm son of Zev Wolf(the above groom) and Jettl bas Aron -Gueste -1858
3. Engagement agreement for mmarriage of Moshe ben Mordechai and Jitl bat Aron -Guesten 1858
4. Chaliza Bir Briefx for marriage of the above 1859
5. Chaliza Brief -Egeln 1845

2.Karte Marcus, Max, Familie AR-C.478

9. Foto Max Marcus, Bankier, geb.13.6.1831 in Beelitz, Mark Brandenburg, gest. 21.9. 1911 in Potsdam Aufnahme Selle & Kuntze, Potsdam n.d. 1p in Fotoalbum 1251

10. Foto Ehepaar Max Marcus und Henriette geb. Goldschmidt Goldene Hochzeit Aufnahme Haense Herrmann 1p

11. Schulzeugnis fuer Max Marcus, Dessau September 1846 Handschr 2p

12. Zeugnis fuer Max Marcus aus Beelitz Die Direktion der Franzschule zu Dessau Direktor David Fraenkel Urkunde Dessau 25.12.1846 Handschr 1p Abgangszeugnis

3.Karte

3.Karte Marcus, Max, Familie AR-C.478
13. Lehrbrief fuer Nathan Marcus aus Beelitz 1251
Oranienbaum 1.4.1847 Urkunde Handschr
u 2 Siegel 1 Bogen Lehrling in
Schnittwaren-Handlung

מזל טוב יצמיח ויעלה
כגן רטוב עד למעלה

[illegible]

[illegible]

הכל שריר וקים

[illegible]

ת״ר

ליד הה״ב הבחור גאב וואלף

בן הנעלה הר״ר [illegible] סג״ל

1 (1251)

המגיד מראשית אחרית הוא יתן שם ושארית
לאלה דברי התנאים והברית אשר דברו

והותנו בין שני הצדדים. דהיינו בין החבר ר' [illegible]
הלוי העומד לצד בנו הבחור מרדכי. ובין החבר ר' [illegible]
ר' יהודא העומד לצד הבתולה מרת [illegible] בהחבר ר' אהרן.
[illegible]

ראשונה הבחור מרדכי הנ"ל ישא בעז"ה את הבתולה מרת [illegible] בחופה וקידושין
כדת משה וישראל. ולא יבריחו ולא יעלימו זה מזה [illegible]
[illegible]
ושנית החבר ר' [illegible] הנ"ל התחייב את עצמו להכניס לידי [illegible] והותנו
בין שני הצדדים. ולהלביש אותו בבגדי כבוד [illegible] החתונה לפי כבודו
[illegible] עם החבר ר' [illegible] הנ"ל התחייב את עצמו להכניס לידי [illegible] הבתולה
הנ"ל [illegible] והותנו בין שני הצדדים ולהלביש אותה בבגדי
כבוד [illegible] החתונה [illegible]
[illegible]
[illegible] שני הצדדים הנ"ל [illegible]
[illegible]
והחתן הנ"ל [illegible] חופה [illegible]
[illegible]
[illegible] הצדדים [illegible]
[illegible]
וזה נעשה [illegible]
בעיר גאסטין [illegible] הכל שריר וקיים

נאום החתן מרדכי בן הר"ר [illegible] הלוי
נאום הכלה [illegible] בת הרבר ר' אהרן

[illegible]

[illegible]

המגיד מראשית אחרית הוא יתן שם ושארית לאלה דברי
התנאים והברית שנדברו והותנו בין שני הצדדים
דהיינו בין החבר ר' ז"ב בן ר' משה הלוי [illegible] מצד אחד העומד [illegible] בנו
הבחור מרדכי, ובין החבר ר' מאיר בן החבר ר' יהודה [illegible]
מצד העומד [illegible] הבתולה מרת [illegible] בת החבר ר' אהרן [illegible]
ר"ד הבח' מרדכי בר ז"ב הלוי ישא [illegible] את הבתולה מרת [illegible] הנ"ל בחופה
וקידושין כדת משה וישראל ואל יבריחו ואל יעלימו לזה מזה ולא זה מזה
[illegible] הבריחות [illegible] [illegible] [illegible] קנסא [illegible] ופה ר' ז"ב הנ"ל
[illegible] החתן [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] והותנו [illegible] הנ"ל
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] החתן [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] החתן ר' [illegible] הנ"ל [illegible] [illegible] [illegible]
הבתולה הנ"ל [illegible] [illegible] והותנו [illegible] שני הצדדים [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
הנ"ל [illegible] [illegible] [illegible] ועל [illegible] [illegible] [illegible] שני הצדדים
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] הצדדים [illegible] [illegible] על כל [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] בק"ק [illegible]

הכל שריר וקיים

נאום החתן מרדכי בן [illegible] ז"ב הלוי

נאום הכלה [illegible] בת החבר ר' אהרן

[illegible] [illegible] [illegible]

[illegible] [illegible]

זכרון דברות שהיתה בפנינו עדים ח"מ בשלישי בשבת ר"ח ניסן שנת חמשת
אלפים ושש מאות ותשעה עשר לבריאת עולם למנין שאנו מונין פה בעיר
לונדון [illegible] [illegible] . איך שבא לפנינו החבר ר' משה בהרר
מאיר הלוי ואמר לנו . הוו עלינו עדים נאמנים וקנו מאתי בקנין אגב סודר
בכל לשון של זכות [illegible] הנזכר , [illegible] חתנו ונתנו לגרת [illegible] בת
הה"ח ר' אהרן [illegible] להיות לה לעזרה ולעזות ולהאיר וחשת שרצונו ברצון הטוב
שלה באונס . כי אם בלב שלם ובנפש חפיצה ובדעת מיושבת . ו[illegible] אם
[illegible] בקהלה [illegible] [illegible] [illegible] בר חשוב [illegible] [illegible] גזירה שהיה
[illegible] [illegible] להשלמה [illegible] להשגה [illegible] להדר בה [illegible] [illegible] [illegible] .
איך שאם חו ושות [illegible] ה"ה [illegible] [illegible] בהרר מאיר הלוי
בעל של [illegible] [illegible] בת הה"ח ר' אהרן [illegible] [illegible] . ותהיה אשתו ע' [illegible]
[illegible] לחלוק , [illegible] [illegible] אותה לחלוק לה . [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] לחלוק , [illegible] [illegible] חלק אחר [illegible] .
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] השטר [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
רבנן [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] . [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] השטר . [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] בהרר מאיר לגרת
[illegible] [illegible] [illegible] בת [illegible] הלוי . בכל זה [illegible] [illegible]

הכל שריר וקים

משה [illegible] [illegible] [illegible]

[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

לאשה חשובה

שיחי' להאשה מרת ...

אשת הר"ר מרדכי מאדרו...

4 (1251)

זכרון עדות שהיתה בפנינו עדים חה"מ בשלישי בשבת שנים עשר יום לחדש סיון שנת חמשת אלפים ושש מאות וחמשה לבריאת עולם למנין שאנו מנין כאן בעיר עגעלן במדינת פרייסען · איך שבאו לפנינו האחים ה"ה הב"ח כ"ה יצחק והב"ח כ"ה יהודא בניהם של הח"ר יקותיאל יצ"ו ואמרו לנו הוו עלינו עדים נאמנים וקנו מאתנו בקג"אס וכתבו בכל לשון של זכות ויפוי כח המועיל ואף חתמו ותנו למרת מלכה בת החבר ר' משה ז"ל להיות לה לעדות ולזכות ולראיה מחמת שרצינו ברצון הטוב שלא באונס כי אם בלב שלם ובנפש חפיצה ובדעת מיושבת והנה אנחנו מודים בפניכם היום כמודה בפני ב"ד חשוב וראוי בהודאה גמורה שרירא וקיימא דלא להשנאה ודלא למהדר בה מן יומא דנן ולעלם · איך שאם ח"ו ימות ויעדר אחינו כ"ה מיכל יעקב בן הח"ר יקותיאל בעלה של מרת מלכה בת הח"ר משה בלא זרע קיימא ותהיה אשתו מרת מלכה הנ"ל זקוקה לחלוץ אזי כשתתבע אותנו לחלוץ לה מחוייבים אנחנו לפוטרה בחליצה הגונה וכשירה בחנם מבלי ליקח ממנה או מכל באי כחה שום פרוטה בעולם תיכף ומיד אחר שלשה חדשים להעדרו של אחינו בעלה הנ"ל ח"ו כשתהיה ראויה לחלוץ · ובלבד שהיבמה תלך אחר היבם כל הא דלעיל מקטן ועד גדול קבלנו עלינו לאשר ולקיים בח"ח ובשד"א ובכל תוקף ועוז שטרי חליצות דנהיגין בישראל העשויין כתיקון חז"ל דלא כאסמכתא ודלא כטופסי דשטרי ובביטול כל מודעות שבעולם בכל לישנא דאמרי רבנן המבטלין בהן מודעות ושטר חליצה זה לא יפסול ולא יגרע כחו בשום גריעותא וריעותא בעולם הכל מה שהפה יוכל לדבר והלב לחשוב ויהא נידון ונדרוש לטובת ולזכות ולמעלה בעלת השטר ותהא ידה על העליונה ויד המערער על התחתונה וקנינא ממנו הקטן יצחק והקטן יהודא בניהם של הח"ר יקותיאל למרת מלכה אשת אחינו כ"ה מיכאל יעקב בן הח"ר יקותיאל בכל מה דכתב ומפורש לעיל במנא דכשר למקניא ביה

הכל שריר וקים :

הקטן יצחק אייזק בן כ"ה יקותיאל זלמן ז"ל

הקטן יהודא בן כ"ה יקותיאל זלמן

[illegible] רפאל בן יודא

[illegible] עד

[illegible] עד

[illegible] עד

עד [illegible]

Die anliegenden fuenf Dokumente beziehen sich auf die Familie Max Marcus, geboren in Belitz, Regierungsbeziek Potsdam, im Jahre 1831, gestorben in Potsdam, im Jahre 1912 und seine Ehefrau Henriette, geborene Goldschmidt, geboren 1836 und gestorben in Berlin ein Jahr nach seinem Tode.

Die Dokuments koennen sich auch auf andere Mitglieder der Familie Marcus beziehen.

Ernst Hamburger
67 Riverside Drive
New York 24.

Juli 19[illegible]

Berlin W. 35. d. 28. September 1911.
Steglitzerstrasse 85.

Hochgeehrte Frau!

Der Heimgang Ihres verewigten Gatten unseres Delegierten

Herrn Max Marcus

erfüllt uns mit aufrichtiger Teilnahme, die wir Ihnen und Ihrer wertgeschätzten Familie auszusprechen uns gedrungen fühlen. Der Verblichene ist dem Deutsch-Israelitischen Gemeindebunde nahegetreten, als es sich darum handelte, eine Erziehungsanstalt für geistig zurückgebliebene Kinder zu begründen. Er hat uns den Zugang zu den Körperschaften seiner von ihm so pietätvoll geliebten Vaterstadt Beelitz geebnet und auch nachher unserem Institut seine Sympathie erhalten. Sein Name als eines echten Menschenfreundes wird in unserem Kreise dauernd in Ehren gehalten werden.

Der Ausschuss des Deutsch-Israelitischen Gemeindebundes.

Dr. jur. Georg Minden

Emil Cohn

Prof. Dr. M. Philippson

Moritz [illegible]

Prof. Dr. M. Türk

Siegfried Brünn

Prof. Dr. M. Kraetz

Frau

Bankier Marcus

Potsdam.

[illegible]

[illegible] J. M. [illegible]

הגדה

סדר של פסח

עם הפירוש הנחמד אברבנאל *

כאשר מלפנים היו בישראל * שנדפס

מימי קדם בדמות וצורות נאים לחקוק ולצור

בחרט בנחושת קליל :

ולא נותרה בבת ציון כי אם אחד בעיר ושנים במשפחה מכל
וכל * ועתה נשתנה הדבר למעליותא דכל סבת
והלל * וגדול כבוד האחרון מן הראשון שנתקנו מכל טעות
וקלקול * ונכתבו באותיות גדולות בכתב של המחוורים וביופי
הנייר כאור תמונה בציורים· בעיטורים כלול * וזה
הנה נא שחומרים בכלל * כן יזכנו ה׳
במהרה בבנין אריאל :

בפיודא

בשנת תבוא עליך אור הגאולה לפ״ק :

בדפוס חדש נאה ומהודר של כהר״ר איצק יצ״ו
בן כה״ר ליב ב״מ ז״ל :

Dieses Buch ist ein Erbstück der Familie
„Marcus“

Ursprünglich von der Familie Mittwitz
erworben, ist solches übergegangen auf dem
Seitenlinie meinen Urgroßvater „Marcus Marcus“
(זצ״ל) demnächst auf dessen Sohn „Moses
Marcus“ (ז״ל) u. danach auf meinen
Vater „Wolff Marcus“ von welchem mir
dasselbe nach seinem im Jahre 1867 erfolgten
Tode überkommen ist.

An meine Nachkommen (Kinder
Schwiegerkinder und Enkel) richte ich
das Ersuchen dieses älteste Erbstück
meiner Vorfahren sorgfältig zu
bewahren und damit das Andenken
ihrer Ahnen zu ehren.

Potsdam (פ״ק פ״ד) den 13 April 1881

Max Marcus
Schloßstr. 4.

(אור לארבעה עשר בניסן בודקין החמץ בכל המקומות: אין ...לין עד שבדקו: וקודם שמתחילין מברכין) די נאכט פר דעם פירצעהנטן טאג אין ניסן איז ערב פסח (בדקת אן הויב) איט פאדר איט אונ' וואקסי ליכט אונ' אאכט די ברכה:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ עַל בִּיעוּר חָמֵץ:

(ולא ידבר בין ברכה לבדיקה וישמור החמץ שבדק בתיבה או יתלנו באור ויבטל) אונ' ווען אן גבדקת הט זאג כו אוירא

כָּל חֲמִירָא וַחֲמִיעָא דְאִיכָּא בִּרְשׁוּתִי דְלָא חֲמִיתֵיהּ וּדְלָא בִעַרְתֵּיהּ לִיבָּטֵל וְלֶהֱוֵי כְּעַפְרָא דְאַרְעָא:

(למחר בשעה חמישית ישרפנו במדורה בפני עצמו וישליך עפרו ויבטלנו ויאמר) צו אחרגנס אן ערב פסח פר אייך אוער פר ברענט אן דס האן איט איין ביזונדר פייאר אונ' אן זאגט דאס:

כָּל חֲמִירָא וַחֲמִיעָא דְאִיכָּא בִּרְשׁוּתִי דַחֲמִיתֵיהּ וּדְלָא חֲמִיתֵיהּ דְבִעַרְתֵּיהּ וּדְלָא בִעַרְתֵּיהּ לִיבָּטֵל וְלֶהֱוֵי כְּעַפְרָא דְאַרְעָא:

(ועושין החרוסת זכר לטיט ואופין המצות) : אונ' אן אאכט חרוסת זכר לטיט אונ' דר נאך באקט אן דיא מצות:

בערב פסח כשבאין מבית הכנסת יהא שלחנו ערוך תלין קערה ובה שלש מצות ומיני ירקות לטונא וחפיך וב' תבשילין בשר וביצה אחד זכר לפסח ואחד זכר לחגיגה וחרוסת זכר לטיט וחומץ:

סימן לסדר של פסח

קַדֵּשׁ * וּרְחַץ * כַּרְפַּס * יַחַץ * מַגִּיד * רָחְצָה * מוֹצִיא מַצָּה * מָרוֹר * כּוֹרֵךְ * שֻׁלְחָן עוֹרֵךְ * צָפוּן בָּרֵךְ * הַלֵּל נִרְצָה:

(ומוזגין כוס ראשון ומברך) שענק דז כוס צום ערשטן אאן איין אונ' אאך קידוש:

קידוש של פסח

(בשבת) ווען פסח אן שבת גפאלט היבט אן דא אן

יוֹם הַשִּׁשִּׁי וַיְכֻלּוּ הַשָּׁמַיִם וְהָאָרֶץ וְכָל צְבָאָם: וַיְכַל אֱלֹהִים בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי מְלַאכְתּוֹ אֲשֶׁר עָשָׂה וַיִּשְׁבֹּת בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי מִכָּל מְלַאכְתּוֹ אֲשֶׁר עָשָׂה: וַיְבָרֶךְ אֱלֹהִים אֶת יוֹם הַשְּׁבִיעִי וַיְקַדֵּשׁ אֹתוֹ כִּי בוֹ שָׁבַת מִכָּל מְלַאכְתּוֹ אֲשֶׁר בָּרָא אֱלֹהִים לַעֲשׂוֹת:

הריני מוכן ומזומן לקיים מצות כוס ראשון של ארבע כוסות לשם יחוד קב"ה ושכינתי' ע"י ההוא טמיר ונעלם בשם כל ישראל:

בחול מתחילין כאן — און דר וואכן היבט אן דא אן

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם בּוֹרֵא פְּרִי הַגָּפֶן:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם אֲשֶׁר בָּחַר בָּנוּ מִכָּל עָם וְרוֹמְמָנוּ מִכָּל לָשׁוֹן וְקִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וַתִּתֶּן לָנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ בְּאַהֲבָה שבתות למנוחה וּמוֹעֲדִים לְשִׂמְחָה חַגִּים וּזְמַנִּים לְשָׂשׂוֹן את יום השבת הזה וְאֶת יוֹם חַג הַמַּצּוֹת הַזֶּה זְמַן חֵרוּתֵנוּ באהבה מִקְרָא קֹדֶשׁ זֵכֶר לִיצִיאַת מִצְרָיִם כִּי בָנוּ בָחַרְתָּ וְאוֹתָנוּ קִדַּשְׁתָּ מִכָּל הָעַמִּים ושבת וּמוֹעֲדֵי קָדְשֶׁךָ באהבה וברצון בְּשִׂמְחָה וּבְשָׂשׂוֹן הִנְחַלְתָּנוּ: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ מְקַדֵּשׁ השבת וְ יִשְׂרָאֵל וְהַזְּמַנִּים:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם שֶׁהֶחֱיָנוּ וְקִיְּמָנוּ וְהִגִּיעָנוּ לַזְּמַן הַזֶּה:

(ואם חל להיות במ"ש קודם שהחיינו אומרים הבדלה וסימניך יקנה"ז) ווען פסח אן שבת נאכט גיפאלט וואז זאגט אן דש

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם בּוֹרֵא מְאוֹרֵי הָאֵשׁ: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם הַמַּבְדִּיל בֵּין קוֹדֶשׁ לְחוֹל בֵּין אוֹר לְחוֹשֶׁךְ בֵּין יִשְׂרָאֵל לָעַמִּים בֵּין יוֹם הַשְּׁבִיעִי לְשֵׁשֶׁת יְמֵי הַמַּעֲשֶׂה * בֵּין קְדוּשַּׁת שַׁבָּת לִקְדוּשַּׁת יוֹם טוֹב הִבְדַּלְתָּ * וְאֶת יוֹם הַשְּׁבִיעִי מִשֵּׁשֶׁת יְמֵי הַמַּעֲשֶׂה קִדַּשְׁתָּ הִבְדַּלְתָּ וְקִדַּשְׁתָּ אֶת עַמְּךָ יִשְׂרָאֵל בִּקְדֻשָּׁתֶךָ: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ הַמַּבְדִּיל בֵּין קוֹדֶשׁ לְקוֹדֶשׁ:

פר שהחיינו

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם שֶׁהֶחֱיָנוּ וְקִיְּמָנוּ וְהִגִּיעָנוּ לַזְּמַן הַזֶּה:

(ושותין בהסיבת שמאל * ונוטלין ידיהן ואינו מברך) אן דיך אוף די לינקי זייט אונ' טרינק דער נאך וועשט די הענט אונ' זאגט קיין ברכה

(ויקח הכרפס ויטבול במי מלח או בחומץ ויברך) נעמט אפיך אדר פיטר זיל אונ' טונק עז איין אין עסיק אדר זאלץ וואסר אונ' זאג די ברכה

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם בּוֹרֵא פְּרִי הָאֲדָמָה:

(ואוכל ונותן לכולם: ויבצע מצה שניה ויניח חציה במקומה והשאר יצפון לאפיקומן ויגביה הבצה והבשר מהקערה ויתחיל ההגדה): אונ' דר נאך נעמט דיא אמטלשטי מצה אונ' ברעך זי אין צוויאה אונ' נעם דיא איין העלפט צוג אונטר דען (המיבה) צו איין אפיקומן אונ' די אנדרי העלפט זיג ... וידר צוישן דיא צווי גנצי מצות אונ' נעם פון בייקן דז איי אונ' גרוע אוב היב אויף דז בעקן אונ' זאג איט הויכר שטים כהא:

הנני מוכן ומזומן לקיים מצות לספר ביציאת מצרים לשם יחוד קב"ה ושכינתי' ע"י ההו' טמיר ונעלם בשם כל ישראל:

כהא

לַחְמָא עַנְיָא דִּי אֲכָלוּ אַבְהָתָנָא בְּאַרְעָא דְמִצְרָיִם כָּל דִּכְפִין יֵיתֵי וְיֵכוֹל כָּל דִּצְרִיךְ יֵיתֵי וְיִפְסַח הָשַׁתָּא הָכָא לְשָׁנָה הַבָּאָה בְּאַרְעָא דְיִשְׂרָאֵל * הָשַׁתָּא עַבְדֵי * לְשָׁנָה הַבָּאָה בְּנֵי חוֹרִין:

ומוזגין כוס שני ושואלים — שענק איין דז אנדרי כוס

מַה נִּשְׁתַּנָּה הַלַּיְלָה הַזֶּה מִכָּל הַלֵּילוֹת שֶׁבְּכָל הַלֵּילוֹת אָנוּ אוֹכְלִין חָמֵץ וּמַצָּה הַלַּיְלָה הַזֶּה כֻּלּוֹ מַצָּה * שֶׁבְּכָל הַלֵּילוֹת אָנוּ אוֹכְלִין שְׁאָר יְרָקוֹת * הַלַּיְלָה הַזֶּה מָרוֹר * שֶׁבְּכָל הַלֵּילוֹת אֵין אָנוּ מַטְבִּילִין אֲפִילוּ פַּעַם אַחַת הַלַּיְלָה הַזֶּה שְׁתֵּי פְעָמִים * שֶׁבְּכָל הַלֵּילוֹת אָנוּ אוֹכְלִין בֵּין יוֹשְׁבִין וּבֵין מְסֻבִּין * הַלַּיְלָה הַזֶּה כֻּלָּנוּ מְסֻבִּין:

עֲבָדִים הָיִינוּ לְפַרְעֹה בְּמִצְרָיִם וַיּוֹצִיאֵנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ מִשָּׁם בְּיָד חֲזָקָה וּבִזְרוֹעַ נְטוּיָה וְאִלּוּ

גדול ואין ביד העני לק' ו' די ספוק' * ור"מ כל מי שהרעיב את עצמו בערב פסח כדי לאכול מצה לתיאבון ... [illegible]

מה נשתנה הלילה הזה מכל הלילות ... [illegible]

עבדים ... ינו לפרעה במצרים ולכן נעשה אותם הדברים המורי' על העבדות ובלילה הזה ג"כ הוליאנו ה' ... [illegible]

פירוש על פי הסוד

כהא לחמא עניא: לחם שמזכיר את העוני שנתענו במצרים: בענין שעבדו המצרים ... ענין גופא יצאו לחירות כיצד המצריים לא הניחו לישראל להמתין ... למלאכתם בחפזון נמצא לא היו יכולים לאכול חמץ ולכן עתה בגאולה היה והחפזון של מצרים ... [illegible] בבצקם: והוא ענין ה"א מהגאולה ... בפרשת ראה וז"ל לחם עוני לחם שמזכיר את העוני ... [illegible]

בני חורין ... [illegible]

פירש אברבנאל

כהא לחמא

עניא די ר"ת לע"ד פתחי' לעתיד לבא מזכירין יציאת מצרים כמו שדורש בהגד' את"כ כל ימי חייך להבי' לימות המשיח: ומה שקרא המצו' לחם עוני מפני שהיא כנגד מנחת עני שהיא עשירית האיפה אף הכא בחלה לריך עשירית האיפה שהוא שיעור חלה דגמרינן לה מעומר שנאמר והעומר עשירי' האיפה הוא ובגמרא לחם עני לחם שעונין עליו דברים הרבה ד"א מה דרכו של עני הוא מכיך את התנו' ואשתו לשה אף כאן כו' ד"א מה דרכו של עני בפרוס אף כאן בפרוס' וי"מ לפי שהלא שלא נחמץ הוא קטן הכמות ושפל ונמוך ולכן נקרא לחם עוני לשפלות' ודלותה וגם מפני שהוא מאכל עניי' לפי שהוא קשה להתעכל ... [illegible]

ואלו לא הוציא הקדוש ברוך הוא את אבותינו ממצרים * הרי אנו ובנינו ובני בנינו משועבדים היינו לפרעה במצרים : ואפילו כלנו חכמים כלנו נבונים כלנו זקנים כלנו יודעים את התורה מצוה עלינו לספר ביציאת מצרים וכל המרבה לספר ביציאת מצרים הרי זה משבח :

מעשה ברבי אליעזר ורבי יהושע ורבי אלעזר בן עזריה ורבי עקיבא ורבי טרפון שהיו מסבין בבני ברק : והיו מספרים ביציאת

בניה תליין ולכן נעשה אותן הדברים המורי' על החירות כי בלילה ההוא באתחלתא היינו עבדים ובסופה היינו בני חורין ולכן אנו עושין הדברים ההפכיי' האלה לזכרון העבדו' והחירות שהיינו בו בזה הלילה וזו היא התשובה הראשונה שנתנה : ואלו לא הוציא הקדוש ברוך הוא וכו' לפי שהוציאם משם לא היה אפשר שהיו' כי אם באחד מג' דרכים אם בכחם וזרוע' של ישראל שיתגברו על המלרים או שיהיו ברלון פרעה ורשותו שהוא יתן להם רשות להלוך או בכח הקב"ה היכול לשדד המערכות העליונות ולכן אמ' אילו לא הוציא הקב"ה את אבותינו ממלרי' שהיא היתה הסבה האמתית לא היה אפשר שילאו באחד משני הסבו' האחרו' מנגזרות העם או מרלון פרעה כי העם אע"פ שהיו כמות מופלג לא היה להם לב כי נולדו בתו' השעבוד והעינוי ועל זה אמר עדיין אנו ובנינו ובני בנינו משועבדים היינו לא די שש מאות אלף רגלי העם אשר יצאו אלא גם בניהם ובני בניהם עד עולם : וכפי הסבה השנית שהיא רלון פרעה והסכמת הארץ כפי המערכת השמיימית אין ספק שלא היו יולאים ועל זה אמר עדיין אנו ובנינו וכו' משועבדי' היינו לפרעה במלרים להורות על מלך קשה ומדינה קשה כי לרעהו נקרא פרעה מל' כי פרעה אהרן כאלו הוא שם מורכב פעל רע אן פה רע ארץ מל' היא מקור הערות מל' מלרים וכבר זכרו חכמים ז"ל שאין עבדים נכנסים שם בב"ד מפתחו' שלא היה אפשר ללאת : א"כ לא נשאר לנו אופן אחר לי ליאתם ממלרים כי אם היכולת הש"י : ואפי' כלנו חכמים וכו' שאם יאמר האומר הנה יאות לאות' שילאו מעבדות לחרות שיאכלו וישתו בהסיבה אבל אנחנו שעומדי' בגלות מה רווחנו ביליאת מלרים ובגאולה משם : וכדי להשיב לזה אמר ואפי' כלנו חכמים וכו' כי קנינו ביליאה משם ג' מעלות עליונות שגם היום אנו זוכי' בהם הא' שנודע לכל באי עולם מעלת האומה לפני הש"י שהשגחתו ובעל סדר הטבעי' והמערכות השמיימי' והשרים העליונים בעבור' : והשנית הכבוד שקנו אבותינו ביליא' משם ביד רמה ובירושת הארץ והמעלה והכבוד אשר קנו בה ימים רבים ותהיה ירושה רבה להבאים אחריהם : והג' שאם לא יצאנו ממלרים לא באנו לפני הר סיני ולא קבלנו תורה ומלות ולא שרתה שכינה בינינו ולא היינו עם סגולה להש"י ועוד מעלות רבות אע"פ שאנחנו בגלות אנו זוכים בהם וכנגדם אמר ואפי' כלנו חכמים היודעים דרכי הטבע ומערכות היוון ואם כלנו נבונים המבינים בעניינים המעלה הכבוד כלנו יודעים את התורה היודעים שלימות התורה על אלו ואלו מלוה רבה לספר ביליאת מלרים שהיתה אלינו מקור הטובות וכל המעלות : או נזכר אלו ג' ע"ש הפסוק הבו לכם אנשים חכמים וידועים ונבונים : ה"ג וכל המרבה לספר ביליאת מלרים הרי זה משובח כי מלוה עלינו לספר ביליאת מלרים ואפילו בדבור בעלמא שידבר מענין יליאת מלרים ידי חובתו : וכל המרבה לספר ביליאת מלרים הרי זה משובח ואנו מביאין ראיה ממעשה דרבי אליעזר וחבריו שהיו חכמי הדור ואפ"ה ספרו כל הלילה ביליאת מלרים אמ"ם הלרור במור בפרשת בא מקיים בירכת הספרים ופי' מלוה עלינו לספר ביליאת מלרים ביום דכתיב וראית' אותו דהיינו ביום וכמו שאמרו אין מזכירין יליאת מלרים בלילות וכל המספר ביליאת מלרים גם בלילה הרי זה משובח :

מעשה ברבי אליעזר שהיו מסובין בבני ברק הוא שם מקום והיו מתמיהה אמן ונהגירו ובעל זבח פסח פי' בבני ברק שהיו מסובין על כלים

פירוש על פי הסוד

טעם ארבע כוסות נגד ד' לשונות של גאולה בפרשת וארא והוצאתי והצלתי וגאלתי ולקחתי :

עבדים היינו לפרעה במצרים : לתקן קלקול אדם הראשון ודור המבול ודור הפלגה : אדם הראשון פגם בבתנית אור ונתגשם ונעשה חומ"י ונזדכך בהאת שת כח החומרי במצרי' : דור המבול כי הבן הילד היוצר תשליכהו דהיינו נח ובניו היו ניצולין מן המבול ונזדכך במצרים חטאם : דור הפלגה שחטאו באמרם הבה נלבנה לבנים ונזדכך במצרים ע"י ותוכן לבנים וכו' וזה היה הצירוף וזיכוך לטובתינו :

ויוצאנו ה' אלהינו וכו' מכיר הברזל לעבודתו ית' שנאמר כה אמר ה' שלח את עמי ויעבדוני דהיינו קבלת התורה שהוא תקנת כתנית אור :

כל המספר וכו' הרי זה משובח על ידי הסיפור עושין רושם למעלה ומתעוררין כח הגאולה כדאיתא בזוהר

צורת החכמים מסובין בבני ברק ומספרים ביציאת מצרים כל הלילה

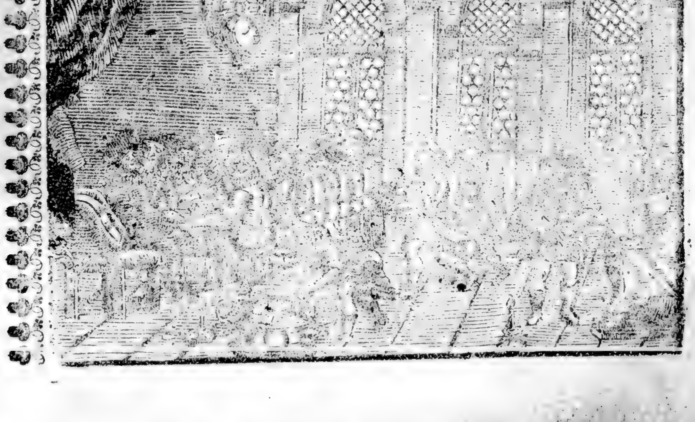

ביציאת מצרים כל אותו הלילה עד שבאו תלמידיהם ואמרו להם רבותינו הגיע זמן קריאת שמע של שחרית

אמר רבי אלעזר בן עזריה הרי אני כבן שבעים שנה ולא זכיתי שתאמר יציאת מצרים בלילות עד שדרשה בן זומא שנאמר למען תזכור את יום צאתך מארץ מצרים כל ימי חייך ימי חייך הימים כל ימי חייך הלילות והחכמים אומרים ימי חייך העולם הזה כל ימי חייך להביא לימות המשיח :

ברוך המקום ברוך הוא ' ברוך שנתן תורה לעמו ישראל ברוך הוא כנגד ארבעה בנים דברה תורה * אחד חכם * ואחד רשע * ואחד תם * ואחד שאינו יודע לשאל : חכם מה הוא אומר מה העדות והחקים והמשפטים אשר צוה ה' אלהינו אותנו ואף אתה אמור לו כהלכות הפסח אין מפטירין אחר הפסח אפיקומן : רשע מה הוא אומר מה העבודה הזאת לכם לכם ולא לו ולפי שהוציא את עצמו מן הכלל ' כפר בעיקר : ואף אתה הקהה את שיניו

כלים יפי' מבריקי' בזוהר' ואפשר שנה יחד לאכול בבית הנשיא רבי אליעזר שפה עזריה ושם הוליא לפניהם הכלים ההם כי בן בנים יאמר על כל בנין ומעשה כמו בין לילי' היה ובין לילה אחד ורבים כמוהו : והיו מספרים ביליאת מלרי' אחר האכילה היה דאי קודם האכילה הא אמרינן בפרק ערבי פסחי' חוטפין מלה בליל פסח בשביל שלא ישנו כל אותו הליל' לפי שבני ישראל כשילאו ממלרים לא ראו שינה בעיניהם כל הלילה כי חלק הראשון מהלילה עסקו בעשיית מלות הפסח והחלק האחרון ממנו' נתעסקו ביליאה ולפי שחייב אדם להראו' את עלמו כאלו הוא יצא ממלרים לכן ראו החכמי' הש"ה לעשות כמעשיהם וזה יוכיח שהמרבה בספורו הוא משובח :

אמר רבי אליעזר בן עזריה הרי אני כבן שבעים שנה לפי שקפצה עליו זקנה כדאיתא בירושלמי דברכות שלא היה כי אם בן י"ח שנה באותו היום' שמינוהו נשיא ובשביל שלא יבזוהו או שמ' דבריו לא יהיו מקובלי' נעשה לו נס מן השמים ובאו לו י"ח שורות של שיער לבן כמנין שניו והיה דומה לאיש שיבה הנה עם כלו הלא הגיע מעלת חכמתו למלות ראיה לבא חביריו ולהוכיח שיאמר יליאת מלרים בלילה עד שדרשה בן זומא שהוא שמעון בן זומא והנה היה בן זומא זה קטן בשני' ולכן לא נסמך ונקר' תמיד ע"ש אביו בן זומא ולא זכה ר"א למה שזכה בן זומא שהי' נער ממנו ולא נעש' לו אותו נס וזה היה תמיהת ר"א בן עזריה ולא זכיתי לשון נלוח כמו אתן דזכי לגדול' כלומר לא נלחתי לחכמים בגמרא ותלמוד

שתאמר יליאת מלרים בכל לילו' השנה בפ' יליאת מק"ש של ערבית לפי שהייתי יחיד והם רבי' ואין דבריו של א' במקום שנים · שדרשו בן זומא וכו' ומעתה ק"ו שאם בכל לילות השנה חייב להזכי' יליאת מלרים לזכרון אותו הנס כ"ש שיותר ויותר ראוי לספרו בליל פסח שהוא הזמן המיוחד אין ולכן כל המרבה לספר בו הרי זה משובח : ימי חייך העולם הבא לפי שהלילה נמשכת אחר היום שנא' ויהי ערב ויהי בקר יום אחד והלילה בכלל היום וכל כ"ד שעות נקרא יום ולכן לא תצטרך כל להא דרשה אלא כל בא לרבות ימות המשיח שגם בימים ההם נזכיר יליאת מלרים א"כ גם לדעת חכמי' דבן זומא חייבי' להזכיר יליאת מלרים בכל לילות השנה וכ"ש בליל פסח ולכן הביא המגיד גם דברי חכמים :

ברוך המקום אמר כאן ד' ברוך לפי שברכה לומר אחר זה כנגד ד' בנים דברי תורה שהם ד' עניינים שטבע העולם ומתנהג בהם אמר כנגד ד' ברוך להורות לנו שראוי לברך להש"י על הטוב ועל ההפך והרד"א גורם ברוך המקום שנתן תורה לישראל ברוך הוא כנגד ארבע' בנים וכו' וכן כתב בזבח פסח ואמר כאן ברוך המקום שנתן תורה לישראל ברוך הוא כיון שכנגד ד' בנים דברי תורה אחד חכם ואחד רשע ואחד תם ואחד שאינו יודע לשאל והיות למוד התורה כולל לכל כמו' בני אדם וגם זכר שם בן בתורה ד"פ כדי לדבר בענין הזה בד' מיני דבורים מתחלפין וכללו כל התוכנים שתמצא שידובר יליאת מלרים בהם ולפי שזה שלימות עולם וגדול בתורת הש"י לכן אמר המגיד בדרשה הזאת ברוך המקום שנתן תורה ר"ל שנתנה להם באופן כך מן השלמות והברכה שזכר בכאן עניינה הטבה וההלול ולכן אמר ברוך הוא ר"ל הוא מלטרך לברכה ולשבח שנברכהו כי הוא ברוך ומבורך בעלמו או מפני שעתה הוא מתחיל לדרוש פסוקי' אומר ברוך המקום וכו' כאדם שרלה לדרוש ואומר בשם הש"ת ואח"כ מתחיל לדרוש ופי' המקום הקב"ה כי רו"ל כנו שמו של הש"י מקום דאמר בב"ר מעונה אלהי קדם הוא מקומו של עולם ואין העולם מקומו גם המכ' כי מקום עולה למנין הו"יה בא בחשבון גדול היו"ד י' פעמי' וה"א ה"פ והוי"ו ו"פ וה"א ה"פ ועל למנין מקום אחד חכם ואחד רשע וכו' וזה טעם' המגיד חלוקת הבנים בזה הדרך לפי שמאלה הד' בנים שזכרה התורה לא ימלט בכל א' מהם אם שיהיה שואל או בלתי שואל ואם הוא שואל לא ימלט מאחד מג' תכליות בשאלתו אם להראות חכמתו וידיעתו ואם להיותו מסופק ומעורער בדבר מפני שנכנס בו מינות כמקנטר בדבר ואם שיש לחסרון ידיעתו ויחפוץ לדעת חכמה ומוסר להבין אמרי בינה והם החכם והרשע והתם והאחד הד' הוא הבלתי שואל ולזה לא עשה בו חלוקה אחרת כי אם השאלה מוחלטת והוא אמרו ושאינו יודע לשאל לפי שהם הי' בלתי שואל מפני רוח מינות היה נכלל ברשע את שאינם כדורים בתורה כסדר הזה וזכרם הנה כפי מעלתם בחכמה ראשונה החכם לכבוד תורתו ואחריו הרשע שגם הוא חכם להרע ואחריו התם לקולר ידיעתו ושאינו יודע לשאל באחרונה שאין בו חכמה כלל ונפירש אם מי שאינו יודע להעמיק שאלתו לא בחכמתו ולא ברשעתו :

חכם מה הוא אומר מה העדות והחקים וכו' בפרשת ואתחנן ולהיותו בן חכם רלה להראות את חכמתו באמרו שיש במלוה הזאת חלק שהם עדות כמו ענין המלות שהוא זכר למהירות הגאולה והוליאה בחפזון ממלרי' וענין הפסח שהוא זכר למזל טלה שנלק' בלילה הזה וגם ענין המרור שהוא זכרון לוימררו את חייהם ויש במלוה הזאת ג"כ מכלל החקים במה שלוה בבית אחד יאכל וגו' ועלם לא תשברו בו שאין טעמו נודע לנו גם יש בזאת המלוה חלק מהמשפטים והוא כל עדת ישראל יעשו אותו וגומר כל בן נכר לא יאכל בו שבכל זה הוא משפט ישר לפי שלא נעשה הנס כי אם לבני ברית ולא לאחרים אמנם ראה המגיד שבן זה ה"ה חכם ירא אלהים שמתחילת דבריו היה אשר לוה ה' אלהינו אתכם הרי שמודה שהמלוה היא אלהית מפי הגבורה נתנה לאבות רק היה שאלתו למה היה חלק ממנה מהעדות ומהחקים ומהמשפטים והיה רלוי שתהיה המלוה בכל חלקיה אם מסוג העדות או מהחקים או מהמשפטים והנה התורה השיבה אותו לכל חלקי השאלה במה שאמר עבדים היינו לפרעה במלרים ויוליאנו ה' אלהינו ממלרים ביד חזקה וגו' כי המרור זכר לעבודת והמלה זכר לחפזון הגאולה והפסח רמז לאותות ומופתים גדולים ורעי' שהיא מכת בכורות ולזכרון דברי' הללו היו העדו' אשר במלוה הזאת ולענין חלק מהמשפטי' השיבו ואותנו הוליא משם ולא אומה אחרת ולכן משפט ישר שכל בן נכר לא יאכל בו : ולענין החקים השיבו ויצונו ה' לעשות את כל החקים האלה וגו' שה' הבורי' שלא ידענו טעמם אבל הוא לטוב לנו כל הימים שטוב הנלחי ולחיותנו כיום הזה בארץ החיים הגשמי בעולם הזה : אף אתה אמור לו וכו' בעבור שהבן החכם הזה מתגאה בחכמתו לעשות חלוקים במלו' הזאת לכן מלבד מה שהשיבתו תורה לבל יהיה חכ' בעיניו אף אתה יעוד תלמד מה שכתוב בפ' אמור אתה לו שאר הלכות הפסח עד הדבר האחרון ממנו שהוא אין מפטירין וכו' והי' משנה בערבי פסחי' שבזה יודע ויסכיל הבוש עם כל חכמתו שעוד לשוה מלין ושים במליה הזאת כפלי' להוסיף יותר משאלה על דרך תן לחכם ויחכם עוד וי"מ כי כששאל החכם מה החקים בכלל בו כיון שעיקר היום בפסח למה אנו אוכלין חגיגה קודם הפסח אלא הפסח עיקר או משיבין לו אנו עושין זה כהלכות הפסח שאין נאכל אלא על השבע כדי שיאשר טעמו

שיניו ואמור לו בעבור זה עשה ה' לי בצאתי ממצרים · לי ולא לו ואלו היה שם לא היה נגאל :

תם מה הוא אומר * מה זאת * ואמרת אליו בחוזק יד הוציאנו ה' ממצרים מבית עבדים :

ושאינו יודע לשאול את פתח לו שנאמר והגדת לבנך ביום ההוא לאמור בעבור זה עשה ה' לי בצאתי ממצרים :

יכול מראש חודש תלמוד לומר ביום ההוא אי ביום ההוא יכול מבעוד יום תלמוד לומר בעבור זה · בעבור זה לא אמרתי אלא

פ' ... ומתוך זה נזכיר טעמי מצות הפסח ... לספר בהם כל הלילה : אין מפטירין אחר הפסח אפיקומן כלומר אין עושין סלוק ולא סיום ולאכילה ממיני מגדים כמנהג כל הסעודות אלא נגמר האכילה כשנפטרין מסעודתן אוכלין כזית מבשר הפסח ולכן אנו אוכלין עתה כזית מצה באחרונה זכר לפסח ופירוש מפטירין מסיימין מלשון הפטרה שמסיימין בה תפלת שחרית אפיקומן בלשון יון קורין לאכילה אפיקומן פי' מפטירין לשון פתיחת פה לדיבור מלשון יפטירו בשפה אפיקומן נוטריקון אפיקו מיני מתיקה לומר אין אומרים אחר אכילת הפסח אפיקו מיני מתיקה לקנוח הפה :

רשע מה הוא אומר מה העבודה הזאת לכם כפ' בא והיה כי יאמרו אליכם בניכם מה העבודה הזאת לכם והנה שלשה דברים הצריכו למגיד שהמאמר הזה היה מחויב הרגה ה' האחד שלא אמר בלשון שאלה כמו שאמר בחכם כי ישאלך בנך מחר ובתם כי ישאלך בנך רק אמיר' כלומר כאשר בניכם שהיו ... [illegible]

תם מה הוא אומר מה זאת בפרשת בא ומדברי התשובה שאמרה התורה ... [illegible]

ושאינו יודע לשאול את פתח לו שנאמר והגדת לבנך בפרשת בא ... [illegible]

יכול מר"ח שהתחילה הגאולה ועוד שנשאלין בהלכות הפסח קודם הפסח : תלמוד לומר ביום ההוא כלומר יום

צורת ארבעה בנים רברי תורה חכם רשע תם ושאינו יודע לשאול

אלא בשעה שיש מצה ומרור מונחים לפניך :

מתחלה עובדי עבודה זרה היו אבותינו ועכשיו קרבנו המקום לעבודתו שנאמר ויאמר יהושע אל כל העם כה אמר ה' אלהי ישראל בעבר הנהר ישבו אבותיכם מעולם תרח אבי אברהם ואבי נחור ויעבדו אלהים אחרים :

ואקח את אביכם את אברהם מעבר הנהר ואולך אותו בכל ארץ כנען וארבה את זרעו ואתן לו את יצחק : ואתן ליצחק את יעקב ואת עשו ואתן לעשו את הר שעיר לרשת אותו ויעקב ובניו ירדו מצרים :

ברוך שומר הבטחתו לישראל · ברוך הוא שהקדוש ברוך הוא חשב את הקץ לעשות כמו שאמר לאברהם אבינו בברית בין הבתרים שנאמר ויאמר לאברהם ידוע תדע כי גר יהיה זרעך בארץ לא להם ועבדום וענו אותם ארבע מאות שנה וגם את הגוי אשר יעבודו דן אנכי ואחרי כן יצאו ברכוש גדול

(היב דז כוס ווין)

צריך להגביה הכוס

והיא שעמדה לאבותינו ולנו שלא אחד בלבד עמד עלינו לכלותינו * אלא שבכל דור ודור עומדים עלינו לכלותינו : והקדוש ברוך הוא מצילנו מידם :

צא ולמד מה בקש לבן הארמי לעשות ליעקב אבינו שפרעה לא גזר אלא על הזכרים ולבן בקש לעקור את הכל שנאמר ארמי אובד אבי וירד מצרימה ויגר שם במתי מעט ויהי שם לגוי גדול עצום ורב :

וירד

יום הגאולה : יכול מבעוד יום כשאנו פסחיהן בעבור זה לא אמרתי אלא בשעה שיש מצה ומרור מונחי' לפניך לפי שלבן הנער ידע' ונער הזה יצטרך האב לראות לו בחלבנע וי"מ ז"ה בגימטר' י"ב מצות שאדם עושה בליל פסח ואלו הן ארבע כוסות חרוסת כרפס שתי נטיל' ידים המוציא מצה מרור כריכה :

מתחילה עובדי זרה היו אבותינו עתה מתחיל כדר של אביי שמפרש אחי גנות כו' ויאמר יהושע וגו' יהושע כ"ד * ואתן לעשו את הר שעיר כו' וילך אל ארץ מפני יעקב אחיו שלא רצה לקבל עליו את הגרות ויעקב ובניו ירדו מצרים ולקבל עליהם הגזיר' שנגזר בין הבתרים :

ברוך שומר הבטחתו לישראל לפי שאמר למעלה וארבה את זרעו ונתקיי' ביעקב ובניו ולא בישמעאל ובני קטורה נותן בעבור זה שבח והודאה להש"י ר"ל ברוך הוא ותשבח הש"י שאמר אותה ההבטחה שהבטיח לאבותינו לישראל שהם יזכו בה ולא אחר ולפי שאזכיר ירידת אבות למצרי' אומר ברוך שבשם שמברכי' על הטובה מברכים על הרעה שהקב"ה מחש' את הקץ שהש"י הכין לזכות' בהבטחת' ההיא מהיו ומחשב את הקץ יום ליום ולילה ללילה ומיד צא קץ כדי לעשות ולקיים מה שאמר לאברהם הרד"א כתב ה"ג חשב את הקץ ול"ג מחשב את הקץ כי חשבון זה כבר עבר שהרי מלרת יצחק עד יציאת מצרים ד' מאות שנה :

והיא שעמדה וכו' אותה הבטח' של בין הבתרים שאמר גם את הגוי אשר יעבודו דן אנכי לא לבד הוציל' להם לגאולתם ממצרים כי גם בגלו' אחרו' שהיו אבותינו או אנחנו היום הבטח' ההי' עומדה להם ולנו לפליט' גדולה כמו שהוכיח מענין לבן שכל האומות שעתידין להיות משעבדין לישראל וכל הגלויות והגאולו' שעתידין להיות לבנינו הראה הקב"ה לאברהם במראה' של בין הבתרי' כדאית' בב"ר ולכן הוא אומ' כימי צאתך מארץ מצרים אראנו נפלאות שלא אחד בלבד עמד עלינו ול"ג לכלותינו והא' שהזכיר הוא פרעה שלא היה' כוונתו לכלותם כי אם לשעבדם ועל כן היה מחזיק בהם לבלתי שלחם : אלא שבכל דור ודור עומדים עלינו לכלותינו כלומר שלא אחד בלבד שהוא פרעה עמד עלינו לכך ואינו אלא אף בכל דור ודור כל היום יומדי' עלינו וגם לא כדרך פרע' לתכלי' השעבוד כי אם לכלותינו לגמרי :

צא ולמד מה בקש וכו' רצה לומר מענין מצרים אשר אתה בה ולמד מסיפורי יעקב ולבן מה בקש לבן הארמי לעשות ליעקב אבינו כלומר עם היות שלבן לא עשה רעה בפועל לא ולמד מדבריו מה היתה מחשבתו לעשות ליעקב אבינו כי זה מתוך דבריו תלמוד אותו לא שהוא עצמו הודה ואמר יש לאל ידי לעשות עמכם רע וגו' והוא מורה היות מחשבתו רעה ולבן בקש לעקר את הכל להכות אם על בנים והוא אמר ליעקב הבנות בנותי והבנים בני והצאן צאני וכל אשר אתה רואה לי הוא ... [illegible]

בכל דור ודור :

וירד

פירוש על פי הסוד

את פתח לו מכאן שעיקר הציווי לספר יציאת מצרי' לתינוקות שנאמר והגדת לבנך להכניס היראה והאמונ' בלבבם : **ברוך** שומר הבטחתו לישראל כו' ועבדום וענו אותם ובאמת זה אינו הבטחה לטובה : **לא** אברהם אבינו ראה באצטגנינותו שעבד ירשו כמה שאמר להקב"ה הנה בן משק ביתי יורש אותי והשב לו הקב"ה לא יירשך זה כי אם אשר יצא ממעיך : כלומר זה עבד לא יירשך אך יתקיים האצטגנינות שלך בעבד אשר יצא ממעיך וכך היה כי עבדי' היינו לפרעה במצרים : נמצא ועבדום הבטחה טובה היתה לנו : ואת

יָרַד מִצְרַיְמָה אָנוּס עַל פִּי הַדִּבּוּר וַיָּגָר שָׁם מְלַמֵּד שֶׁלֹּא יָרַד לְהִשְׁתַּקֵּעַ אֶלָּא לָגוּר שָׁם שֶׁנֶּאֱמַר וַיֹּאמְרוּ אֶל פַּרְעֹה לָגוּר בָּאָרֶץ בָּאנוּ כִּי אֵין מִרְעֶה לַצֹּאן אֲשֶׁר לַעֲבָדֶיךָ כִּי כָבֵד הָרָעָב בְּאֶרֶץ כְּנָעַן וְעַתָּה יֵשְׁבוּ נָא עֲבָדֶיךָ בְּאֶרֶץ גֹּשֶׁן :

בִּמְתֵי מְעָט כְּמָה שֶׁנֶּאֱמַר בְּשִׁבְעִים נֶפֶשׁ יָרְדוּ אֲבוֹתֶיךָ מִצְרָיְמָה וְעַתָּה שָׂמְךָ יְיָ אֱלֹהֶיךָ כְּכוֹכְבֵי הַשָּׁמַיִם לָרֹב וַיְהִי שָׁם לְגוֹי גָּדוֹל מְלַמֵּד שֶׁהָיוּ יִשְׂרָאֵל מְצוּיָּנִין שָׁם׃ וְעָצוּם כְּמָה שֶׁנֶּאֱמַר וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל פָּרוּ וַיִּשְׁרְצוּ וַיִּרְבּוּ וַיַּעַצְמוּ בִּמְאֹד מְאֹד וַתִּמָּלֵא הָאָרֶץ אֹתָם וָרָב כְּמָה שֶׁנֶּאֱמַר רְבָבָה כְּצֶמַח הַשָּׂדֶה נְתַתִּיךְ וַתִּרְבִּי וַתִּגְדְּלִי וַתָּבֹאִי בַּעֲדִי עֲדָיִים שָׁדַיִם נָכֹנוּ וּשְׂעָרֵךְ צִמֵּחַ וְאַתְּ עֵרֹם וְעֶרְיָה :

וַיָּרֵעוּ אֹתָנוּ הַמִּצְרִים וַיְעַנּוּנוּ וַיִּתְּנוּ עָלֵינוּ עֲבוֹדָה קָשָׁה : וַיָּרֵעוּ אֹתָנוּ הַמִּצְרִים כְּמָה שֶׁנֶּאֱמַר הָבָה נִתְחַכְּמָה לוֹ פֶּן יִרְבֶּה וְהָיָה כִּי תִקְרֶאנָה מִלְחָמָה וְנוֹסַף גַּם הוּא עַל שׂוֹנְאֵנוּ

פירוש אברנאל

וירד מצרימה אנוס על פי הדבור ל' וירד מצרימ' מור' שבאונס ירד שם מדלא כתיב וינא לפי שיעקב. היה ירא לרדת מצרימה עד שאמר לו הש"י אל תירא מרדה מצרימה אנכי ארד עמך מצרימה ובשו הש"י העיר את רוחו לרד' שמה לקיים גזירותיו וזהו על פי הדבור הוא רוח הקודש שנאמר בירמיה והנביאים יהיו לרוח והדבור אין בהם : ויגר שם מלמד שלא ירד להשתקע פירש לקבוע שם ישובו ולהיות כתושב אלא לגור שם כגר ונכרי ללון ולגור בעלמא לפי שהי' ראוי שיאמר וישב שם כיון שנתעכבו שמה ימים רבים אם לא כפי מחשבתם וכוונתם כשהלכו שם וגם ר"... שאמר במתי מעט מוכח שלא אמר ... גרות עליהם כי אם בתחלה עניינם כשהיו מתי מעט והיה זה כאשר הלכו למצרים וכפי מחשבתם לא על התמדת הישיבה במצרים ; שנא' ויאמרו אל פרע' לגור בארץ באנו שהי' דעתם שלא לשבת שם כי אם בשנו' הרעב ואחרי עבור שני הרעב ישובו אל ארץ כנען :

במתי מעט כמו שנא' בשבעים נפש כלומר שהמיעוט ההוא השבעים נפש שירדו עם יעקב למצרי' : ה"ג ויהי שם לגוי מלמד שהיו ישרא' מצויינין שם ר"ל שהיה שם אומה נבדלת ונפרשת מהמצריים ולא נתערבו בהם בדר"ו ... שישבו ביניה' כמו שיקרה לאחר עמים בהתיישבם יחד יתערבו אלו באלו אבל הם לא שינו את שמם ולשונם ודתם ומלבושיה' וזהו שדרש שהיו מצויינים שם והלשון הוא הסימן אשר בו יהיה ניכר ובשום האדם גם נתחבפו שם יחד במקום אחד ולא נתפזרו בעירים ולכך היו נראים גוי אחד : ה"ג גדול עצום בלא וי"ו בתחילה שנא' ובני ישראל פרו וכו' ודרש במלת גדול רבוי העם וכוונתו ע"ד הפלא אע"פ שלא תתחבר לה אומה אחר' להתערב בו להיות לעם אחד כי היו מצויינים עם כל זה נתרבו בכמות מופלג עוד עשה דרשה אחרת בעצום שהוא נאמר על הכח והעצום והוא ג"כ ע"ד הפלא :

וירעו אותנו המצרים גם הוא מודיע הדבורים ולפי שיש בפסוק זה ג' חלקים דרש בו ג' דרשות : וירעו אותנו המצרים כמו שנאמר וכו' ר"ל שחשבו אותנו בחזקת רעי' שחשדונו באנשים רעים ... כמרגלים את הארץ כדרך הקוסרי' והמורדי' באדוניה' וזה אמרו איך יוכלו לנו ולכן אמר וירעו אותנו שחשדונו כאנשי רשע שאם ר"ל שעשו עמנו רעה היה לו לומר וירעו לנו וגם בראיה שהביא לא נזכר שום רעה אבל על החשד שחשדו הוכיח שפיר מפסוק הבה נתחכמה שהי' עצת המצרי' להתעולל עלילו' נגד ישראל ולהתחכם בהתבולות כדי שלא יתרבו ולא יתחזקו בארץ וזהו מפני החשד שחשדום כרעים וכפושעים : ויענונו כמה שנאמר ר"ל מהרעה הזאת נמשכ' רעה אחרת שעלה מעלת' שענו אותם בכל מיני ענוי כדי לחשב כחם כנקיבה ולא יעשו דבר ... עליו שרי מסים למען ענותו וגו' והוא מלאכ' החומר והלבני' ובנין הערי' למלך כתיב הכא ויענונו וכתיב התם ענוהו ולמד ענוי מענוי ולפי שזה נאמ' וישימו עליו אחר הבה נתחכמה משמע שהעינוי נמשך מעלת הבה נתחכמה לו וגם בפ' וידוי הביכורי' כתיב ויענונו אחר וירעו אותנו לכך דרש גם בכאן ויענונו על הבה נתחכמה לו זאת העלה סבבה העינוי וזהו אומרו ואחריו ויענונו : ויתנו עלינו עבודה קשה כמה שנ' * עוד נמשך מאותה עלה רעה אחרת שמלו העינוי

ויאמר יהושע אל כל העם כה אמר ה' אלהי ישראל בעבר הנהר ישבו אבותיכם מעולם תרח אבי אברהם ואבי נחור :

שׂוֹנְאֵינוּ וְנִלְחַם בָּנוּ וְעָלָה מִן הָאָרֶץ : וַיְעַנּוּנוּ כְּמָה שֶׁנֶּאֱמַר וַיָּשִׂימוּ עָלָיו שָׂרֵי מִסִּים לְמַעַן עַנֹּתוֹ בְּסִבְלֹתָם וַיִּבֶן עָרֵי מִסְכְּנוֹת לְפַרְעֹה אֶת פִּיתֹם וְאֶת רַעַמְסֵס : וַיִּתְּנוּ עָלֵינוּ עֲבוֹדָה קָשָׁה כְּמָה שֶׁנֶּאֱמַר וַיַּעֲבִדוּ מִצְרַיִם אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּפָרֶךְ :

וַנִּצְעַק אֶל יְיָ אֱלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ וַיִּשְׁמַע יְיָ אֶת קוֹלֵנוּ וַיַּרְא אֶת עָנְיֵנוּ וְאֶת עֲמָלֵנוּ וְאֶת לַחֲצֵנוּ וַנִּצְעַק אֶל יְיָ אֱלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ כְּמָה שֶׁנֶּאֱמַר וַיְהִי בַיָּמִים הָרַבִּים הָהֵם וַיָּמָת מֶלֶךְ מִצְרַיִם וַיֵּאָנְחוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל מִן הָעֲבוֹדָה וַיִּזְעָקוּ וַתַּעַל שַׁוְעָתָם אֶל הָאֱלֹהִים מִן הָעֲבוֹדָה : וַיִּשְׁמַע יְיָ אֶת קוֹלֵנוּ כְּמָה שֶׁנֶּאֱמַר וַיִּשְׁמַע אֱלֹהִים אֶת נַאֲקָתָם וַיִּזְכֹּר אֱלֹהִים אֶת בְּרִיתוֹ אֶת אַבְרָהָם אֶת יִצְחָק וְאֶת יַעֲקֹב :

וַיַּרְא אֶת עָנְיֵנוּ זוֹ פְּרִישׁוּת דֶּרֶךְ אֶרֶץ כְּמָה שֶׁנֶּאֱמַר וַיַּרְא אֱלֹהִים אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיֵּדַע אֱלֹהִים :

וְאֶת עֲמָלֵנוּ אֵלּוּ הַבָּנִים כְּמָה שֶׁנֶּאֱמַר כָּל הַבֵּן הַיִּלּוֹד הַיְאֹרָה תַּשְׁלִיכֻהוּ וְכָל הַבַּת תְּחַיּוּן :

וְאֶת

פירוש אברבנאל

העינוי שהיו עובדים למלך נתנו עליהם עבודה קשה והוא שכל מצרי היה משעבד בישראל כאילו היה עבדו ולזה מביא ויעבידו מצרים את בני ישראל בפרך שלומר עבודה מעבודה ולפי שהיה ההשתעבדות ההוא באכזריות גדול בלתי מסודר נאמר עליו עבודה קשה כי המון העם בהיות כל איש שורר על היהודים לעבודתו זו היתה עבודה ועבוד' פרך יותר מעבוד המלך שהית' מסודר' :

ונצעק אל ה' וגו' גם זה מווידוי הביכורים : כמו שנא' ויהי בימים הרבים ההם עם היות הכתוב מבואר בעצמו בא לבאר שמה שאמר ויאנחו בני ישרא' מן העבודה ויזעקו של החשוב שהיתה לעקתם בלועק חמס וקורא תגר או שצעקו וספדו על מיתת המלך של היתה תשובה גמורה שצעקו אל השם יתברך שישאלו עליה' לפני המלך אשר ימלוך על הארץ שבלבבם ועצתם היה בצעקתם על צרתם ועבודתם הקשה וזה אמרו ויאנחו בני ישרא' מן העבודה כי הש"י הבין מחשבת' ולפי שגם לא נאמר שצעקו אל הש"י רק כתיב סתם ויאנחו ויזעקו הביא מפרש ווידוי ונצעק אל ה' אלהי אבותינו שהרי שם גלה כאן : וישמע ה' את קולינו כ"ם רלה בזה שלא לבד היתה שנת נאולתם ... שמע השם יתברך את קולם ולעקת' כי גם הי' בזה שני' שזכר את הברי' אשר כרת עם האבות ולזה הביא ראיה וישמע אלהים את נאקתם ויזכור אלהים את בריתו וגו' גם מלינו לשון קול גבי אבות אברהם שנא' עקב אשר שמע אברהם בקולי * יצחק ויעקב ... הקול קול יעקב אחד לווחד ליעקב :

וירא את עניינו זו פרישת דרך ארץ כי בפסו' הראשון וירעו אותנו המצרים זכר מה שעשו להם בפרהסיא והוא העינוי בחומר ובלבנים ועבודת פרך שהיו המצרים משעבדים בהם ובפסוק זה אומר עוד ראה הש"י הרואה מחשבות ולב דברים אחרים נסתרים מהכרות שהיו להם דאם לא כן מה לו לכפול הדברים בעלמם בעניינו ועמלינו ולחצנו היה לומר וירעו אותנו המצרים ויענונו ויתנו עלינו עבודה קשה ונצעק אל ה' ונומר וישמע ה' ונומר וירא את העינוי לנו במצרים וויליאנו וגו' ולכן דרש וירא את עניינו על פרישות דרך ארץ שהיו רבים מהם פורשו' מנשותיהם כדי שלא יגעו לריק ולא ילדו לבהלה ופרישות מתשמיש נקרא עינוי כמו שדרשו אם תענה את בנותי מן התשמיש ובעל זה נאמר וירא אלהים את בני ישראל וידע אלהים כי ראה פרישותם מנשותיהם ונתן להם נחת רוח ורלון להזדקק להם כדי שיתרבו וכמו שדרשו על תחת התפוח עוררתיך והיה וידע מלשון והאדם ידע את חוה אשתו ... כדרך ... מהקול ... וירא כאמר ... וירא את עניינו ונאמר לאלך וירא אלהים את בני ישראל וידע אלהים מה להלן שנתן להם חפץ לדעת נשיהם אף וירא את עניינו על זה נאמר ומה שדרשו וידע ... על תשמיש המטה לפי שאין אדם יודע מה בין איש לאשתו כי אם אלהים ומה שנקרא תשמיש המטה דרך ארץ פי' השמיש הוא מדרך הארץ שנאמר ואיש אין בארץ לבא עלינו כדרך כל הארץ :

ואת עמלינו אלו הבנים דכתיב כי אדם לעמל יולד וכתיב כחי וראשית אוני שנאמר הבן הילוד וגו' הנה ג"כ כרה נסתרה כי אין ספק שלוה זה בסתר לא נתפרסם שנעשו הדב' מלכמם כי התרפה היא לו לעשות על זה דת מפורסמת אבל הש"י יודע מחשבות לב ובוחן כליות ראה גם כן הדבר הזה

פירוש על פי הסוד

ואת ערום ועריה זו מכת הנחש שהט"ל זוהמא לפיכך היו ערומים מזיו השכינה ואחר הצירוף והליבון זכו להלביש בזיו השכינה שנאמר וענקך עומד עליהם :

ויעבר אברם בארץ וישא עיניו וירא והנה שלשה אנשים נצבים עליו

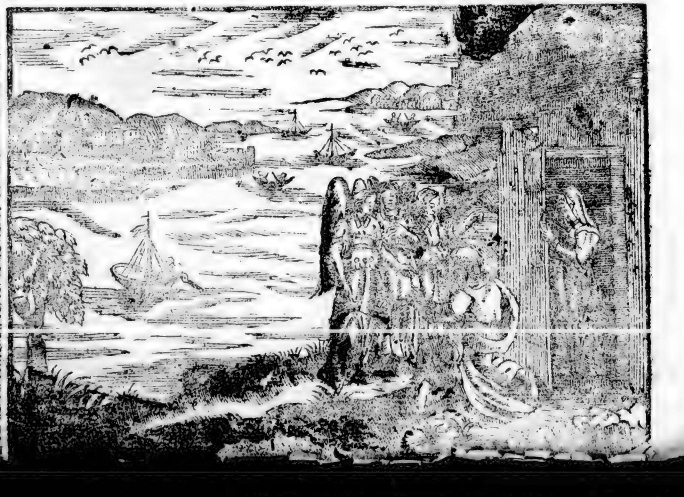

פירוש אברבנאל
הגדה

ואת לַחֲצֵנוּ זֶה הַדְּחַק · כְּמָה שֶׁנֶּאֱמַר וְגַם רָאִיתִי אֶת הַלַּחַץ אֲשֶׁר מִצְרַיִם לֹחֲצִים אוֹתָם · וַיּוֹצִיאֵנוּ יְיָ מִמִּצְרַיִם בְּיָד חֲזָקָה וּבִזְרוֹעַ נְטוּיָה וּבְמוֹרָא גָּדוֹל וּבְאוֹתוֹת וּבְמוֹפְתִים :

ו יּוֹצִיאֵנוּ יְיָ מִמִּצְרַיִם לֹא עַל יְדֵי מַלְאָךְ וְלֹא עַל יְדֵי שָׂרָף וְלֹא עַל יְדֵי שָׁלִיחַ · אֶלָּא הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בִּכְבוֹדוֹ וּבְעַצְמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר וְעָבַרְתִּי בְאֶרֶץ מִצְרַיִם בַּלַּיְלָה הַזֶּה וְהִכֵּיתִי כָל בְּכוֹר בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם מֵאָדָם וְעַד בְּהֵמָה וּבְכָל אֱלֹהֵי מִצְרַיִם אֶעֱשֶׂה שְׁפָטִים אֲנִי יְיָ : וְעָבַרְתִּי בְאֶרֶץ מִצְרַיִם אֲנִי וְלֹא מַלְאָךְ · וְהִכֵּיתִי כָל בְּכוֹר אֲנִי וְלֹא שָׂרָף * וּבְכָל אֱלֹהֵי מִצְרַיִם אֶעֱשֶׂה שְׁפָטִים אֲנִי יְיָ אֲנִי הוּא וְלֹא הַשָּׁלִיחַ · אֲנִי יְיָ אֲנִי הוּא וְלֹא אַחֵר :

ביד חֲזָקָה זוֹ הַדֶּבֶר כְּמָה שֶׁנֶּאֱמַר הִנֵּה יַד יְיָ הוֹיָה בְּמִקְנְךָ אֲשֶׁר בַּשָּׂדֶה בַּסּוּסִים בַּחֲמוֹרִים בַּגְּמַלִּים בַּבָּקָר וּבַצֹּאן דֶּבֶר כָּבֵד מְאֹד * וּבִזְרוֹעַ נְטוּיָה זוֹ הַחֶרֶב כְּמָה שֶׁנֶּאֱמַר וְחַרְבּוֹ שְׁלוּפָה בְּיָדוֹ נְטוּיָה עַל יְרוּשָׁלָיִם · וּבְמוֹרָא גָּדוֹל זוֹ גִּלּוּי שְׁכִינָה כְּמָה שֶׁנֶּאֱמַר

ו יבן את פיתום ואת רעמסס ויפן כה וכה ויך את המצרי

ז פירש אברבנאל
הגדה

שֶׁנֶּאֱמַר אוֹ הֲנִסָּה אֱלֹהִים לָבוֹא לָקַחַת לוֹ גּוֹי מִקֶּרֶב גּוֹי בְּמַסֹּת בְּאוֹתֹת וּבְמוֹפְתִים וּבְמִלְחָמָה וּבְיָד חֲזָקָה וּבִזְרוֹעַ נְטוּיָה · וּבְמוֹרָאִים גְּדוֹלִים כְּכֹל אֲשֶׁר עָשָׂה לָכֶם יְיָ אֱלֹהֵיכֶם בְּמִצְרַיִם לְעֵינֶיךָ :

ו בְאוֹתוֹת זֶה הַמַּטֶּה כְּמָה שֶׁנֶּאֱמַר וְאֶת הַמַּטֶּה הַזֶּה תִּקַּח בְּיָדֶךָ אֲשֶׁר תַּעֲשֶׂה בּוֹ אֶת הָאוֹתוֹת וּבְמוֹפְתִים זֶה הַדָּם כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר וְנָתַתִּי מוֹפְתִים בַּשָּׁמַיִם וּבָאָרֶץ דָּם וָאֵשׁ וְתִמְרוֹת עָשָׁן :

דבר אַחֵר בְּיָד חֲזָקָה שְׁתַּיִם * וּבִזְרוֹעַ נְטוּיָה שְׁתַּיִם · וּבְמוֹרָא גָּדוֹל שְׁתַּיִם · וּבְאוֹתוֹת שְׁתַּיִם וּבְמוֹפְתִים שְׁתַּיִם :

אלו

פירוש על פי הסוד

לא על ידי מלאך כו' אלא הקב"ה בכבודו דהיינו שם הגדול בשם הנכבד סוד וה' הולך לפניהם כו' שנתגלה ע"י משה רבינו ע"ה שהוא שם של ד' כמ"ש רש"י על ושמי ה' לא נודעתי להם ע"כ אמר פרעה מי ה' כו' :

ויצו פרעה כל הבן הילד היאורה תשליכהו ותרד בת פרעה לרחוץ על היאר

הגדה

פירוש אברבנאל

[illegible]

אלו עשר מכות שהביא הקדוש ברוך הוא על המצרים במצרים ׃ ואלו הן ׃

דם ׃ צפרדע ׃ כנים ׃ ערוב ׃

דבר ׃ שחין ׃ ברד ׃ ארבה ׃

חשך ׃ מכת בכורות ׃

רבי יהודה היה נותן בהם סימנים *

דצ״ך עד״ש באח״ב ׃

רבי יוסי הגלילי אומר מנין אתה אומר שלקו המצרים במצרים עשר מכות ועל הים לקו חמשים מכות ׃ במצרים מה הוא אומר ויאמרו החרטמים אל פרעה אצבע אלהים היא ועל הים מה הוא אומר וירא ישראל את היד

[illegible]

... ודילה עד״ש באח״ב לשון חיבה כלומר הש״י ישמחנו בחבה בגאולה שלימה במהרה כמו שעשה במצרים ׃

רבי יוסי הגלילי אומר מנין אתה אומר שלקו מצריים במצרים עשר מכות ועל הים לקו חמשים מכות לפי שהמגיד זכר למעלה מכות מצרים ושנים

ויאמרו אל פרעה כה אמר ה׳ וישליכהו ארצה ויהי לנחש

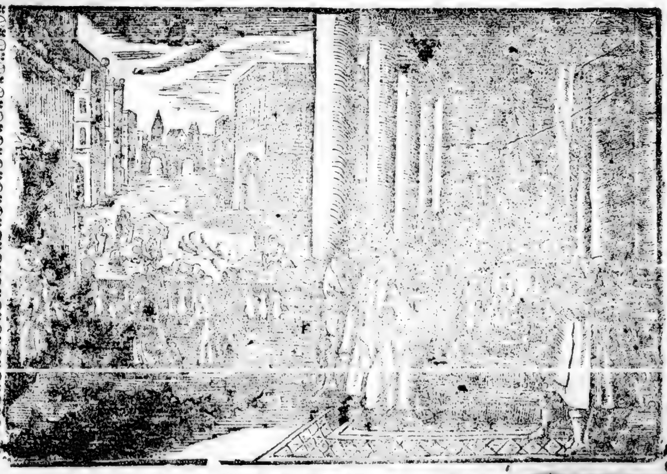

הַיָּד הַגְּדוֹלָה אֲשֶׁר עָשָׂה ה׳ בְּמִצְרַיִם וַיִּירְאוּ הָעָם אֶת ה׳ וַיַּאֲמִינוּ בַּה׳ וּבְמֹשֶׁה עַבְדּוֹ ׃

כַּמָּה לָקוּ בְאֶצְבַּע עֶשֶׂר מַכּוֹת ׃ אֱמוֹר מֵעַתָּה בְּמִצְרַיִם לָקוּ עֶשֶׂר מַכּוֹת וְעַל הַיָּם לָקוּ חֲמִשִּׁים מַכּוֹת ׃

רבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר מִנַּיִן שֶׁכָּל מַכָּה וּמַכָּה שֶׁהֵבִיא הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עַל הַמִּצְרִים בְּמִצְרַיִם הָיְתָה שֶׁל אַרְבַּע מַכּוֹת * שֶׁנֶּאֱמַר יְשַׁלַּח בָּם חֲרוֹן אַפּוֹ עֶבְרָה וָזַעַם וְצָרָה מִשְׁלַחַת מַלְאֲכֵי רָעִים * חֲרוֹן אַפּוֹ אַחַת ׃ עֶבְרָה שְׁתַּיִם ׃ וָזַעַם שָׁלֹשׁ * וְצָרָה מִשְׁלַחַת מַלְאֲכֵי רָעִים אַרְבַּע ׃ אֱמוֹר מֵעַתָּה בְּמִצְרַיִם לָקוּ אַרְבָּעִים מַכּוֹת וְעַל הַיָּם לָקוּ מָאתַיִם מַכּוֹת ׃

רבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר מִנַּיִן שֶׁכָּל מַכָּה וּמַכָּה שֶׁהֵבִיא הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עַל הַמִּצְרִים בְּמִצְרַיִם הָיְתָה שֶׁל חָמֵשׁ מַכּוֹת שֶׁנֶּאֱמַר יְשַׁלַּח בָּם חֲרוֹן אַפּוֹ עֶבְרָה וָזַעַם וְצָרָה מִשְׁלַחַת מַלְאֲכֵי רָעִים * חֲרוֹן אַפּוֹ אַחַת * עֶבְרָה שְׁתַּיִם ׃ וָזַעַם שָׁלֹשׁ ׃ וצרה

[illegible]

רבי עקיבא אומר מנין שכל מכה ומכה ... [illegible]

... בכל אחד מארבע הפשוטים ׃

חרון

ובכה ובעמך ובכל עבדך יעלו הצפרדעים

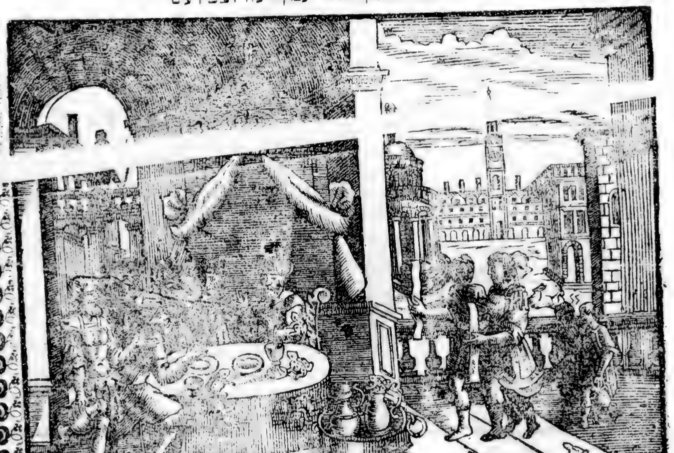

וצרה ארבע · משלחת מלאכי רעים חמש : אמור מעתה במצרים לקו חמשים מכות : ועל הים לקו חמשים ומאתים מכות :

כמה מעלות טובות למקום עלינו : אלו הוציאנו ממצרים ולא עשה בהם שפטים דיינו :
אלו עשה בהם שפטים ולא עשה באלהיהם דיינו :
אלו עשה באלהיהם ולא הרג בכוריהם * דיינו :
אלו הרג בכוריהם ולא נתן לנו את ממונם * דיינו :
אלו נתן לנו את ממונם ולא קרע לנו את הים דיינו :
אלו קרע לנו את הים * ולא העבירנו בתוכו בחרבה דיינו :
אלו העבירנו בתוכו בחרבה ולא

זרון אפו אחת הוא דרש הכתו' כלו מראשו עד סוף חרון אפו אחת : עברה שתים · וזעם שלש ; ודרש צרה בפני עצמה שהיא ארבעה : ומשלחת מלאכי רעים חמשה כנגד המורכב · כי חרון אפו ועברה וזעם וצרה הם אותות מורים על היסוד לכן היה ראוי שידרשו כל אחד מהם על כל אחד מהכתובי' הד' אבל משלחת מלאכי רעים היה ראוי שידרש על המורכב לפי שהוא קבוץ מלאכים רעי' שהם היסודו' המפכיים בארותיהם ואיכותיה' ולכן אמר על קבוצם והרכבתם משלחת מלאכי רעים והרד"א כתב כי תנועות הגלגל שהוא היסוד החמשי מסייעת בכל מכה ומכה בעבור כי הוא הסבה ומסבב את הכל ברצון הבור' ולהודי' כי ממשלתו על הכל בך פי' בעל המלחמ' :

כמה מעלות טובות למקום עלינו גם זה מדברי ר"ע וזכר החסדי' והטובות שקבלנו מהש"י ביציאת מצרים ובסיבת היציאה אע"פ שבלעדי' היה מספיק' הדור היוצא · והש"י עשה עמהם יותר מהצורך אליהם על צד היותר טוב : ולכן אמר כמה מעלות טובות למקו' עלינו ר"ל כמה מהחסדים והמעלות והכבודות שלא על צד ההכרח אבל על צד היותר טוב שהוא הגדלה באמרו טובות יש למקום עלינו : ולכן המעלות טובות ההם הם להקב"ה תמיד עלינו בשער הוב שיש לאדם על גמול תובו שלא פרעו וזכר ט"ו מעלות נגד ט"ו שיר המעלות שאמר דוד ונגד ט"ו מעלות שעשה הש"י עם ישראל במצרים כמו שזכרם יחזקאל י"ו שנאמר ואעבור עליך ואראך מתבוססת בדמיך וגומר וכנגדם היו במקדש ט"ו מעלות כשהיו עולין מעזרת הנשי' לעזרת ישראל ולכך קראם ר"ע מעלות ולא חסדים : לא עשה באלהיהם כי לסדר המערכה לבטל כחות העליונים מפני הם אתוניים זה באמת היה מעלה רמה לישראל ועל צד היותר טוב : ולא הרג בכוריהם כי משפט המצרים ומכותיהם היה כפי הצדק לפי שהם הרשיעו לישראל והנפש התועלת היה אמונה אבל הבכורות לא היו ראוים לענוש כי לא יומתו בנים על האבות : ולא נתן לנו את ממונם כי מן הדין אין ראוי שיענש אדם בב' עונשין כי קים ליה בדרבה מיניה ואם נענשו בגופם די היה להם בזה ולא שיענשם ג"כ בממונ' ואע"פ שהש"י הבטיח את אברהם ואחרי כן יצאו ברכוש גדול מ"מ הוא מכלל הטובות אם באופן הגזרת ואם במעשה היציאה ממצרים : ולא קרע לנו את הי' שעשה הש"י נס גדול בקריעת ים סוף ישנה סדרי הטבעים שהוטבעו מו' ימי בראשית אבלי הכרח שהיה יכול להצילם באופן אחר : ולא ספק צרכנו במדבר ... כי ארץ נושבת ... לא חסרו דבר : ולא האכילנו את המן ... ולא נתן לנו את השבת לפי שהשבת

שקע צרינו בתוכו דיינו :
אלו שקע צרינו בתוכו ולא ספק צרכינו במדבר ארבעים שנה דיינו :
אלו ספק צרכנו במדבר ארבעים שנה ולא האכילנו את המן דיינו :
אלו האכילנו את המן ולא נתן לנו את השבת דיינו :
אלו נתן לנו את השבת ולא קרבנו לפני הר סיני דיינו :
אלו קרבנו לפני הר סיני ולא נתן לנו את התורה דיינו :
אלו נתן לנו את התורה ולא הכניסנו לארץ ישראל דיינו :
אלו הכניסנו לארץ ישראל ולא בנה לנו את בית הבחירה דיינו :

על אחת כמה וכמה טובה כפולה ומכפלת למקום עלינו * שהוציאנו ממצרים * ועשה בהם שפטים * ועשה באלהיהם * והרג בכוריהם · ונתן לנו את ממונם * וקרע לנו את הים * והעבירנו בתוכו בחרבה · ושקע צרינו בתוכו * וספק צרכנו במדבר ארבעים שנה * והאכילנו את המן * ונתן לנו את השבת * וקרבנו לפני הר סיני : ונתן לנו את התורה * והכניסנו לארץ ישראל * ובנה לנו את בית הבחירה * לכפר על כל עונותינו :

ניתן במדבר קודם בואם אל הר סיני כאשר ירד המן ומעלות מצות השבת רבה היא כי היא מורה על חידוש העולם ועל המנוח הנפשיית לעולם שכלו שבת : ולא קרבנו לפני הר סיני שמלבד מה שהשלימו בשלימו' הגופני עוד נתן להם את התורה כי זהו מה שקנו בקרבם לפני הר סיני : ומה שאמר אחר כך אלו קרבנו לפני הר סיני ולא נתן לנו את התורה ר"לה בו שהש' יתברך בעצמו נתנה להם ומפי הגבורה שמעו עשרת הדברות ויודע שלא היו ישרא' ראויה לאותה מדרגה והיה די בתת להם את התורה ע"י משה רבינו ע"ה ויש מפרשי' שלא יוסיף לנו את המצות כולם שלא מחלה או שלים המצות כמו שנתן לאדם הראשון ו' מצות והוסיף לנח אבר מן החי והוסיף לאברהם המילה וליעקב גיד הנשה : ולא הכניסנו לארץ ישראל אין הכוונ' שישארו במדבר כערביים ולא ירשו ארץ אבל עניינו שנתן להם ארץ ישראל שהוא קו האמצעי מן הישוב וממנו הושת העולם ואין מזל ולא שר שולט עליה' כי אם השם יתברך והיה די להם להושיבם בארץ אחרת או פירוש שהיה די שיתן את הארץ לבניהם או לבני בניהם ולא לאותם שיצאו ממצרים שהיו בהם הרבה כאותים מך' שנה שיצאו ממצרים ונכנסו הם בארץ והיה די להם בבני כיציאה הראשו : ולא בנה לנו את בית המקד' דיינו שהרי יש לנו משכן ובבנין בית המקדש נתוספו עשרת נסים ·

פירוש על פי הסוד

אלו נתן לנו את התורה וכו' דיינו וכו' מתוך התורה זכו לארץ ישראל ועה"ב כדאיתא בפ"ק דברכות ג' מתנות טובות נתן הקב"ה לישראל תורה ארץ ישראל עה"ב · וכל זה זכו כשקבלו התורה : והענין כי נזדכבו בגוף ונפש כמו שאמר אמרתי אלהים אתם ובני עליון כלכם :

משה ידבר והאלהים יעננו בקול ויאמרו כל אשר דבר ה' נעשה ונשמע

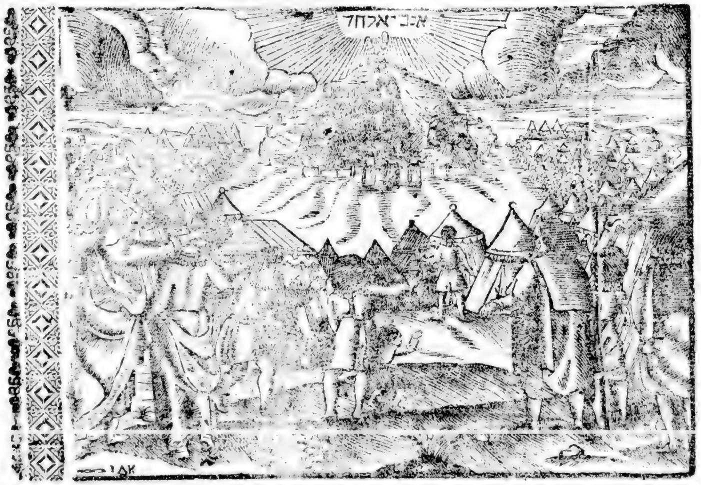

ויִנער ה' את מצרים בתוך הים ובני ישראל הלכו ביבשה בתוך הים

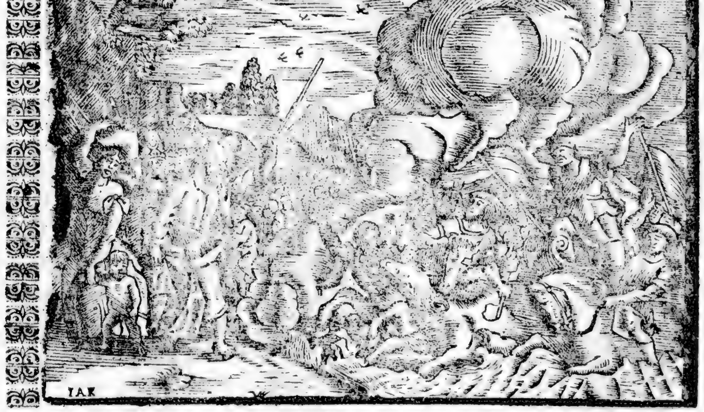

רבן גמליאל היה אומר כל שלא אמר שלשה דברים אלו בפסח לא יצא ידי חובתו : ואלו הן :

פסח מצה ומרור

פסח שהיו אבותינו אוכלים בזמן שבית המקדש קיים על שום מה · על שום שפסח הקדוש ברוך הוא על בתי אבותינו במצרים שנאמר ואמרתם זבח פסח הוא לה׳ אשר פסח על בתי בני ישראל במצרים בנגפו את מצרים ואת בתינו הציל ויקוד העם וישתחוו :

מצה זו שאנו אוכלים על שום מה על שום שלא הספיק בצקם של אבותינו להחמיץ עד שנגלה עליהם מלך מלכי המלכים הקדוש ברוך הוא וגאלם שנאמר ויאפו את הבצק אשר הוציאו ממצרים עגות מצות כי לא חמץ כי גורשו ממצרים ולא יכלו להתמהמה וגם צדה לא עשו להם :

מרור זה שאנו אוכלים על שום מה על שום שמררו המצרים את חיי אבותינו במצרים שנאמר וימררו את חייהם בעבודה קשה בחומר ובלבנים ובכל עבודה בשדה את כל עבודתם אשר עבדו בהם בפרך :

בכל

פירוש אברבנאל

רבן גמליאל היה אומר וכו׳ : משנה היא בפרק ערבי פסחי׳ ולפי שלא ידענו מה הוא הספור שהוא חובה בלילה הזה שאין ראוי לפטור ממנו האם הוא כל המאמרי׳ וההגדה אשר קדמו או קצתם בעבור זה תקנו לזכור באחרונה המשנה הזאת שביאר בה ר״ג הדברים שהן חובה גמורה לזוכרם בלילה הזאת שאם לא יזכרם כלם וחסר מהם דבר לא יצא ידי חובתו ואף על פי שיאכל הפסח המצה והמרור לא יצא ידי חובתו מבלתי שיספר עניינם בפה והם פסח מצה ומרור לפי שספור יציאת מצרים יכלול ענין הגלות שיורה עליו החמץ וענין הגאולה שיורה עליו המצה ומכת בכורות והצלת ישראל שיורה עליו מצות הפסח אבל זה ר״ג שידרוש אותם כדרך שואל ומשיב שכל אחד מישראל ישאל על שום מה בכל אחד מג׳ הדברים האלה וישיב הטעם והסבה למה צוה השם יתברך בהם :

מצה זו שאנו אוכלים על שום מה וכו׳ לפי שראה ר״ג בהבנת הכתובים שני טעמים במצות המצה האחד שמורה על הגלות לקראו לחם עוני בלתי גדול וגאות לעמלים ולכן אמר על מצות ומרורים יאכלהו וטעם שני כתיב במשנה תורה שבעת ימים תאכל עליו מצות לחם עוני כי בחפזון יצאת מארץ מצרי׳ למען תזכור את יום צאתך מארץ מצרים כל ימי חייך שביאר היות המצה זכר ליציאה המהירה לא לגלו׳ לכן בא ר״ג להתי׳ סתירה זאת באומרו שהמצ׳ שנצטוו בה בפס׳ מצרים לא היתה מאותו טעם כמצה שנצטוו עליה לדורות כי המצה שנצטוו עליה בפסח מצרים היתה זכר לגלות ולעוני ואותה שצוה לדורות היתה זכרון לחפזון ומהירות הגאול׳ ולכן אמר מצה זו שאנו אוכלין וגבי פסח שהיו אבותינו אוכלין בזמן שבית המקדש קיים וביאר בו שפסח דורו׳ היה מאותו טעם שהיה פסח מצרים אבל המצה שאנו אוכלין רוצה לומר שנצטוו בה לדורות היתה מאותו טעם שנצטוו

פירוש על פי הסוד

פסח שהיו אבותינו אוכלים על שום מה ופו׳ זה הזכירה במקום העשיה ויש כמה וכמה סודות נפלאים בענין זה באריכות עיין בלוחות הברית :

וככה תאכלו אתו מתניכם חגורים נעליכם ברגליכם ומקלכם בידכם פסח הוא לה׳

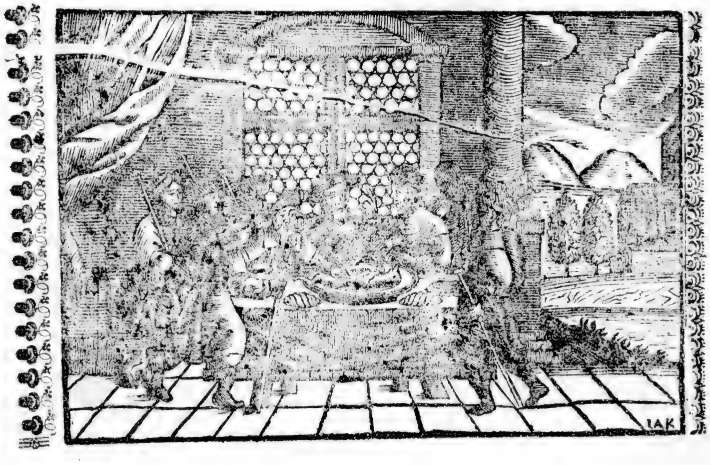

בכל דור ודור חייב אדם לראות את עצמו כאלו הוא יצא ממצרים שנאמר והגדת לבנך ביום ההוא לאמר בעבור זה עשה ה׳ לי בצאתי ממצרים לא את אבותינו בלבד גאל הקדוש ברוך הוא · אלא אף אותנו גאל עמהם : שנאמר ואותנו הוציא משם למען הביא אותנו לתת לנו את הארץ אשר נשבע לאבותינו :

דא נעמן דז כוס אין די הנט אונ׳ זאג איט הוכ־שטים (לפיכך)

לפיכך אנחנו חייבים להודות להלל לשבח לפאר לרומם להדר לברך לעלה ולקלס למי שעשה לאבותינו ולנו את כל הניסים האלו · הוציאנו מעבדות לחרות מיגון לשמחה ומאבל ליום טוב : ומאפלה לאור גדול · ומשעבוד לגאלה · ונאמר לפניו שירה חדשה הללויה :

הללויה הללו עבדי ה׳ הללו את שם ה׳ : יהי שם ה׳ מבורך · מעתה ועד עולם : ממזרח שמש עד מבואו · מהלל שם ה׳ : רם על כל גוים ה׳ · על השמים כבודו מי כה׳ אלהינו המגביהי לשבת · המשפילי לראות · בשמים ובארץ מקימי מעפר דל · מאשפות ירים אביון : להושיבי עם נדיבים · עם נדיבי עמו · מושיבי עקרת הבית · אם הבנים שמחה הללויה :

בצאת ישראל ממצרים · בית יעקב מעם לועז : היתה יהודה לקדשו · ישראל ממשלותיו : הים ראה וינוס · הירדן יסוב לאחור : ההרים רקדו כאלים · גבעות כבני צאן : מה לך הים כי תנוס · הירדן תסוב לאחור : ההרים תרקדו כאילים גבעות כבני צאן : מלפני אדון חולי ארץ מלפני אלוה יעקב : ההופכי הצור אגם מים חלמיש למעינו מים :

ויקח הכוס בידו ברוך

פירוש אברבנאל

שנצטוו בה בפסח מצרים שהוא זכר לעינוי כמו שאמר בתחלת הגדה הא לחמא עניא די אכלו אבהתנא׳ וכמו שפירשתי שם אבל המצה הזו שאנו אוכלין על שום שלא הספיק בצקת של אבותינו להחמיץ ולזכר מהירות הגאולה מעשה אותו עד שנגלה עליהם מה״ה וגאלם מיד מלת עד במקו׳ הזה אינו מורה על הגבול כמו ועד בא השמש אבל הוא נאמ׳ על ההמשך הזמנים וכאילו אמר שלא הספיק בצקם של אבותינו להחמיץ בעוד שנגל׳ עליהם מה״ה שזה הגלות היה במכת בכורות כמו שנאמר ועברתי בארץ מצרים ופסח על הבתים כי בעוד שהיה הגלות הזה שבו יצאו ממצרים בכל הזמן ההוא לא הספיק בצקם להחמיץ ואפשר לומר עוד בזה שהגלות השכינ׳ שזכר ר״ג הי׳ עמוד הענן שבא לישראל בהגיעם לסוכות שנ׳ ויסעו מסוכות וגו׳ וה׳ הולך לפניהם יומם וגו׳ ולכן אמר שעד אותו הגלוי לא הספיק בצקת להחמיץ ושם אפו אותו : וגם צדה לא עשו להם למהירות יציאתם וגם הם לא היו מאמינים שתהיה יציאתם כל כך בחפזון :

לפיכך אנחנו חייבים כלומר כיון שאנו כמו הגאולנו ממצרים חובה עלינו לומר שירה כמו שאמרו אבותינו להודות להלל וכו׳ פרד״א והר״י אברבנאל ל״ג לעלה לקלס וכהדבורים כאן ז׳ לשונות של שבח נגד ז׳ רקיעין ונגד שבעה הרועים אמנ׳ בכל סדורים שלנו כתובים כאן ט׳ מיני שבח נגד ט׳ אותיות שבפסוק ק׳ק׳ק׳ ה׳ צבאות ונגד ט׳ שיורות מלאכים : הללויה כשרצה לדבר ביציאת מצרים התחיל בגבורו׳ הש״י שעשה בעולם ברצונו להגבי׳ השפלים ולהשפיל הגבוהים כמו שעשה בישראל ובמצרים :

הללויה תקנו לחלק הלל אחד קודם הסעודה ואחרונה ברכ׳ הגאול׳ ואנו אח״כ ולברך עליו כי חלקו ההלל לב׳ חלקים האחד עד למעינו מים מדבר ביציאת מצרים וקריעת ים סוף לכן קראוהו רז״ל הלל המצרי וכו׳ בפרק ערבי פסחים ולכן רצו לחלק אותו עד כאן קודם אכילה ואח״כ ברכות על גאולת מצרים ואח״כ מצות המצה והמרור והחלק השני מהלל הגרמנו לעתיד לבא אחר הסעודה לרמוז שאחר גאולתנו יגאלנו · הללו יה שם יה מורה על פעולותיו שהוא מה שאפשר לנו להבין ועל זה אז״ל שברא העולם בה׳ השם הללו עבדי י״י ביאור להלל ד׳ דברים הא׳ מי ראוי להלל הב׳ למי להלל הג׳ הזמן הראוי הד׳ באיזה ארץ או מקום : לא אמר שלבד לעבדי ה׳ וקרובים אליו : לב׳ לא תמהו וגו׳ כי הוא בלתי מושג אלא לשמו בלבד : לג׳ אמר מעתה ועד עולם משעת נסי מצרים בפרט ממכות בכור׳ ואילך כמ״ש

ט : הד׳ ממזרח שמש וגו׳ כמ״ש ומלאכי ובכל מקום מוקטר מוגש לשמי האומות מודי׳ במלאכות טבה ראשונה אלא שסלקו ממנו ההשגחה ים לרוממותו וגו׳ שרם על כל גוים ה׳ ואלהינו פירק על השמים כבודו ואינו כן כי מי כה׳ אלהינו שעם היותו יושב גבוה ר״ל נלאי עכ״ז המשפילי ה וגו׳ מעולם השגחתו של פעמים מקימי מעפר דל ואביון או עם בזוי כמו שהיו ישראל במצרים וינטל כח מזלו לא לבד להושיבו עם נדיבים את אלא גם עם נדיבי עמו מה שאין נדוב בעירו ותשוב במדינתו וכן מושיבי עקרת הבית וגו׳ אשה שהמערכה הורה עליה היותה עקרה היא ה עם בנים רבים ושתהיה שמחה כי יהיו טובים ושלמים : אח״כ הללויה והודין הללו נוכפי׳ אפשר שבא פה לרמוז שה׳ יתברך עשה מופתים המערכו׳ שהם ט׳ גלגלים והטבע שהם י׳ פועלים תבודרים וי״מ שחמשה יודין שבפטו׳ כים לאמספר נ׳ כנגד נ׳ מכות שלקו המצרים על הים :

את הגיא ראה ליכולת וגדולת ה׳ מה שעשה מהנפלאות בי״מ : וקרא המצריים עם לועז מפני עוזם : היתה יהודה שהבדיל ה׳ יהודה להיות לו לעם ולקח ישראל אחת ממשלתו : והזכיר כל אחד לבדו כי נס קודם ימי רחבעם היו בישראל ב׳ כתות ושבט יהודה גדול ושאר השבטים בפני עצמה : ואז״ל אמרו ששבט יהודה קדש ה׳ וקפץ לים תחלה ופו׳ : הים ראה כאלו ראה קדושה עם זה ונינוס ממקומו ונקרע וכן היה בעת באו יהושע לישראל לירדן הבריה

פירוש על פי הסוד

ה׳ אנחנו חייבים להודות וכו׳ וקשה בפרק הרואה אמרו ד׳ צריכן להודות ובכאן אמרו לי שנא דחייבין ול״ק או דברים שחושב שם הם מנהגו של עולם הבאים ע״ד סיבה ובדרך הטבע משא״כ ביציאת מצרים היה הכל ... ומשעבוד כו׳ חזיה : כי באם שנשארו עוד רגע אחרת בשער הנו״ן מהטומאה ח״ו : לא יהיה תרופה לעולם ונהיה ח״ו אנו ובנינו ובני בנינו וכו׳ וע״ז בא הרמז

ברוך אתה יי אלהינו מלך העולם אשר גאלנו וגאל את אבותינו ממצרים והגיענו הלילה הזה לאכול בו מצה ומרור : כן יי אלהינו ואלהי אבותינו יגיענו למועדים ולרגלים אחרים הבאים לקראתנו לשלום שמחים בבנין עירך וששים בעבודתך ונאכל שם מן הזבחים ומן הפסחים אשר יגיע דמם על קיר מזבחך לרצון ונודה לך שיר חדש על גאלתנו ועל פדות נפשינו : ברוך אתה יי גאל ישראל :

הנני מוכן ומזומן לקיים מצות כוס שני של ארבע כוסות לשם יחוד הקדוש ברוך הוא ושכינתיה על ידי ההוא טמיר ונעלם בשם כל ישראל

ברוך אתה יי אלהינו מלך העולם בורא פרי הגפן :

(ושותין בהסיבת שמאל ואחר כך נוטלין ידיהם ומברכין) :

אול טרינקט אויף דער לינקי זייט דר נאך וואשן די הענד וועטן אולדי ברכה אמבן :

ברוך אתה יי אלהינו מלך העולם אשר קדשנו במצותיו וצונו על נטילת ידים :

(ויקח המצה הראשונה שהיא העליונה ויברך עליהם המוציא ולא יאכל)

דען זאל ער די אויברשטי גנצי מצה אין די הענד נעמן אול זאל די ברכה אמבן :

הריני מוכן ומזומן לקיים מצות אכילת מצה לשם יחוד הקדוש ברוך הוא ושכינתיה על ידי ההוא טמיר ונעלם בשם כל ישראל

ברוך אתה יי אלהינו מלך העולם * המוציא לחם מן הארץ :

(ויקח הפרוסה בין שתי השלימות ויברך עליה על אכילת מצה ויאכל מן שניהם כזית ביחד)

אול זאל אך ניט פון דער אויברשטי מצה ברעכן ביז ער ערשט געזאגט די הובי אלוה די לוזי ן די לווי געלעגט אול זאל זגן די ברכה אול זאל פון איטליכן איין כזית גרוש אב ברעכן אול זאל זי אור ביידי מיט אנכדר עסן אולאידר און אך אוו געבן :

ברוך אתה יי אלהינו מלך העולם אשר קדשנו במצותיו וצונו על אכילת מצה :

(ואחר כך יקח מרור שקורין ליטוגא ויברך עליה על אכילת מרור ויטבול בחרוסת ויאכל)

דען זאל ער איין כזית גרינש זאטיך נעמן אול זאל איין טונקן אין חרוסת אול זאל די ברכה זאגן :

הריני מוכן ומזומן לקיים מצות אכילת מרור לשם יחוד הקדוש ברוך הוא ושכינתיה על ידי ההוא טמיר ונעלם בשם כל ישראל

ברוך אתה יי אלהינו מלך העולם אשר קדשנו במצותיו וצונו על אכילת מרור :

(ואחר כך יקח מן המצה השלישית ויאכל ממנה עם חזרת ואומר כן עשה הלל) :

נאך דען זאל ער נעמן די דריטי מצה די ליך גלן אוו אול זאל איין כזית גרויש דא נעמן אול איין כזית זאטיך אדר קרין אול זאל עז מיט אננדר עסן אול זאל עש ניט אין די חרוסת איין טונקן אולקיין ברכה דריבר מכין אול זאל נאך זאגן (כן עשה הלל) אול זאל אידר און אך גע

בלא טבול ובלא ברכה זכר למקדש כהלל : אול און זאגט אך (כן עשה הלל)

כן עשה הלל בזמן שבית המקדש קיים היה כורך מצה ומרור ואוכל ביחד לקיים מה שנאמר על מצות ומרורים יאכלהו :

(ואוכלין ושותין לאחר הסעודה יאכל כזית ממצה השמורה לאפיקומן בהסיבת שמאל ונוטל ידיו בלא ברכה ואומר ברכת המזון על כוס שלישי)

דר נאך עס אול טרינק אול זאז דיר וואול זיין אול וואן דו אויך געגעסן האסט אול וואשט די הובי אלוה די אויבטר דער זאן ויגט צו אפיקומן הולט גום ווינגשטן איין כזית גרוש

דר פון אול גיב אוי די און טיש זיצן אול נאך דען אפיקומן דארף און ניקש עסן אול וועש די הענד אול אחך קיין ברכה אול שפרך די ברכת המזון אול וידר איין דש אנדש דריטי כוס אול בענט איבר דז וויבליג כוס און זאל ויהן איט אזאון לו בענשן אול הזו לו זאגן דר בגנג הבא את זאל ועזבירט בענשן אול וען אן גיבענטשט האט אזו זאל ער ברכה אמבן בורא פרי הגפן לום דרישן און אול און זאל די טרי אויך אמכין אול זאל זאגן (מסיך)

(קודם אכילת אפיקומן יאמר כך) הנני מוכן ומזומן לקיים מצות אכילת אפיקומן לשם יחוד הקדוש ברוך הוא ושכינתיה על ידי ההוא טמיר ונעלם בשם כל ישראל :

הוריעו על פי הסוד

לא יכלו להתמהמה : ולא זו שיצאו ממ"ט שערי טומאה אף זו שנכנסו למ"ט שערי טהרה לקבלת התורה איתא בזוהר שלא היה יכולת לבא לירידה הקבלת התורה עד שספרו להם שבעה שבועות שהם מ"ט ימים נגד מ"ט בחינה שזכו ע"י קבלת התורה : ע"כ אנו חייבין להודות וזה נוסח של בעל הגדה שהוציאנו מאפילה לאורה דהיינו אור הגנוז הנצחי :

פירוש אברבנאל

ההרים רקדו כאשר לפרשו על מלכי האומות כמ"ש שמעו עמים ירגזון : או על ההרים וגבעות שבהוך הים שגם הם רעשו ליסד דרך לגאולי. או על מתן תורה כמ"ש למה תרצדון הרים וגו' מה לך הים ע"ד מליצה אמלו שאללים ולירדן הרים וגבעות ... לכם שבגיאם סדר טבעכם : מלפני אדון מה מסיבים שכן הוא בלווי ויכלות אדון הכל אולי כמו אחולל הארץ ובורחה : שבוה על זה להיות אלה יעקב ולפרש ההופכי הצור שג"כ עשה בעדם ההפך כי על ים סוף עשה מהמים ארץ יבשה ובמדבר מהארץ סלע וחלמיש הוא עשה מים :

ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם אשר גאלנו וגאל את אבותינו ממצרים לפי שאמר למעלה בהגדה שלא את אבותינו בלבד גאל הקב"ה אלא אף אותנו גאל שנ' ואותנו הוציא משם וגו' לכיכך הזכיר כאן גאולתינו וגאולת אבותינו ממצרים למועדים שהוא לשון בקשה על העתיד אמר והגיענו הלילה הזה : למועדים או ראש השנה ויום כיפורים : ולרגלים אחרים או פסח שבועות וסוכות כלומר שיזכו לעלות לירושלים בכל רגל ורגל שמחים נהיה בבנין עירך ירושלים : לעבודתך בקרבנות הזבחי' הוא החגיגה שהוא קודם לפסח שאינו נאכל אלא על השובע אשר יגיע הכהן דמם על קיר המזבח כמו שנאמ' ונמצה דמו על קיר המזבח ונודה לך שיר חדש על גאולתינו ועל פדות נפשינו זהרא' ה הזונה העתידה בלשון זכר שלא והיה אחריה שעבוד : גאל ישראל ממצרים ומ"ג שצריך לומר מעין החתימה כמוך לחתימה וכאן כמוך לחתימה מעין גאולה שלעתיד ר"ל שמה שאמר ועל גאולתינו זו גאולה של עתיד ועל פדות נפשינו זו גאולת מצרים שנאמר בפר' לעמך ישראל אשר פדית ה' כי לימות המשיח יזכיר גם יהיה כמו שאמרנו בתחילת ההגדה ימי חייך העולם הזה כל ימי חייך להביא לימות המשיח ויש בברכה זו ב"ג תיבות נגד ס"ג תיבות שבמזמור שירו לה' שיר חדש שמדבר בשיר העתיד לכך רמז בר"ת שירו לה' שיר שלש אותות אלו יהי' בשלוש קדושות קדוש קדוש קדוש :

הנני מוכן ומזומן לקיים מצות עשה של ברכת המזון לשם יחוד הקדוש ברוך הוא ושכינתיה על ידי ההוא טמיר ונעלם בשם כל ישראל :

אם הם שלשה שאכלו כאחת אומר המברך

נברך שאכלנו משלו : ועונין ברוך שאכלנו משלו ובטובו חיינו : ואומר המברך ברוך שאכלנו משלו ובטובו חיינו : ואם המסובין שנים או אחד מתחיל ברוך אתה ה' וכו' ואומר ברוך הוא וברוך שמו :

ברוך הוא וברוך שמו : ברוך אתה יי אלהינו מלך העולם הזן את העולם כלו בטובו בחן בחסד וברחמים הוא נותן לחם לכל בשר כי לעולם חסדו : ובטובו הגדול תמיד לא חסר לנו ואל יחסר לנו מזון לעולם ועד בעבור שמו הגדול כי הוא אל זן ומפרנס לכל ומטיב לכל ומכין מזון לכל בריותיו אשר ברא : ברוך אתה יי הזן את הכל :

נודה לך יי אלהינו על שהנחלת לאבותינו ארץ חמדה טובה ורחבה ועל שהוצאתנו יי אלהינו מארץ מצרים ופדיתנו מבית עבדים ועל בריתך שחתמת בבשרנו ועל תורתך שלמדתנו ועל חקיך שהודעתנו ועל חיים חן וחסד שחוננתנו ועל אכילת מזון שאתה זן ומפרנס אותנו תמיד בכל יום ובכל עת ובכל שעה :

ועל הכל יי אלהינו אנחנו מודים לך ומברכים אותך יתברך שמך בפי כל חי תמיד לעולם ועד : ככתוב ואכלת ושבעת וברכת את יי אלהיך על הארץ הטובה אשר נתן לך * ברוך אתה יי על הארץ ועל המזון :

רחם נא יי אלהינו על ישראל עמך ועל ירושלים עירך ועל ציון משכן כבודך ועל מלכות בית דוד משיחך ועל הבית הגדול והקדוש שנקרא שמך עליו * אלהינו אבינו רענו זוננו פרנסנו וכלכלנו והרויחנו והרוח לנו יי אלהינו מהרה מכל צרותינו ונא אל תצריכנו יי אלהינו לא לידי מתנת בשר ודם ולא לידי הלואתם כי אם לידך המלאה הפתוחה הקדושה והרחבה שלא נבוש ולא נכלם לעולם ועד :

(בשבת אומרים זה) (אן שבת זאגט און דאס)

רצה והחליצנו יי אלהינו במצותיך ובמצות יום השביעי השבת הגדול והקדוש הזה כי יום זה גדול וקדוש הוא לפניך לשבות בו ולנוח בו באהבה כמצות רצונך ברצונך הניח לנו יי אלהינו שלא תהא צרה ויגון ואנחה ביום מנוחתינו והראינו יי אלהינו בנחמת ציון עירך ובבנין ירושלים עיר קדשך כי אתה בעל הישועות ובעל הנחמות :

אלהינו ואלהי אבותינו יעלה ויבא ויגיע ויראה וירצה וישמע ויפקד ויזכר זכרוננו ופקדוננו וזכרון אבותינו וזכרון משיח בן דוד עבדך וזכרון ירושלים עיר קדשך וזכרון כל עמך בית ישראל לפניך לפליטה לטובה לחן ולחסד ולרחמים ולחיים ולשלום ביום חג המצות הזה זכרנו יי אלהינו בו לטובה : ופקדנו בו לברכה והושיענו בו לחיים ובדבר ישועה ורחמים חוס וחננו ורחם עלינו והושיענו כי אליך עינינו כי אל חנון ורחום אתה :

ובנה ירושלים עיר הקודש במהרה בימינו · ברוך אתה יי בונה ברחמיו ירושלים אמן : ברוך אתה יי אלהינו מלך העולם האל אבינו מלכנו אדירנו בוראנו גואלנו יוצרנו קדושנו קדוש יעקב רוענו רועה ישראל המלך הטוב והמטיב לכל אשר בכל יום ויום הוא הטיב הוא מטיב הוא ייטיב לנו : הוא גמלנו הוא גומלנו הוא יגמלנו לעד לחן ולחסד ולרחמים ולרוח הצלה והצלחה ברכה וישועה נחמה פרנסה וכלכלה ורחמים וחיים ושלום וכל טוב ומכל טוב אל יחסרנו : הרחמן הוא ימלוך עלינו לעולם ועד : הרחמן הוא יתברך בשמים ובארץ : הרחמן הוא ישתבח לדור דורים ויתפאר בנו לנצח נצחים ויתהדר

בנו לעד ולעולמי עולמים : הרחמן הוא יפרנסנו בכבוד : הרחמן הוא ישבור עול גלות מעל צוארינו והוא יוליכנו קוממיות לארצנו : הרחמן הוא ישלח לנו ברכה מרבה בבית זה ועל שלחן זה שאכלנו עליו : הרחמן הוא ישלח לנו את אליהו הנביא זכור לטוב ויבשר לנו בשורות טובות ישועות ונחמות : הרחמן הוא יברך את אבא מורי בעל הבית הזה ואת אמי מורתי בעלת הבית הזה אותם ואת ביתם ואת זרעם ואת כל אשר להם אותנו ואת כל אשר לנו כמו שנתברכו אבותינו אברהם יצחק ויעקב בכל מכל כל כן יברך אותנו כלנו יחד בברכה שלמה ונאמר אמן : במרום ילמדו עליהם ועלינו זכות שתהא למשמרת שלום ונשא ברכה מאת ה׳ וצדקה מאלהי ישענו ונמצא חן ושכל טוב בעיני אלהים ואדם :

מן שבת זאגט אן דש הרחמן הוא ינחילנו ליום שכלו שבת ומנוחה לחיי העולמים :

הרחמן הוא ליום שכולו ארוך ליום צדיקים יושבים ועטרותיהם בראשיהם ונהנים מזיו השכינה ויהי׳ חלקנו עמהם :

הרחמן הוא ינחילנו ליום שכלו טוב : הרחמן הוא יזכנו לימות המשיח ולחיי העולם הבא מגדול ישועות מלכו ועושה חסד למשיחו לדוד ולזרעו עד עולם : עושה שלום במרומיו הוא יעשה שלום עלינו ועל כל ישראל ואמרו אמן :

יראו את ה׳ קדושיו כי אין מחסור ליראיו כפירים רשו ורעבו ודורשי ה׳ לא יחסרו כל טוב : הודו לה׳ כי טוב כי לעולם חסדו :

הנני מוכן ומזומן לקיים מצות כוס שלישי של ארבע כוסות לשם יחוד קב״ה ושכינתי׳ ע״י ההוא טמיר ונעלם :

ברוך אתה ה׳ אלהינו מלך העולם בורא פרי הגפן :

ווען אן גבענטשט האט אזוכט אן די טיר אויף און זאגט שפוך :

פירוש אברבנאל

שפוך חמתך אל הגוים וגומר כי אכל את יעקב וגומר ב׳ פסוקים אלו הם במזמור ע״ט והם ג״כ בירמיהו י׳ באמצע שנוי ולפי שפסוק לא לנו ה׳ לא לנו אינו נאות לראשית ההתחלת הדברים כי הוא חוזר על מאמר קודם אינו לכן תקנו לומר בתחלתו שתי פסוקי׳ אלו כאמר ה׳ שהיינו שהושעת וגאלת את ישראל ממצרי׳ ונקמת נקמתם להודיע כחך הגדול על פרעה ועל מצרי׳ שאמר לא ידעתי את ה׳ וגם להענישם על מה שהרעו לישראל גם עתה שפוך חמתך אשר לא ידעוך ובשמך לא קראו כמו פרעה : ועוד הוסיפו רעה מהמצרים שהחריבו את בית המקדש פעמי׳ ואת אוכלו ואת נוהו השמו גו׳ :

לא לנו ה׳ לא לנו כלו׳ אע״פ שאין אנחנו ראויי׳ עשה למען שמך ומקדשך החרב כי לשמך תן כבוד על חסדך ועל אמתך לב׳ סבות הנזכרות ואליהם סובב כל המזמור : למה יאמרו ברואתם שבלותינו איה אלהיהם שעשה עמהם להפלי׳ עתה אפס כחו : והם לא ידעו כי כל זה ההפוך ואלהינו בשמים יכול לפקוד על צבא המרום במרום ובמלכי האדמה כל אשר חפץ עשה לא כן הקדמונים והם כי עצביהם המעלבים אותם או שעמלים בעדם כסף וזהב במתכת מיוחדים לירח ולשמש כרוחני׳ שאה הפועלים יותר בעה״ז השפל ועכ״ז מעשה ידי אדם המה ואין להם שום כח פה להם ולא ידברו וגו׳ לא בא להודיע זה כי גם עובדיה׳ היו יודעי׳ בכך אבל היו אומרים שהיו כלים להוריד בם הרוחניות : אבל ישראל הבוטח בה׳ וכן בית אהרן כפי משפחותם ויראי ה׳ הוא והגה בעזרם ומגינם בגלותו וכחו הגדול : אמנם במזמור זה שלא דבר אחד מהמקבילי׳ כי אם ורשעתם בלתי יודעי ה׳ ולא קוראים שמו המשיג את ה׳ ועל׳ הוא רק לאחוז כרה ... בקנין העושר לבד : ואמר עצבי כהם ולא ישמעו דברי נביאיו אף להם ולא יבחנו הדברים על אמתתם שנקרא רוח בא״ם פה להם ולא ידברו בתהלות ה׳ עינים להם ולא יראו נפלאות אלהים והריחו

שפוך חמתך על הגוים אשר לא ידעוך ועל ממלכות אשר בשמך לא קראו כי אכל את יעקב ואת נוהו השמו : שפוך עליהם זעמך וחרון אפך ישיגם : תרדוף באף ותשמידם מתחת שמי ה׳ :

אומ׳ או ... כוס אל זאגט דש ... ומוזגין כוס רביעי

לא לנו ה׳ לא לנו כי לשמך תן כבוד על חסדך ועל אמתך : למה יאמרו הגוים איה נא אלהיהם : ואלהינו בשמים כל אשר חפץ עשה : עצביהם כסף וזהב מעשה ידי אדם : פה להם ולא ידברו עינים להם ולא יראו : אזנים להם ולא ישמעו אף להם ולא יריחון : ידיהם ולא ימישון רגליהם ולא יהלכו לא יהגו בגרונם : כמוהם יהיו עושיהם כל אשר בוטח בהם : ישראל בטח בה׳ עזרם ומגינם הוא : בית אהרן בטחו בה׳ עזרם ומגינם הוא : יראי ה׳ בטחו בה׳ עזרם ומגינם הוא :

ה׳ זכרנו יברך יברך את בית ישראל יברך את בית אהרן : יברך יראי ה׳ הקטנים עם הגדולים : יוסף ה׳ עליכם עליכם ועל בניכם : ברוכים אתם לה׳ עושה שמים וארץ : השמים שמים לה׳ והארץ נתן

לבני אדם : לא המתים יהללו יה ולא כל יורדי דומה : ואנחנו נברך יה מעתה ועד עולם הללויה :

אהבתי כי ישמע ה׳ את קולי תחנוני : כי הטה אזנו לי ובימי אקרא : אפפוני חבלי מות ומצרי שאול מצאוני צרה ויגון אמצא : ובשם ה׳ אקרא * אנא ה׳ מלטה נפשי : חנון ה׳ וצדיק ואלהינו מרחם : שומר פתאים ה׳ דלותי ולי יהושיע : שובי נפשי למנוחיכי כי ה׳ גמל עליכי : כי חלצת נפשי ממות את עיני מן דמעה את רגלי מדחי : אתהלך לפני ה׳ בארצות החיים : האמנתי כי אדבר * אני עניתי מאד * אני אמרתי בחפזי כל האדם כזב :

מה אשיב לה׳ כל תגמולוהי עלי : כוס ישועות אשא ובשם ה׳ אקרא : נדרי לה׳ אשלם נגדה נא לכל עמו : יקר בעיני ה׳ * המותה לחסידיו : אנא ה׳ כי אני עבדך * אני עבדך בן אמתך פתחת למוסרי : לך אזבח זבח תודה * ובשם ה׳ אקרא : נדרי לה׳ אשלם נגדה נא לכל עמו : בחצרות בית ה׳ בתוככי ירושלים * הללויה :

הללו את ה׳ כל גוים שבחוהו כל האמים : כי גבר עלינו חסדו ואמת ה׳ לעולם הללויה :

הודו לה׳ כי טוב | כי לעולם חסדו :
יאמר נא ישראל | כי לעולם חסדו :
יאמרו נא בית אהרן | כי לעולם חסדו :
יאמרו נא יראי ה׳ | כי לעולם חסדו :

מן המצר קראתי יה ענני במרחב יה : ה׳ לי לא אירא מה יעשה לי אדם : ה׳ לי בעוזרי ואני אראה בשנאי : טוב לחסות בה׳ מבטח באדם : טוב לחסות בה׳ מבטח בנדיבים : כל גוים סבבוני בשם ה׳ כי אמילם * סבוני גם סבבוני בשם ה׳ כי אמילם * סבוני כדבורים דועכו כאש קוצים בשם ה׳ כי אמילם : דחה דחיתני לנפול וה׳ עזרני : עזי וזמרת יה ויהי לי לישועה : קול רנה וישועה באהלי צדיקים ימין ה׳ עושה חיל : ימין ה׳ רוממה ימין ה׳ עושה חיל : לא אמות כי אחיה ואספר מעשי יה : יסור יסרני יה ולמות לא נתנני : פתחו לי שערי

צדק

פירוש אברבנאל

והריחו בריאת ה׳ : ידיהם ולא ימישון לא יעשו המלות התלויות במעשה רגליהם ולא יהלכו לדבר מלוה ועבודת ה׳ : יהגו בגרונ׳ בתפלה ושבח הבורא אבל בית ישראל יבטחו בה׳ משפחה ומשפחה והוא יעזרם ויגן בעדם :

ה׳ זכרנו כנגד הסבה השנית כי אכל את יעקב לאמר אכלו היותם עמו ונחלתו אמר ה׳ זכרנו אשר זכר אותנו במצרים יברך אותנו ג״כ בגלותינו ופירש המבורכים בית ישראל בכלל : בית אהרן כהנים ולוים קודשין : יראי ה׳ חסידי דור ודור : הקטנים שאין להם זכות בזכות הגדולים ולפי שלפה אורך הגלות הבטיח׳ שלא יכלו באומרו יוסף ה׳ עליכם וגומר ואמר ברוכים אתם לה׳ עליון ולא תסרי מעלה וגו׳ : ואם תראו כי מלכות הארץ משלים ומחזיקים בה גוזרות לא ימנע תשועות ה׳ כי הארץ הוא נתן אותה לפני אדם וכשירצה יקחנה מהם ולאשר ירצה יתננה : אמנם אנחנו נברך יה בהכירנו גדול נפלאותיו מעתה ועד עולם לרמוז אל זמן הגאולה יהיה מתי שיהיה :

אהבתי פן יאמרו ישראל שבגלו׳ סתם תפלתם ולא תועיל. לז״א אהבתי תחנוני כי ישמע ה׳ קולי ואהבתי יחזור אל תחנוני וירצה ישר בעיני להתחנן ולהתפלל כי ידעתי עדיין ישמע ה׳ קולי והראיה כי בגלות מצרים הטה אזנו לי לכן כל ימי אף שיאריכו ימי הגלות אקרא ולא אסיר מלהתפלל : אפפוני חבלי מות בגלות הארוכה בכמה גזירו׳ ומיתות וצרי שאול גירושין ובזוי : וגם כי צרה ויגון אמצא עכ״ז ובשם ה׳ אקרא ואמר אנה ה׳ מלטה נפשי אל תעש עמנו כלה כי חנון ורחום אתה ורחם בדין ואלהינו מרחם : ואחר אומ׳ לנפשי שובי נפשי שובה עד ה׳ אלהיך כי הוא מנוחיכי ותהיה קרובה הישועה לבא כמו שעשה במצרים : כי חלצת נפשי ממות כשגזר פרעה הריגת בני ישראל אתה ה׳ הצלתני ממות ואת עיני מדמעה ולבכות עליה את רגלי מדחי : בצאתי ממצרים והצאתני לא״י גם עתה אבטח להתהלך עוד לפני ה׳ בארץ ההיא הנקראת ארצות החיים שיושביה נקראים חיים שמתיה חיים תחלה כפירז״ל וגם כי יאריך הגלות האמנתי אני מאמין באמונה שלימה כי יבא עוד זמן : כי אדבר ובמו שליל׳ זה אני מספר ביציאת מצרים כן הגאולה העתידה אדבר ואספר הצינוי שסבלתי אני אמרתי בחפזי ואז אומ׳ שבחפזי בגלותי כמו ויהי דוד נחפז ללכת אז בשפלותי כמו ריקם ופוחזי׳ אמרתי הייתי אומר שכל האדם כתב הנביאים כלם שנבאו הישועה היו כוזבים כי עבר קציר כלה קיץ ואנחנו לא נושענו ועתה אני רואה שהם אמת ודבריהם אמת :

מה אז אומר מה אשיב לה׳ על כל הטובה אשר עשה עמי כל תגמולוהי עלי ואני חייב לו על כלם : כוס ישועות אשא אהללנו כאשר אני עושה עתה בכוס של ברכות אמנם עתה הוא כוס ישועות אחד של מצרים ואז יהיה כוסות שתים של מצרים ושל גלות : ובשם ה׳ אקרא ואפרסם שמו בכל הארץ נדרי לה׳ אשלם אז לא בהלילה הזה בביתי ובאומותי כי אם בבית המקדש בגלוי נגדה נא לכל עמו : ואת זה ילדק בזוכים לחיים בזמן להגאולה אבל רבבות ישראל שמתו בגלות ולא ראו בישועה מה יהיה מהם : לז״א יקר בעיניה׳ יקר וגדול ג״כ יתן ה׳ המות׳ לחסידיו ולדיקי׳ שבכבר מתו ונפשות (ולגופם בזמן התחייה) אנא ה׳ וגו׳ אתר שזכר אמונתו ובטחונו התפללה׳ בשם להושיעה ואמר אנא ה׳ זכר נא כי אני עבדך ולא קנין כספך אנא יליד בית כבן האמה שאמר׳ תורה האשה וילדיה תהיה לאדוניה : וז״ש אני עבדך בן אמתך והיתה עבודתו מתחת למוסריה לא כשהייתי אסורים במצרים בכור הברזל פתחת ואוציאתני משם לך אזבח כמו ששם זבחו לך חג הפסח ואמרנו שירה גם עתה לך אזבח זבח תודה יאמר שירה ובשם ה׳ אקרא נדרי לה׳ אשלם ונוסף עוד כי הם אמרו שירה במדבר ואנחנו נאמר אותה נגדה נא לכל עמו בפרסום : בחצרות בית ה׳ בית מקדש בירושלים : ובאה מלת בתוככי ... בהוספה ... המקדש ... עורת ישראל ואוכם ודביר והיכל : ואלה בתוככי ביו״ד נוספת לרמוז נסים שנעשו לאבותינו

33

צדק אבא בם אודה יה: זה השער לה' צדיקים יבאו בו: אודך כי עניתני ותהי לי לישועה: אודך אבן מאסו הבונים היתה לראש פנה * אבן מאת ה' היתה זאת היא נפלאת בעינינו: מאת זה היום עשה ה' נגילה ונשמחה בו: זה

אנא ה' הושיעה נא: אנא ה' הושיעה נא:
אנא ה' הצליחה נא: אנא ה' הצליחה נא:

ברוך הבא בשם ה' ברכנוכם מבית ה': ברוך אל ה' ויאר לנו אסרו חג בעבתים עד קרנות המזבח: אל אלי אתה ואודך אלהי ארוממך: אלי הודו לה' כי טוב כי לעולם חסדו: הודו

יהללוך ה' אלהינו על כל מעשיך וחסידיך צדיקים עושי רצונך וכל עמך בית ישראל ברנה יודו ויברכו וישבחו ויפארו וירוממו ויעריצו ויקדישו וימליכו את שמך מלכנו כי לך טוב להודות ולשמך נאה לזמר כי מעולם ועד עולם אתה אל *

הודו לה' כי טוב כי לעולם חסדו:
הודו לאלהי האלהים כי לעולם חסדו:
הודו לאדני האדונים כל"ח:
לעשה נפלאות גדולות לבדו כל"ח:
לעשה השמים בתבונה כל"ח:
לרוקע הארץ על המים כי לעולם חסדו:
לעשה אורים גדולים כי לעולם חסדו:
את השמש לממשלת ביום כי לעולם חסדו:
את הירח וכוכבים לממשלות בלילה כל"ח:

למכה

פירוש אברבנאל

בה' וחתם דברו הללויה שיאמ' לכל הללו ה' על הנסים ועל הפורקן שעשה עמו:

הללו לפי שבנ"א לא נתפרסם גדולת ה' רק בתוך ישראל עמו אמר שבגאולה העתיד' כל האומות יהללו ה' כי גבר עלינו חסדו בעבור התשוע' שיעשה לנו ובעבור אמתת אמונתו שתתפרסם לכל וזה אומר ואמת ה' לעולם הללויה:

הודו אמר לישראל שהם בייחוד ראוי שיודו וישבחו לה' מכל שאר האומו' וזה שאמר יאמר נא ישראל הודו לה' וגו' וזה מב' בחינות הא' כי טוב שהוא הטוב המוחלט הב' מצד חסדיו לעולם * ואמרו יאמר נא ר"ל בזמן הגאולה יאמרו נא בית אהרן הכהנים שבגלות אין להם לא עבודה ולא קדושה ולא מתנות ואז ישוב להם הכל יאמרו או כל"ח וכן יראי ה' לא היה להם בגלות פנאי והפנ' להדבק בשיהיה או יאמרו כל"ח ואפשר שפי' באמרו כל"ח שכל שאר הגאולות היו זמניות ושבו לשעבוד אמנם חסד שיעשה בגאולה העתידה יהיה לעולם ועד ולנצח נצחים:

מן עוד בא לנחם ישראל שלא יתיאשו מתוקף הגלות שהרי במצרים מן המצר ולרוב מהמצריים קראתי יה קראו לה' וענה אותם והוציאם למרחב כן יעשה לעתיד ה' לי לא אירא כי לא יוכל לכלותנו או ירצ' שאם היינו קוראים לה' בכל עת כאשר קראו אבותינו במצרים בכך היה מרחיב לנו ולא היה לנו לירא מבנ"א ולא זה בלבד כי ה' יעזרנו שסומכינו יהיו בעוזרי ע"ד ברצות ה' דרכי איש גם אויביו ישלי' עמו טוב לחסות בה' לכן בגלותינו זה טוב לחסות ולהדבק בה' שאלות ומ"ט מבטחו לא בבחו' והנה המון עם ולא בנדיבים והם הנכבדים: כל גוים סבבוני אמר בזה ד' לשוני סביב גוים סבבוני סבוני גם סבבוני סבבוני כדבורים הא' על סנחריב ואשור שבא על ירושלים ונפלו שם ה"ג בשם ה' כי אמילם הב' על נ"נ מלך בבל שבא על ירושלים פעמי' רבות בימי יהויקים יהויכין וצדקיהו לכן אמר על בבליים סבוני גם סבבוני ואח"כ בשם ה' כי אמילם: הג' על פרס ומדי ויונים בזמן בית שני וז"א סבוני כדבורים וסוף דועכו וגו': אך על הגלות הארוך הזה אמר דחה דחיתני לנפולה שהוא דחוי' קרובה לנפילה מוחלט' אם לא שה' עזרני להתקיים עזי וזמרת יה העוז והישועה שלא כלינו מה' היא לבדו כמ"ש גדולה בשה וגדל הרועה וכו' קול רנה הרנה והישועה מגזרות אשר באהלי צדיקי' היא באה מימין ה' רוממה לא מכחנו ועולם ידינו וחזר ואמר ימין ה' רוממה לזכור למה יואמ' זה כי ימינו רוממה על הפעולות לכן היא עושה חיל משכל שהדברים האלה עזי וזמרת יה ימין ה' רוממה הם מדברי שירת הים לומר כמו שעתה אנו גומרים הלל על יציאת מצרים כן בדברים האו עלמס נשיר ונשבח ה' לעתיד: לא אמות דבר על לב ישרא' שלא יראו לכלות בגלות זה ואמר בשמם לא אמות בצרות האלו את אחיה עד אשר יהיה זמן לספ' מעשי זה אשר יעשה עמי חסד: יסור יסרני וגו' פי' שיאמרו יסורין לא יהיו של כליה ולמות לא נהגני פתחו ליתן כי יהיו שערים ופתחים להכנס בה' להודות לה': זה השער לה' כאשר השערים ישובו כשהצדיק עלמך ותשב לה' תכנס בשער הזה של הודאה אודך כי עניתני אמר שאז יאמר ישראל לה' אודך כי עניתני בגלות כיון שסוף היית לי לישועה: באופן שהאבן שהם ישראל אם מאס רועה אבן ישראל אותו הבונים נעשה עתה לראש פנה שבנין הזבול ובית ה' יהי' מקדש עליו: ומאת ה' והתשועה הזאת תהיה לא בחיל ובכח אנושי כי אם ברוח ה'. מאת ה' היתה זאת הפליא' בעינינו כל זה היום שהוא יום וזמן הגאולה יאמרו הכל כיון שבא מאת ה' גם אנחנו נגילה ונשמחה בו ע"ד מ"ש הללו ה' כל גוים כי גבר עלינו חסדו:

אנא עתה התפלל המשורר שיקו' ה' דברו הטוב ואמר אנא ה' הושיעה נא הצליחה נא ופורש באח' בג' דרכים: הא' לפי שהתשועה תלויה בתשובה ישרא' אמר אנא ה' הצליחה נא שיצליח בידינו תשובה ומעשים טובים: הב' אנא ה' הושיעה לישראל הצליחה לה' שיבאו לחסות תחת כנפיך: הג' הושיעה לישרא' לגאול אותם והצליח אותם במעשיהם וקניינם:

ברוך לדרך האחד שאמרנו בפי' אנא ה' ונומר ירצה ברוך יהיה הבא ליטהר ולשוב לשם ה': ברכנוכם יברכהו ה': אל ה' הוא יאיר לפניו דרכו ובעזרו אסרו חג בעבותים אקשרו בעבותי' החג הכב' או עוד הוא רמז לציר הבהמה עד שיגיע ויבא לקרנות המזבח בה קדושה: ואז תשבחו ותאמרו אלי אתה ואודך הודו לה' לדרך הב' אמר לאומות המתגיירו ברוך הבא ואנו בני ישרא' מברכי' אתכם בשם ה' אבל האור הנבואי לא יחול רק בנו עם סגולתו והברכה היא אסרו חג שתביאו קרבן למזבח ה' ואנו נאמר לה' אלי אתה הודו לה' וגו': לדרך הג' אמר ברוך הבא על מלך המשיח שיאמר לישרא' ברכהכ' תהיה עדות ה' ואכבה בבודו וה' יאיר לנו להב לפניו קרבן ונאמר לו אלי אתה הודו לה' וגו'

יהללוך ברכת השיר שזכרו אז"ל בגמרא ועניינה במקום הזה לב' כוונות: הא' להכריע אם ראוי להרבות בשבחו של מקו' או לא כי כמו בכהונה' ובדברי רז"ל פנים לכאן ולכאן והאמ' הוא שלצורך התשובה הוא דבר בטל כי הוא יתב' אינו צורך לו כי א"א לשבחו כפי שלימות אבל לצורך המשובח נאה והנה הוא כי מורה על כוונה לבו ותודהו לה' והכרחיו אותו ותשבחו והב' שכל הנביאים ויעדו בזמן הגאולה ויכנסו בהודות האלהים: וכוונה בתפלת ר"ה ויראוך כל המעשים כו': לכן אחר השבח בהלל מהגאולה העתיד' אמ' בברכה זו יהללוך ה' אלהינו על כל מעשיך שאז בזמן הזה יהללוהו כל שאר האומות

מעשה

למכה מצרים בבכוריהם כי לעולם חסדו:
ויוצא ישראל מתוכם כי לעולם חסדו:
ביד חזקה ובזרוע נטויה כי לעולם חסדו:
לגוזר ים סוף לגזרים כי לעולם חסדו:
והעביר ישראל בתוכו כי לעולם חסדו:
וניער פרעה וחילו בים סוף כי לעולם חסדו:
למוליך עמו במדבר כי לעולם חסדו:
למכה מלכים גדולים כי לעולם חסדו:
ויהרג מלכים אדירים כי לעולם חסדו:
לסיחון מלך האמרי כי לעולם חסדו:
ולעוג מלך הבשן כי לעולם חסדו:
ונתן ארצם לנחלה כי לעולם חסדו:
נחלה לישראל עבדו כי לעולם חסדו:
שבשפלנו זכר לנו כי לעולם חסדו:
ויפרקנו מצרינו כי לעולם חסדו:
נתן לחם לכל בשר כי לעולם חסדו:
הודו לאל השמים כי לעולם חסדו:

נשמת כל חי תברך את שמך ה' אלהינו ורוח כל בשר תפאר ותרומם זכרך מלכנו תמיד מן העולם ועד העולם אתה אל ומבלעדיך אין לנו מלך גואל ומושיע פודה ומציל ומפרנס ומרחם בכל עת צרה וצוקה אין לנו מלך אלא אתה * אלהי הראשונים

פירוש אברבנאל

מעשה ידיו עם ישראל חסידיו וצדיקיו ועמו וכו' והיתה החתימה מלך מהולל בתשבחות אם לפי' הא' שיהיה מהולל הוא לצורך המהולל ואם לשנייה שאז יהיה מהולל מכל התושבחות היינו מכל המשבחים: מכאן והלאה עד סוף ההגדה לא בא פירוש מהשר אברבנאל ז"ל כי לפע"ד כאן היה נגמר הנוסח שלו כמו שהוא גם כן במנהג הרמב"ם ז"ל ויען בעת הזאת מנהג רוב הקהילות לומר גם כן מזמור זה הודו לה' וגם נשמת כל חי עד ישתבח ופיוט או רוב נסים ואומץ גבורתיך גם בשה חקלתי שיבא עליה איזו ביאור: וכתבתי פירוש המזמור כמו שפירשתי אותו בספר פני אדם פי' תלים שלו ועל נשמת ג"כ נגם היות שיש ספרים מעט אלות בין נוסחאות אשכנזי' וספרדים ולועזי' ביארתיו בעת הזאת כירת ה' הטובה עלי:

הודו המזמור הזה נקרא הלל הגדול לפי שהוא כולל שבחו יתברך אם אצל הבריאה והקיו' ואם אצל השדוד בנסים שזכר באמרנו בדרשותינו שהן הן שנידרשי הידועה ממנו: ויתכן הוזכרה בו יציאת מצרים וקי"ס נהגו לאומרו בליל זה: אמר הודו לה' כי כל אשר עשה ויעשה הוא טוב מאד ולעולם חסד ולא דין ולעיונות זה על כל דבר ודבר נופל כל"ח: לאלהי האלהים בורא המלאכים שמהרלה שיקראו אלהים והם חסד לעולם לאדוני האדונים על כבנת הדברים המתחייבות שהם במדרגת אדון לסדר העולם: לעושה נפלאות כי אם יוכל מלאך או אדם לעשות דבר מתמי' ומופלא אבל לא יהיה גדול ר"ל אמתי אבל לבד ה' עושה נפלאות שהן גדולות באמת או ירצ' לבדו בלי מסייע: לעושה השמים חוזר לבריאה שעשה השמים באופן שנראה בה תבונתו או בתבניתו יהזור לשמים לדעת האומרים שהם חיים משכילים: לרוקע הארץ סדרה דקרא נקט שמים וארץ ומים ואחר כך חזר לאורות ואמר שמם הארץ על המים שלא יציפו ויחריבו העולם: לעושה אורים שעם היותם גדולים ויקרים ישרתו לארץ ע"ד שפירשתי ויתן אותם אלהים ברקיע השמים להאיר את הארץ: את השמש שעם היותו גדול ומושל תשמש כשמו להאיר ולהצמיח ולהוליד וקבעו ממשלתו ביום: את הירח וכוכבים לבן ולהוליד נהבדל ממשלתן בלילה: למכה מצרים ביאר חלק הנפלאות והתחיל ממכת בכורות באומ' מכה מצרים והגדולה שבהן וז"ש למכה מצרים שבי' אבות ואח"כ היא בבכוריהם העביר ישראל נתן להם לעבור בלי פחד: ונער פרעה לפי שהמיתה בטביע' במים היא קלה שאין אדם מרגיש או לג"א שנערה חלה כבקדו' לנער': למוליך עם היותם עמו הוליכם במדבר וענגם שם להראות חסדו: למכה מלכים כמו פרעה ואבימלך בעד שרה: ויהרוג סיחון ועוג ושלשים ואחד מלכים כי הוא היה ההורג בכחו לא יהושע: לסיחון ולעוג פרט או הב' מן הכלל לגדלם והסיר האמן שהקשה רוחם להיתם בידו: ונתן ארצם לא הספיק להחרי' מהם ולהניח מלכות לבניהם אלא נתן ארצם לישראל נחלה: אחר בלשון יחיד להודיע שהוא לקיום הבטחת האבות בפרט ליעקב אבינו שבשפלנו להגדיל תפארתו לקח לעם ועושה חסד יותר לשפלים וירודים: ויפרקנו הבדילנו כמפרק זה מזה מצרינו ואויבנו נותן לחם לחם בחסד כללים שה' עושה לעולם לתת לחם דהיינו מאכל לא כי מזון כל בעל חי: ובא על נכון אמירת הלל זה בלילה הזאת אחר הסעודה כמו בברכת המזון הזן את העולם כלו: הודו לאל סוף דבר מכל מה שהשתי' פועלים בעולם השפל הזה הודו לאל יתברך כי הוא האדון ונותן להם הכח לפעול והכל לטובה וחסד העולם:

נשמת יען עד היה התעסקו בלילה הזאת בשבחו של מקום שהלל המצרי והלל הגדול וברכת השיר נהגו לומר גם כן תחלת תפלה זו של שחרית של שבת כי עלבד שהוזכר בה ממצרים גאלתנו כלם שבח והודה רבה להוי העולמים נשמת מכל הדברות שנקראו לנפש ידוע היות שם נשמה היותר מחשבה לכן ייחס אותו לצדיקים הנקראים חיים ושם רוח לכל שאר ב"ח באומרו שנשמת כל צדיק ורוח כל ב"ח תברך ותפאר לה': ותפסר שהתחילו תפל' שבת בכך לרמוז מה שארו"ל שבשבת נתוסף לשומריו נשמה יתירה כו': מן העולם בעה"ז והעה"ב כמו שאחז"ל משקלקלו ואמרו אין עולם אלא אחד התקינו שיהו אומר מן העולם ועד העולם: אין לנו מלך וחזר לומר אין אנו מלך לומר אין בעוזה גואל ומושיע כו' הן ברעה בכל עת צרה וצוקה אין לנו מלך אלא אתה: אלהי הראשונים שמיוחד שמו על אבות העול' ועל הבאים אחריהם: אלוה כל בריות שליט על כל מה שנברא מקדם ועל כל התולדות הנולדים דור ודור: המהולל שגם כי ירבו תושבחות לא יחשב שום שבח בך כי אתה כבר מהולל בעל יד התהנ' שכל הנהגת העולם היא חסד ורחמים כמו שנתבאר בהלל הגדול שאמיד נכפל בו כל"ח וה' לא ינום לשמור ישראל ולא יניח לישן אחרים להתעורר ישני' כמ"ש אותו מלך ספרד בספר שבט יהודה: לך לבדך כי כל הפעולות האו באו מאתך אחר הפשוט לא כסברת קדמוני' שכוכב א' יעורר ואו' יתן הדבור ועל זה הדרך כל טוב ורע: אלו פינו הפליג דרך הללה לומ' דא"א לקיים שבחי דמרנא ואמר עינינו ויזינו כי גם הם צריכים למליץ לתקן אותם בקרילות ותנועות בדברי' שידבר כידוע לבעלי חכמה הדבור ואמר שלא יספיקו להודו' על א' מאלף וכו': ממצרים ליתנה דקרה נקט אנכי ה' אלהיך אשר הוצאתיך מארץ מצרים מבית עבדים ברעב זנתנו כמה מן הצרות שעברו עלינו בגלותינו ועד הנה עזרנו ה' בכלם והתפלל שכן יעשה להבא על כן איברים אשר פלגית שהגדיל ה' באדם מאחר הב"ח בהבדלי' או ראוי שיודה בם לה' איברים שפלגת בנו שעם היות לשאר בעלי חי איברים כאיברי האדם עם כ"ז הם חלוקים ופלוגים באדם בכל עצמותיהם ורוח ונשמה שבליות שים לו ולא להם ולשון שהו' חי מדבר ולא בהמה לכן הן הם יודו כו': כי כל פה כי כל אומר ולשון סוף משבחים את' בפה לשון ברך וקומה לבבות וקרב וכליות ע"ד מ"ש הנביא כי ממזרח שמש עד מבואו גדול שמי בגוים ובכל הקוס וגו': כדבר שנאמר כל עצמותי

שאמר

הראשונים והאחרונים * אלוה כל בריות אדון כל
תולדות המהלל ברוב התשבחות המנהג עולמו
בחסד ובריותיו ברחמים : וה' לא ינום ולא יישן :
המעורר ישנים * והמקיץ רדומים והמשיח
אלמים והמתיר אסורים * והסומך נופלים
והזוקף כפופים * לך לבדך אנחנו מודים : אלו
פינו מלא שירה כים · ולשוננו רנה כהמון גליו *
ושפתותינו שבח כמרחבי רקיע * ועינינו מאירות
כשמש וכירח · וידינו פרושות כנשרי שמים * ורגלנו
קלות כאילות : אין אנו מספיקין להודות לך ה' אלהינו
ואלהי אבותינו ולברך את שמך : על אחת מאלף
אלף אלפי אלפים ורבי רבבות פעמים הטובות
שעשית עם אבותינו ועמנו : ממצרים גאלתנו ה'
אלהינו ומבית עבדים פדיתנו : ברעב זנתנו ובשבע
כלכלתנו מחרב הצלתנו ומדבר מלטתנו ומחלים
רעים ונאמנים דליתנו : עד הנה עזרונו רחמיך ולא
עזבונו חסדיך ואל תטשנו ה' אלהינו לנצח : על כן
אברים שפלגת בנו ורוח ונשמה שנפחת באפנו ולשון
אשר שמת בפינו : הן הם יודו ויברכו וישבחו ויפארו
וירוממו ויעריצו ויקדישו וימליכו את שמך מלכנו
כי כל פה לך יודה וכל לשון לך תשבע וכל ברך לך
תכרע וכל קומה לפניך תשתחוה : וכל הלבבות
ייראוך * וכל קרב וכליות יזמרו לשמך כדבר
שכתוב כל עצמותי תאמרנה ה' מי כמוך : מציל עני
מחזק ממנו : ועני ואביון מגוזלו : מי ידמה לך ומי
ישוה לך ומי יערך לך האל הגדול הגבור והנורא אל
עליון קונה שמים וארץ : נהללך ונשבחך ונפארך
ונברך את שם קדשך * כאמור לדוד ברכי נפשי את
ה' * וכל קרבי את שם קדשו :

האל בתעצומות עזך הגדול בכבוד שמך
הגבור לנצח והנורא בנוראותיך *
המלך היושב על כסא רם ונשא :
שוכן עד מרום וקדוש שמו : וכתוב רננו צדיקים
בה' : לישרים נאוה תהלה : בפי ישרים
תתהלל : ובדברי צדיקים תתברך · ובלשון חסידים
תתרומם · ובקרב קדושים תתקדש :
ובמקהלות רבבות עמך בית ישראל ברנה יתפאר שמך מלכנו בכל דור ודור שכן חובת כל היצורים לפניך ה'
אלהינו ואלהי אבותינו להודות להלל לשבח לפאר לרומם להדר לברך
לעלה ולקלס על כל דברי שירות ותשבחות דוד בן ישי עבדך משיחך :
ישתבח שמך לעד מלכנו האל המלך הגדול
והקדוש בשמים ובארץ כי לך נאה ה'
אלהינו

פירוש אברבנאל

שאמר דוד שבכל כחו ועלמותיו והבדלו ה' משהדל והגדיל בשבח וקלוס הא יתב' ולו' מי כמוך מי יודוה לך כו' כלום הטיב לדבר המשורר באומרו ה' מי כמוך כי אין מי ידמה וישוה ויערוך ע"ד מה שאמר כי מי בשחק יערוך לה' ידמה לה' בבני אלים ונאמר ואל מי תדמיוני ואשוה יאמר קדוש ומי יעשה אין מי שיעשה גבורות כמוך אשר בהם אתה מודיע לכל כי לך לבדך. יאותו התוארים האלה של אל גדול הגבור ונורא והודעת גם כן בגבורותיך אלהי היותך עליון קונה שמים וארץ בוראם ומנהיג' ועושה בם כרצונם :

האל בתעלומות וא"כ למען גדול כח עולם עוז וגבורות כבוד שמך ונוראותיך שהם לא לפי שעה או פעם זולת פעם אלא לעד ולנצח ראוי הוא והללך ונשבחך וכו' ודוד עבדך וא"ת מה האדם הנבזה ולשונו ואיבריו השפלי' שיהי' נאים להלל ולשבח רוממו' הבורא אמר אנו למדים ודוד עבדך ואהובך שאמר לפניך ברוח קדשך ברכי נפשי את ה' וכל קרבי את שם קדשו ונעשה כן גם אני : מציל עני והוא עיקר השבח שהציל עם עני ישראל תמיד מחזק ממנו הן במצרים מיד פרעה ועמו הן בכל שאר הגליות : כי כן דרכו עם כל הרשעים להציל עני ואביון מגוזלו : רננו צדיקים כמ"ש שלמה זבח רשעים תועבת ה' ותפלת ישרים רצונו שהשבח רוצה אותו ה' מבריאיו הטובי' והצדיקים ולא מן הרשעים כי להם לבדם יאתה ונאוה תהלה בפי ישרים סמך לזה הרוז זה שנעשה ע"ש יצחק ורבקה כי "ישרים "צדיקים "חסידים "קדושים ר"ת יצח"ק את"רומם את"ברך את"קדש את"הלל ר"ת רבק"ה להזכיר זכותם אגב אורחיה :

ובמקהלות אמר כי אחר כי כן הוא שלישרים ולצדיקים לבד נאוה ויאתה התהלה לה' יתברך : להיות ישראל עם סגולה ובחורי ה' ועליהם נאמר ועמך כלם צדיקים א"כ במקהלות ה' יתפאר שמו ביותר כמ"שה במקהלות ברכו אלהים והוסיף ה' ממקור ישראל שכן חובת כלו אמר אף על פי שחובת כל היצורים היא להודות להלל וכו' יותר עולה קלוסו מהקהל ישראל המקלסים בתושבחות דוד עבד ה' ומשיחו :

ישתבח סמך ברכה זו ויש בה חמשה עשר לשונות של שבח כנגד חמשה עשר שיר המעלות שאמר דוד : ולכן סמך אותה למ"ש לעיל שירות ותושבחות שאמר דוד בן ישי : ובכל שחרית יאומר אותה אחר הזמירות שרובם הם משירי דוד : ולכן יש שאמר שתיבות "שמך "לעד "מלכנו "האל ר"ת שלמ"ה רמז שה' בחר בשירי זמרה דוד אותבו כמו שבחר בזרעו : ותחימתה הבוחר בשירי זמרה מלך אל חי העולמים כי עם היותו מלך ואל בעל הכחות וחי לעד שאין לו צורך להזכיר שמו בשבח אחר המות כב"ו ואדון כל היצולמות עכ"ז יקר בעיני להיות מהולל ומשובח מידיו ועבדיו :

אז רוב נסים הפליאת בלילה שנא' ליל שמורים הוא לה' וגו' הוא הלילה הזה לה' ליל המשומר הבא מששת ימי בראשית לצורך גאולתם של ישראל והרבה נסים נעשו לאבותינו בזה הלילה ואמר ותנה והנלך : בראש אשמורת קאי על ויהי באשמורת הבקר : גר צדק אברהם נקרא גר צדק והיה מנצח את נמרוד שהש"י הצילו מכבשן האש שנא' אשר הוצאתיך מאור

כשדים

אלהינו ואלהי אבותינו שיר ושבחה הלל וזמרה
עוז וממשלה נצח גדולה וגבורה תהלה ותפארת
קדשה ומלכות ברכות והודאות מעתה ועד
עולם : ברוך אתה ה' אל מלך גדול בתשבחות
אל ההודאות אדון הנפלאות · הבוחר בשירי זמרה
מלך אל חי העולמים :

ובכן ויהי בחצי הלילה

אז רוב נסים הפלאת בלילה : בראש
אשמורת זה הלילה : גר צדק נצחתו כנחלק
לו לילה : ויהי בחצי הלילה : דנת מלך גרר בחלום
הלילה : הפחדת ארמי באמש לילה : וישר ישראל
לאל ויוכל לו לילה : ויהי בחצי הלילה : זרע בכורי
פתרוס מחצת בחצי הלילה : חילם לא מצאו בקומם
בלילה : טיסת נגיד חרושת סלית בכוכבי לילה ·
ויהי בחצי הלילה : יעץ מחרף לנופף אווי הובשת
פגריו בלילה : כרע בל ומצבו באישון לילה : לאיש
חמודות נגלה רז חזות לילה : ויהי בחצי הלילה :
משתכר בכלי קודש נהרג בו בלילה : נושע מבור
אריות פותר בעתותי לילה : שנאה נטר אגגי וכתב
ספרים בלילה : ויהי בחצי הלילה : עוררת נצחך
עליו בנדד שנת לילה : פורה תדרוך לשומר מה
מלילה : צרח כשומר ושח אתא בקר וגם לילה :
ויהי בחצי הלילה : קרב יום אשר הוא לא יום ולא
לילה : רם הודע כי לך יום אף לך הלילה :
שומרים הפקד לעירך כל היום וכל הלילה :
תאיר כאור יום חשכת לילה ויהי בחצי הלילה :

דען אשכנז זאגט אן דש די אנדרי נאכט

ובכן ואמרתם זבח פסח

אומץ גבורותיך הפלאת בפסח : בראש כל
מועדות נשאת פסח : גלית לאזרחי חצות
ליל פסח : ואמרתם זבח פסח : דלתיו דפקת
כחום היום בפסח : הסעיד נוצצים עגות מצות
בפסח : ואל הבקר רץ זכר לשור ערך פסח
ואמרתם זבח פסח

זועמו

פירוש אברבנאל

כשדים נלחמו ע"ש כ' המדרש אי אברה' נלח מן דאבדם אנא וזה נעשה באותו לילה שרדף את המלכים ונחלק לו לילה שנא' ויחלק עליהם לילה ואמרינן במדר' מאי ויחלק יוצרו חולקו אמר הקב"ה אברה' פעל עמי בחצי הלילה אף אני אפעול עם בניו בחצות הלילה ואימתי במצרים שנאמר ויהי בחצי הלילה וגו' וזה היה בליל פסח וכן זה נעשה באותו לילה כי בפסח נולד אברהם ולסוף ג' שנים הושלך לכבשן האש ולפי שאז נעשה גר צדק תפס האי ליסנא או אמר נלחמו על הריגת המלכי' ונקט גר צדק ע"ד האלפ"א ב"ית מלך גרר זה אבימלך בחלום הלילה שנאמר ויבא אלהים אל אבימלך בחלו' הלילה וזה הי' בליל פסח כי ענין זה כתוב בתר הפיכת סדום והפיכות סדום היה בפסח שכן כתיב בלוט ומצות אפה וכמו שאומר אח"כ · ארמי לבן הארמי : באמש לילה שנאמר ויבא אלהים אל לבן הארמי בחלום הלילה ולמד ג"ש מאבימלך : ישראל יעקב ישר לאל ע"ש שנאמר וישר אל מלאך ויוכל לו הושע י"ב : ויוכל לו לילה דכתיב לעיל מיניה ויקם בלילה הוא ונומר ויעבור את מעבר יבוק וכתיב ויותר יעקב לבדו ויאבק איש עמו עד עלות השחר וזה היה ליל של פסח מגזירה שוה דלילה : פתרוס מצרים שנאמר ומצרים ילד את לודים וגו' ואת פתרוסים : חילם פי' כחם או ממונם לא מצאו כי בני ישראל השאילום כלי כסף וכלי זהב ושמלות דכתיב וינצלו את מצרים : טיסת נגיד חרושת חיל ומחנה של סיסרא שהיה שר ונגיד והיה יושב בחרושת שמה חרושת שנא' והוא יושב בחרושת הגוים ושר צבא של יבין מלך כנען היה ופי' טיסת פרשיו' [illegible] כינוי לחילו ע"ד כאשר ידאה הנשר או לדגל ע"ש שטס ונורא סלית בכוכבי לילה שנא' מן השמי' נלחמו הכוכבי' ממסילות : מחרף זה סנחריב שאמר רבשקה לחרף אלהים חי : לנופף אוויה היה מתאוה להניף ידו על ירושלים שנא' ינופף ידו הר בית ציון או ירושלים נקרא אווי : הובשת פגריו בלילה שנ' ויהי בחצי הלילה ההוא ויצא מלאך ה' בגאות ויך במחנה אשור וגו' וישכימו בבוקר והנה כלם פגרים מתים ופי' הובשת כמו ובאש היאור שהיו הפגרים מבריחים או הוא לשון בושה כמו הובשת היום את פני כל עבדיך שמואל ב' י"ט : לאיש חמודות דניאל וחזות לילה החלום שראה נבוכד נצר : משתכר בכלי קודש בלטשאצר שהיה והוציא כלי ב"ה ושתה בהם נהרג בו בלילה ע"ש שנאמר ביה בליליא קטיל בלטשאצר : נושע דניאל מבור אריות הפותר חלומות שרואין בעת הלילה או פי' בעתותי חלומו' המבהילין ומבעיתים את האדם בלילה : נטר שמר אגגי המן עליו על המן בנדד שנת לילה שנאמר בלילה ההוא נדדה שנת המלך : פורה ל' גת לשומר לאדם שנאמר בה משא דומה אלי קורא ונומר שומר מה מלילה שומר מה מליל או ע"ש שהיה שומרים לישועה בגלות הדומה ללילה : צרח לעק : כשומר הוא הקב"ה שהוא שומר ישראל : ושח דובר אתא בוקר ישועה לצדיקים : קרב יום כמו שנאמר והיה יום אחד תואר : שומרי' הפקד ע"ש על חומותיך ירושלים הפקדתי שומרים כל היום וכל הלילה : כאור יום שאת ימי בראשית כה תאיר עכשיו חשכת הגלות :

אומץ גבורותיך הפלית לאבותינו בפסח : בראש כל מועדות נשאת פסח כי הוא ראשון למועדי' אחר שבת הוא נכתב בפרשת אמור והטעם מרוב כל ניסי' שנעשו בו לאזרחי אברה' שנאמר משכיל לאיתן האזרחי : חצות לילה פסח שנאמר ויחלק עליהם לילה וכמו שפירשתי לעיל ופיר' גלית לאזרחי מה לעשות לבני בחצי ליל פסח שעתיד לעשות עליהם : דלתיו דפקת [illegible] וגו' וזה היה בפסח הסעיד נוצצים האכיל המלאכים שכתוב בהו וכוללים כעין נחושת קלל יחזקאל ע"ש שהם נוצצים : זכר לשור ערך פסח שנאמר וזבחת פסח לה' אלהיך צאן ובקר מלמד שהחגיגה באה עם הפסח או רוצה לומר לכך אנו קורין בתו' שני דפסח שור וכשב או עז כי יולד כדי לזכור לנו זכות אברהם שערך שור למלאכי' בפסח וכן יסד הפייט ביום ב' דפסח רץ אל הבקר אז בזה מועד דכן זכרון שור אה"ג בזה מועד : הלך גר' וסר מהלכה עתעתי' פ"ה בישעיה י"ד וטאטאתיה במטאטא השמד והוא הכלי שמכבדין בו הבית ופיר' טאטאת אבבדנ' ענין זה נזכר בנבואת יחזקאל : מוף ונוף שם ערים בארץ מצרים ביחזקאל : ראש כל און ראש כל

בכור

זֹוַעְמוּ סְדוֹמִים וְלוֹהֲטוּ בָּאֵשׁ בַּפֶּסַח : חֻלַּץ לוֹט
מֵהֶם וּמַצּוֹת אָפָה בְּקֵץ פֶּסַח : טִאטֵאתָ אַדְמַת מוֹף
וְנוֹף בְּעָבְרְךָ בַּפֶּסַח : וַאֲמַרְתֶּם זֶבַח פֶּסַח : יָהּ רֹאשׁ
כָּל אוֹן מָחַצְתָּ בְּלֵיל שִׁמּוּר פֶּסַח : כַּבִּיר עַל בֵּן בְּכוֹר
פָּסַחְתָּ בְּדַם פֶּסַח : לְבִלְתִּי תֵּת מַשְׁחִית לָבֹא בִּפְתָחַי
בַּפֶּסַח : וַאֲמַרְתֶּם זֶבַח פֶּסַח : מְסֻגֶּרֶת סֻגָּרָה
בְּעִתּוֹתֵי פֶּסַח : נִשְׁמְדָה מִדְיָן בִּצְלִיל שְׂעוֹרֵי עֹמֶר
פֶּסַח : שׂוֹרְפוּ מִשְׁמַנֵּי פוּל וְלוּד בִּיקַד יְקוֹד פֶּסַח :
וַאֲמַרְתֶּם זֶבַח פֶּסַח : עוֹד הַיּוֹם בְּנֹב לַעֲמוֹד עַד
גָּעָה עוֹנַת פֶּסַח : פַּס יַד כָּתְבָה לְקַעֲקֵעַ צוּל בַּפֶּסַח :
צָפֹה הַצָּפִית עָרוֹךְ הַשֻּׁלְחָן בַּפֶּסַח : וַאֲמַרְתֶּם זֶבַח פֶּסַח
קָהָל כִּנְּסָה הֲדַסָּה צוֹם לְשַׁלֵּשׁ בַּפֶּסַח : רֹאשׁ מִבֵּית
רָשָׁע מָחַצְתָּ בְּעֵץ חֲמִשִּׁים בַּפֶּסַח : שְׁתֵּי אֵלֶּה רֶגַע
תָּבִיא לְעוּצִית בַּפֶּסַח : תָּעֹז יָדְךָ וְתָרוּם יְמִינְךָ כְּלֵיל
הִתְקַדֵּשׁ חַג פֶּסַח : וַאֲמַרְתֶּם זֶבַח פֶּסַח :

כִּי לוֹ נָאֶה כִּי לוֹ יָאֶה : אַדִּיר בִּמְלוּכָה * בָּחוּר
כַּהֲלָכָה * גְּדוּדָיו יֹאמְרוּ לוֹ : לְךָ וּלְךָ * לְךָ כִּי לְךָ *
לְךָ אַף לְךָ * לְךָ יְיָ הַמַּמְלָכָה * כִּי לוֹ נָאֶה * כִּי לוֹ
יָאֶה : דָּגוּל בִּמְלוּכָה * הָדוּר כַּהֲלָכָה : וָתִיקָיו יֹאמְרוּ
לוֹ : לְךָ וּלְךָ * לְךָ כִּי לְךָ * לְךָ אַף לְךָ * לְךָ יְיָ הַמַּמְלָכָה
כִּי לוֹ נָאֶה * כִּי לוֹ יָאֶה * זַכַּאי בִּמְלוּכָה * חָסִין כַּהֲלָכָה
טַפְסְרָיו יֹאמְרוּ לוֹ * לְךָ וּלְךָ * לְךָ כִּי לְךָ : לְךָ אַף
לְךָ : לְךָ יְיָ הַמַּמְלָכָה * כִּי לוֹ נָאֶה * כִּי לוֹ יָאֶה :
יָחִיד בִּמְלוּכָה * כַּבִּיר כַּהֲלָכָה : לִמּוּדָיו יֹאמְרוּ לוֹ :
לְךָ וּלְךָ : לְךָ כִּי לְךָ : לְךָ אַף לְךָ : לְךָ יְיָ הַמַּמְלָכָה *
כִּי לוֹ נָאֶה * כִּי לוֹ יָאֶה : מָרוֹם בִּמְלוּכָה * נוֹרָא
כַּהֲלָכָה * סְבִיבָיו יֹאמְרוּ לוֹ : לְךָ וּלְךָ * לְךָ כִּי לְךָ :
לְךָ אַף לְךָ : לְךָ יְיָ הַמַּמְלוּכָה : כִּי לוֹ נָאֶה : עָנָיו
בִּמְלוּכָה * פּוֹדֶה כַּהֲלָכָה * צַדִּיקָיו יֹאמְרוּ לוֹ : לְךָ
וּלְךָ * לְךָ כִּי לְךָ * לְךָ אַף לְךָ : לְךָ יְיָ הַמַּמְלָכָה : כִּי לוֹ
נָאֶה * קָדוֹשׁ בִּמְלוּכָה : רַחוּם כַּהֲלָכָה * שִׁנְאַנָּיו יֹאמְרוּ
לוֹ * לְךָ וּלְךָ * לְךָ כִּי לְךָ * לְךָ אַף לְךָ : לְךָ יְיָ הַמַּמְלָכָה
כִּי לוֹ נָאֶה : תַּקִּיף בִּמְלוּכָה : תּוֹמֵךְ כַּהֲלָכָה * תְּמִימָיו
יֹאמְרוּ לוֹ : לְךָ וּלְךָ : לְךָ כִּי לְךָ : לְךָ אַף לְךָ : לְךָ יְיָ
הַמַּמְלָכָה : כִּי לוֹ נָאֶה : כִּי לוֹ יָאֶה :

לְשָׁנָה הַבָּאָה בִּירוּשָׁלָיִם : הנני

פירוש אברבנאל

גבור כמו ראשית אוני : מחלת זה פרעה שנא' מחץ ראש על ארץ רבה : כביר הקב"ה שהוא כביר כח ועוד כביר ענין עולם וריבוי יריחו שהיתה מסוגרת שנאמר ויריחו סוגרת ומסגרת מפני בני ישראל אין יוצא ואין בא והושע' : סגרה בעתותי פסח נמסרה לישראל בעת פסח דכתיב לעיל מיניה ויעשו את הפסח בי"ד יום לחדש בערב בערבות יריחו סגרה לשון מסירה כמו אל תסגיר עבד אל אדוניו היסגרוני בעלי קעילה : נשמדה מדין ע"י גדעון בצליל שעורי עומר פסח בזכות העומר ולא גדעון את מדין שנא' ויאמר הנה חלום חלמתי והנה צליל לחם שעורים מתהפך במחנה מדין שופטי' ז' מהו צליל רבנן אמרן על הצליל עליהם אותו הדור מן הצדיקים לפון מים צלולים ובזכות מה צללו בזכות לחם שעורים איזו זו מצות העומר והעומר קרב ביום ב' דפסח ופירש צליל עוגות לחם שעורים ונקראת כן לפי שהג' לרפ' על גבי גחלים כמו הצלי : שורפו משמני פול ולוד ביקד יקוד פסח פול ולוד הם גבורי חיל של סנחריב מלך אשור שנא' בא פול מלך אשור על הארץ מלכים ב' ט"ו וכתיב ישלח האדון ה' צבאות במשמניו רזון ותחת כבודו יקד יקוד כיקוד אש ישעיה י' וכתוב בתריה והיה אור ישראל לאש וקדושו ללהבה אור ישראל זה ליל ט"ו בניסן שהו שמור לניסי ישראל ובאותו לילה נשרפו וקדושו ללהבה זה אש של גבריאל שנאמר ויהי בלילה ההוא ויצא מלאך ה' ויך במחנה אשור : עוד היום בנוב לעמוד וכו' לפי שאמרו לו אצטגנינים שלו אי אזלת האידנא יכלת להו ואי לא לא יכלת להו מה עבד אורחא דבעה לסנויי בעשרה יומין סגי בחד יומא כי מטא לירושלים אמר מה לי לטרוח של מקום קטן בזאת אמתין עד למחר ונכבוש אותו כמו פת שחרית ולן אותו לילה בנוב מיד ויהי בלילה ההוא ויצא מלאך ה' וגומר שהיה מפלתו בפסח ופירש געה סגיע : פס יד כף היד : כתבה לבלשצר : לקעקע צול לעקור שורשה של בבל שנקראת צולה שנאמר האומר לצולה חרבי ישעי' מ"ד : צפה הצפית ישעיה כ"א אמר ישעיה על בלשצר ערוך השלחן צפה הצפית אכול שתה קומו השרים ומשחו מגן כלו' כשיסב לי השלחן שהיה ערוך מכל מיני מעדנים והיא מעמדי' המנורה לראות אם יראה אדם בא לפי שהי' ירא מכורש ודריוש בעודו אוכל ושותה וטוב לבו ביין עד שבו' להביא כלי ב"ה ושתות שם אף גביריו כמו שנאמר בדניאל בלשצר מלכא עבד לחם רב וגו' אחר הכוס' הותו השרים ומשחו מגן פי בעוד שהיה אוכל בא כורש ודריוש עליו ובב"ר צפה הצפית סדר מנרתא אית אתרא דמוחין למנרתא צפיתא : הדסה אסתר : לשלש צום בפסח דכתיב ויעבור מרדכי מלמד שעבר י"ט ראשון של פסח בתענית : ראש מבית רשע זה המן :

כי לו נאה כי לו יאה : אדיר במלוכה לפי שביציאת מצרים ראו כולם שהמלוכ' שלו ית' ולא לפרעה מלך מצרים ושאר מלאכים שהרי הוציא ישראל ממצרים ומצרים נטבעו בים ונמוגו כל יושבי כנען אפניהם : ואמר נאה ויאה נגד שמים וארץ : ואמר יאה על שם שהיא רך לרצות : פי' יאה לשון רך כמו ועיני לאה רכות והרגנמו יאיין : או אמר יאה על שם הכתוב כי לך יאתה : ואמר לו נאה נסתר ולא אמר לך נאה לנוכח לרמוז נגד ל"ו נתיבות שבהם נבר' העולם : ונגד תורה שבכתב ול"ה מסכתות שעליהם תלמוד : אדיר במלוכה כלומר נאה ויאה לומר עליו שהוא אדיר במלוכה : בחור כהלכה גם מה שאומרים עליו שהוא נבחר מכל אחר שהוא הוא כדין וכדת וכהלכה גדודיו אלו המלאכים לך ולך כלומר לך נאה לשבח שהודעתנו גדלך באמרי' ולך גם לאוזן שהם את כנון המלאכים הודעת חיבתן של ישראל שלא הנחת יתאוה לירד לעשות נקמה במצרים את אתה בכבודך ובעצמך והזכיר ז' פעמים לך נגד ז' רקיעים שירד הקב"ה מהם לגאול ישראל שהם כלים והוא מלך על כולם ועל כל אשר בהם או נגד ז' כוכבי לכת ימי ז' השבוע : או אמר ז' פעמים לך נגד ז' פסוקים שכתוב בהם לך : לך ה' הגדולה לך ה'

ועוונתנו

הנני מוכן ומזומן לקיים מצות כוס רביעי של ארבע כוסות לשם יחוד קוב"ה ושכינתיה ע"י ההוא טמיר ונעלם :

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם בּוֹרֵא פְּרִי הַגָּפֶן :

אוג' אן ט ינקט אוג' דער נאך זאגט אן דיא ברכה אחרונה

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם עַל הַגֶּפֶן וְעַל פְּרִי הַגֶּפֶן וְעַל
תְּנוּבַת הַשָּׂדֶה עַל אֶרֶץ חֶמְדָּה טוֹבָה וּרְחָבָה שֶׁרָצִיתָ וְהִנְחַלְתָּ
לַאֲבוֹתֵינוּ רַחֵם יְיָ אֱלֹהֵינוּ עַל יִשְׂרָאֵל עַמֶּךָ וְעַל יְרוּשָׁלַיִם עִירֶךָ
וְעַל צִיּוֹן מִשְׁכַּן כְּבוֹדֶךָ * וְעַל מִזְבְּחֶךָ וְעַל הֵיכָלֶךָ וּבְנֵה יְרוּשָׁלַיִם עִיר
הַקֹּדֶשׁ בִּמְהֵרָה בְיָמֵינוּ וְהַעֲלֵנוּ לְתוֹכָהּ * וְשַׂמְּחֵנוּ בְּבִנְיָנָהּ וְנֹאכַל
מִפִּרְיָהּ וְנִשְׂבַּע מִטּוּבָהּ וּנְבָרֶכְךָ עָלֶיהָ בִּקְדֻשָּׁה וּבְטָהֳרָה : ורצה
והחליצנו ביום השבת הזה : וְשַׂמְּחֵנוּ בְּיוֹם חַג הַמַּצּוֹת הַזֶּה * כִּי
אַתָּה יְיָ טוֹב וּמֵטִיב לַכֹּל וְנוֹדֶה לְּךָ עַל הָאָרֶץ וְעַל פְּרִי הַגָּפֶן :
בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ עַל הָאָרֶץ וְעַל פְּרִי הַגָּפֶן :

חֲסַל סִדּוּר פֶּסַח כְּהִלְכָתוֹ * כְּכָל מִשְׁפָּטוֹ וְחֻקָּתוֹ * כַּאֲשֶׁר זָכִינוּ
לְסַדֵּר אוֹתוֹ * כֵּן נִזְכֶּה לַעֲשׂוֹתוֹ * זָךְ שׁוֹכֵן מְעוֹנָה * קוֹמֵם
קְהַל מִי מָנָה * קָרֵב נַהֵל נִטְעֵי כַנָּה * פְּדוּיִם לְצִיּוֹן בְּרִנָּה :

אַדִּיר הוּא יִבְנֶה בֵיתוֹ בְּקָרוֹב * בִּמְהֵרָה בִּמְהֵרָה בְּיָמֵינוּ בְּקָרוֹב *
אֵל בְּנֵה אֵל בְּנֵה בְּנֵה בֵיתְךָ בְּקָרוֹב : בָּחוּר הוּא יִבְנֶה בֵיתוֹ בְּקָרוֹב
בִּמְהֵרָה בִּמְהֵרָה בְּיָמֵינוּ בְּקָרוֹב * אֵל בְּנֵה אֵל בְּנֵה בְּנֵה בֵיתְךָ בְּקָרוֹב :
גָּדוֹל הוּא : דָּגוּל הוּא : יִבְנֶה בֵיתוֹ בְּקָרוֹב * בִּמְהֵרָה בִּמְהֵרָה בְּיָמֵינוּ
בְּקָרוֹב * אֵל בְּנֵה אֵל בְּנֵה בְּנֵה בֵיתְךָ בְּקָרוֹב : הָדוּר הוּא : וָתִיק הוּא :
זַכַּאי הוּא * חָסִיד הוּא * יִבְנֶה בֵיתוֹ בְּקָרוֹב * במהרה במהרה בימינו
בקרוב * אל בנה אל בנה בנה ביתך בקרוב : טָהוֹר הוּא : יָחִיד הוּא
כַּבִּיר הוּא : לָמוּד הוּא : מֶלֶךְ הוּא : נוֹרָא הוּא : סַגִּיב הוּא : עִזּוּז הוּא :
פּוֹדֶה הוּא * צַדִּיק הוּא : יִבְנֶה בֵיתוֹ בְּקָרוֹב * במהרה במהרה
בימינו בקרוב * אל בנה אל בנה * בנה ביתך בקרוב * קָדוֹשׁ הוּא :
רַחוּם הוּא * שַׁדַּי הוּא : תַּקִּיף הוּא : יבנה ביתו בקרוב * במהרה
במהרה בימינו בקרוב : אל בנה אל בנה : בנה ביתך בקרוב :

(בליל שני אתחיל העומר)

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ
עַל סְפִירַת הָעוֹמֶר : הַיּוֹם יוֹם אֶחָד לָעוֹמֶר :

יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ שֶׁיִּבָּנֶה בֵּית הַמִּקְדָּשׁ
בִּמְהֵרָה בְיָמֵינוּ וְתֵן חֶלְקֵנוּ בְּתוֹרָתֶךָ :

פירוש אברבנאל

הממלכה : כי לך יאתה : לך זרוע עם גבורה : לך יום אף לך לילה : לך שמים אף לך ארץ : ולך יום ולך לילה אמרו כאחד: יום ולילה אחד הוא : ותיקיו ישראל והוא ענין חסידות כמו ותיקין היו גומרין וכו' חסין ענין חוזק : טפסריו מלאכיו והוא ענין קצין ושר : כביר לשון חוזק וכח : לימודיו ישראל : נאור עם"ה נאור אתה : אדיר תהילים ע"ו ובי"ם נורא כדינא מלאכים : נגאיו ישראל : שנאנין מלאכיו כמו אלפי שנאן תלים ס"ח : לשנה הבאה בירושלים יש לומר חכך יאמר כי לא נאה בלי הפסק : כי בירושלים במהרה בימינו יראה שהוא נאה ויאה טוב :

רמזים למצות דפסח

בבר כתבו חכמי האמת שהמצות השהות שלבד מה שיש בעשייתן מהעדות והמשפטים והטעמי' אשר זכרה התורה בהם עוד בעניניהם רמזים והערות לענינים עליונים ולמדעים יקרים מטבע המציאות והישרת בני אדם להשגת שלמות' לכן על כל מצות חג הפסח האלה ראיתי לחקור עליהם פה משנה שלימות המלאכה : וכמעט היד לבקש עליהם דרך ישרים אמרי אמת וכאשר הם סוף כל אדם יהיה וכרונם בסוף המאמר * ואומר שכורם הדברים האלה כלם הוא שראוי לבעלי השכל ש בלו ימיה' בטוב ויקפידו על זמנם שלא לתוציאו לבטלה אלא להשלים את נפשם : וכמ"ש במשנה יפה שעה אחת בתשובה ומעשים טובים בעולם הזה וכו' : וכדי שלא יהיה אבידת זמנים מעניניו ראתה החכמה האלהית להעיר את האדם בחליפין על קוצר ימיו : וכמו אמר רבי טרפון היום קצר והמלאכה מרובה : ולפקוח עיניו בראת ה את עולמות במספרו הימים אשר בהם עשה את השמים ואת הארץ וביום השביעי שבת וינפש : כדי שהאדם יודע וישכיל שימי שמחיו שבעים שנה ושלא יוציא אותם לריק וביום השביעי ינוח וישבית בעולם הנשמות ולהדריך את האדם בזה' ענינו כשרצה הקב"ה לזכות את ישראל ולקח אותם לעם סגולתו עשה בי"מ וכו' אותם על מצותיו עוררם על ענין בריאתו וימיו ותחיו ויום מותו כי הנה העם הגדה ממצרים מפאת טבע' ואולדותם ואבותיהם היו שם במצור ובמצוק דתיון העובר היושב במעי אמו כי עם היות נפשו חבושה מתחת ככא הכבוד

הוא שם נעדר השלימות מתבוססת בדמו : למה הולד דומה במעי אמו מקופל ומונח כפנקס וכו' ונר דולק על ראשו וכו' כמו שבא בפ' המפלה : וכמו שהולד לא יצא לאויר העולם עד שיתחדשו האבים חזקים חבלי לידה ככה כשהוציא הקב"ה את ישראל ממצרים הכה במצרים מכת רבות וכמו שהולד ביציאתו לאויר העולם לא ורגל מיד לאכול המאכלים הגסים כי אם תמחה ודבש יאכל עד הגיעו לגבול המתחזק ועם זה יצטרך לחינוך וגידול שיתיסר במעשיו לאביו שבשמים ככה בצאת ישראל ממצרים : האכילם את המן מ' שנה והביאם במדבר בחינוך ולימוד התור' כדי שאת' כן ידעו את י"י ויתדבקו בעבודתו וכבר כתבו חכמי הטבעיי' שד' תקופות השנה הם כנגד ד' זמני' שיעדו בחיי האדם הזמן הראשון שהוא האביב כנגד הילדות והשחרות וימי הנערות : והקיץ כנגד זמן הבחרות שבו יתגבר הלחות ירבה החום והארץ כנגד זמן הזקנה עם השחרות ואולת הכח : ולכן גם היות בו הבקר והערב קרים היו הצהרים חמים להיות בו עדין מחום הקיץ והבחרות ; והסתו הוא כנגד הישיש' ואולת הכח ואביסתו ולכן היה כלה מוכן למות : ומהבחינה הזאת בחר ה' שתהיה הגאולה ממצרים בחדש האביב שהוא דוגמת כוחינו לאויר העולם ולכן היה החדש הזה לנו ראש חדשים לרמוז על ראשי ימינו ושנותינו ואמנם איסור החמץ מורה על הרחקת התאות החומריות כי החמץ והשאור הוא משל הוא יצה"ר והוא קראוהו חז"ל שאור שבעיסה ולכן לוה ית' שבכל הקרבנות לא יקריבו כל שאור וכל דבש לפי שהשאור רמז ליצה"ר והדבש ותאוות החיים הבהמיות כרוך עמו : ולכן אמר כי כל אוכל מחמצת ונכרתה הנפש ההיא לפי שהחמץ והיצה"ר הוא משחית ומכריח הנפש מהשכל' ואית שביתתו ביום י"ד להעיר שהי"ד שנים הראשוני' מחייב האדם אינו בהם בר עונשין : לא בב"ד של מעלה ולא בב"ד של מטה ההשכעון מכאן ואילך יקבל עליו עול מצות ושבות ויבטל השאור שבעיסה : ולז' כיונו באומרם אור לי"ד בודקין את החמץ לאור הנר ; כי האור הראוי לבדוק בו החמץ אשר בדרכי האדם ומשכיות לבו הוא הנתון בידו והוא השכל המתעורר בו אבוק שתי שביעיות משנים הראשונים * וכמו נר ה' נשמת אדם חופש כל חדרי בטן ; ואמר המליץ נר לגלי בתורה והאדם נר אלהים בארץ גוו פתילה נפתלת וכו' : וכמה לריך ליוהר בנר הזה שלא עמו לבדוק בו בחורין וסדקין אשר בכל חדרי הבטן שהאש האורה היא תסוערת כראוי לא יזוקה כל כך שתשרוף את הבית ואחריב את הגוף בהרחקת המאכל והמשתה והדברים הגשמיות בכללותם ולא חלושה שלא תספיק לגלות בסוד החטאים : ובהנבל' הכלים המתחלפים ואוך טהרתם רמוז גם כן על חלוקי כחות בני אדם והכשרם חז"ל במסכת' יומא ששאל רבי מתיא בן חרש לר"א בן עזריה שמעת ד' חלוקי כפרה

אף זו אסם עד שמוחלין לו עבר על מלות לא תעשה ועשה תשובה תשובה תולה ויום הכפורים מכפר : עבר על חייבי כריתות ומיתות ב"ד ועשה תשובה : תשובה ויום הכפורים תולין ויסורין ממרקין ; אבל אם יש בהם חלול השם אין כח בתשובה לתלות ולא ביום הכפורים לכפר ולא יסורים למרק : אלא כלם תולין ומיתה ממרקת ולא זה נאמר ונגלה באזני ה' צבאות אם יכופר העון הזה לכם עד תמותון והנה התשובה לפי דעת הגלם היא הטהרה והכשרה להגעלה לגבות' החמץ והשאור והגוף וידוע שהכלים שנשתמש בהם חמץ ד' מיני דינים לפי פים מבני אדם יש שלא כסע בלא תעשה אשר לא תעשינה אבל לא נזהרו לעשות מלות עשה המזכבות את הנפש : ובלבד חטא בזה ואל תעשה והחטא הזה היא היותר קל שבחטאים ; ואל זה יהיה קל המחילה ע"ד התרעה והתשובה והוא אומרו אינו זז משם עד שמוחלין לו שנאמר שובו בנים שובבים ארפא משובותיכם ודוגמת המין הזה הם הכלים שנשתמשו בהם בלונן ודי להם בשטיפה : ויש מי שעבר על מלות לא תעשה ולא"פ שאינה החמורות שבהם אין מכפר את כלבת נפשו לכלוך שלא יתקנה בתשובה ממנו לבד כווין הראשון אלא ביום הכפורים : ודוגמת זה הכלים שנשתמשו בהם בחמין שטעונין שפשוף והגעלה ויש מי שעבר על כריתות ומיתות ב"ד שהוסיף לחטוא בעבירות החמורות והאיש אשר כזה לא יספיק לנקיונו התשובה ויוה"כ אם לא ע"י יסורין דוגמת הכלים שנשתמשו בהם על ידי האור' עלמו שלא יספיק להם עד שיבא בהם [illegible] : ויש מדרגה רביעית יותר קשה מכולם והוא החוטא בחילול השם שאין לו תקנה כי אם עם המות דוגמת כלי חרס שנשתמשו בהם בחמין בכל דבר איסור שלא יקבלו שום תיקון וטעונין שביר' אותנו : ועל זה אמר הנביא בני ציון היקרים המסולאים בפז איכה נחשבו לנבלי חרש מעשה ידי יוצר ר"ל שאין להם תקנה אלא בשבירה ; ואמר העלב נבזה : כון החיים הזה כניאו אם כלי אין חפץ בו : ולזה באיסורו ז' ימים לפי שזה המספר מן הימים יעיד כל ימים שנות האדם שהם שבעים שנה ורמז לזה ג"כ בא שביעית הרדה באלות ז' ימי החופה שבעת ימים כדי שבהם יזכור האדם כמה שבועים אלה יעברו עליו בימי חייו ויתן אל לבו שימי שנותיו שבעים הם ואחרי החופה יתחייב אדם בשמירה ז' ימי הנדה ושביעיות רבות אחרות באו בספרי הקודש וכלם להזכיר את האדם את מספר חלדו כדי שישתדל ללכת אל מטעיו בחכמה ובתבונה ובדעת ולא יוציא ימיו לבטלה : הנה בעבור זה עלמו היו ימי איסור החמץ ז' לרמוז שימי שנותיו ע' ושיתבטל מהם כל חמץ וכל שאור : והיה היום הראשון והאחרון אסורים במלאכה לפי שהאדם בילדותו בתחלה בואו לעולם אין לו מעשה ולא מלאכה וגם בישישותו ובגבור' ימיו הוא חלש ואינו כשר וראוי למלאכה לעולם אבל בימי' האמ' יעשה בגבור אשר יאכל לכל נפש לכן שלא יאות לנערים בילדות' מעמל המלאכה כ"א להנכ' בתורה ובמלות בזה יהיה מאכל לנפשם : וכן הזקן בסוף שנותיו אין ראוי שיתעסק בדבר אחר כי אם בהכינו לורם לדרכו והשלמות נפשו : והוא אשר יאכל לכל נפש אמנם הימים האמלעיים הם ימי המעשה והנה לזה דמלה לרמוז אל הנהגת האדם בחייו שתהיה בתמימ' וטהרה מבלי יצר הרע ושאור שבעיסה ולכן הזהירו הקדושים שישמור האדם בענין המלה מעת הטחינה שהוא הזמן שבו התחיל האדם לסבוב ולטחון אחרי עניני העולם הזה כי מאז צריך שימור ; והזהירו ג"כ על שיעור העיסה שימדוד האדם עיסתו והנהגתו בשימושי גופו ותימרו במדה במשקל ובמשורה ולוחה התור' שיאכל עם המלה מרור שהוא רמז לבריאת הילד והכנס' הכחו' הגשמיו' כי אותו תמרירו' אשר ירגיש גופו בכל ימי ילדו ימתיק לנפש ואמנ' ענין הפסח ירמוז להפריד הגוף והפרד הנפש ממנו ולכן יאכל על מלו' ומרורי' שבאה קבלת המות עלה הנהגה הטובה ומרירו' כבישת הילד יהיה הפסח קרבן כה' והיה שהיוצו אלל מזבח ה' ואכילתו והככדו במקו' קדוש ויהיה אכילתו בלילה שתרמוז לעת המות ועד חלות שהוא חלי המתוכבד : שהחלי האחד הוא מיוחס לנפש ; ולא יאכלו בו דבר נמי : ולפי שהיה קרבן הפסח רמז לגוף האדם במותו והפרדו לכן היה על כרעיו ועל קרבו דוגמת האדם בעת מותו ועם כל איבריו ושיאכל מצויין לרמוז על הברח קרוביו ואוהביו בחייו ; ושלא יהיה נאכל אלא צלי להיותו ריחו נודף רמז שיהיה לו שם טוב ריח טוב ולפי שהיה הפסח מורה על המות והפסד' הגוף לוה שתהיה אכילתו באחרונה ולא יאכלו אחריו כלום באשר הוא סוף כל האדם ואחרית הדרך : ולפי שחיי האדם כמו שזכרו הרופאים נכללים בארבעה זמנים נערות ובחרות וזקנה ושיבה כמו שזכרתי לכן תקנו לשתות ד' כוסות : ביד' המה ישמח האדם בחייו הנה התבאר מזה שכלו שחג המלות תראוז אל בריאת האדם וחייו ומספר שנותיו וטהרת הנהגתו ובבנים ילרו ולער גופו : ושלימו' נפשו וסופו משובהו לפני השם :

אמעבטיגר גאט נון בויא דיין טעמפל שירה * אלזו שירה * אונ' אלזו בלד * אין אונזרן טאגן שירה * יוא שירה * נון בויא נון בויא נון בויא דיין טעמפל שירה [illegible]
שירה · אלזו שירה אונ' אלזו בלד אין אונזרן טאגן שירה יוא שירה · נון בויא ; נון בויא דיין טעמפל שירה · גרושר גאט · דימוטיגר גאט * נון בויא דיין טעמפל שירה * אלזו שירה * אונ' אלזו בלד * אין אונזר טאגן שירה · יוא שירה נון בויא נון בויא נון בויא דיין טעמפל שירה * הויכר גאט * ווערדיגר גאט * זיסר גאט * הענטיגר גאט * נון בויא דיין טעמפל שירה אלזו שירה אונ' אלזו בלד אין אונזר טאגן שירה · יוא שירה · נון בויא נון בויא דיין טעמפל שירה * טוגליכר גאט * יודשר גאט * נון בויא דיין טעמפל שירה * אלזו שירה אונ' אלז בלד אין אונזר טאגן שירה יוא שירה נון בויא נון בויא דיין טעמפל שירה * כרעפטיגר גאט * לעבנטיגר גאט · אעבטיגר גאט * נאהמפטיגר גאט * שעגפטיגר גאט * עיביגר גאט · נון בויא דיין טעמפל שירה אלזו שירה אונ' אלזו בלד אין אונזרן טאגן שירה * יוא שירה · נון בויא נון בויא * דיין טעמפל שירה * פורכטבאר גאט ; ליארליכר גאט * קיניגליכר גאט · רייכר גאט * נון בויא דיין טעמפל שירה אלזו שירה אלזו בלד אין אונזר טאגן שירה יוא שירה * נון בויא נון בויא דיין טעמפל שירה * שינר גאט תרויטר גאט נון בויא דיין טעמפל שירה · אלזו שירה אונ' אלז בלד אין אונזר טאגן שירה * יוא שירה נון בויא נון בויא נון בויא דיין טעמפל שירה * דו בישט גאט אונ' קיינר אער נון בויא דיין טעמפל שירה * אלזו שירה * אונ' אלז בלד אין אונזרן טאגן שירה יוא שירה נון בויא נון בויא דיין טעמפל שירה :

אֶחָד מִי יוֹדֵעַ * אֶחָד אֲנִי יוֹדֵעַ * אֶחָד אֱלֹהֵינוּ שֶׁבַּשָּׁמַיִם וּבָאָרֶץ :

איינס דז וייש איך * איינוג איז אונזר גאט * דער דא לעבט · אונ' דער דא שוועבט * אין דעם היאל * אונ' אויף דר ערד :

שְׁנַיִם מִי יוֹדֵעַ · שְׁנַיִם אֲנִי יוֹדֵעַ · שְׁנֵי לֻחוֹת הַבְּרִית אחד אלהינו שבשמים ובארץ :

צוויא אונ' דז איז אבר אער * אונ' דז זעלביג ווייש איך · צווי טאבלן אמויש * איינוג איז אונזר גאט * דר דא לעבט * אונ' דר דא שוועבט * אין היאל * אונ' אויף דער ערד :

שְׁלֹשָׁה מִי יוֹדֵעַ · שְׁלֹשָׁה אֲנִי יוֹדֵעַ · שְׁלֹשָׁה אָבוֹת : שְׁנֵי לֻחוֹת הַבְּרִית * אֶחָד אֱלֹהֵינוּ שבשמים ובארץ :

דרייא דז איז אבר אער * אונ' דז זעלביג וייש איך * דרייא זיין דיא פעטר * צוויא זיין טאבלן אמויש * איינוג איז אונזר גאט דר דא לעבט * אונ' דער דא שוועבט * אין דעם היאל * אונ' אויף דער ערד :

אַרְבַּע מִי יוֹדֵעַ · אַרְבַּע אֲנִי יוֹדֵעַ * אַרְבַּע אִמָּהוֹת · שְׁלֹשָׁה אָבוֹת שְׁנֵי לֻחוֹת הַבְּרִית אחד אלהינו שבשמים ובארץ :

פיר דש איז אבר אער * אונ' דז זעלביג ווייש איך · פיר זיין די מוטר * דרייא זיין די פעטר · צוויא טאבלן אמויש * איינוג איז אונזר גאט * דר דא לעבט * אונ' שוועבט * אין דעם היאל * אונ' אויף דער ערד :

חֲמִשָּׁה מִי יוֹדֵעַ חֲמִשָּׁה אֲנִי יוֹדֵעַ חֲמִשָּׁה חוּמְשֵׁי תוֹרָה אַרְבַּע אִמָּהוֹת שְׁלֹשָׁה אָבוֹת שְׁנֵי לֻחוֹת הַבְּרִית · אחד אלהינו שבשמים ובארץ :

פינף אונ' דש איז אבר אער * אונ' דש זעלביג ווייש איך · פינף זיין די ביכר פיר זיין די מוטר דרייא זיין די פעטר צוויא טאבלן אמויש * איינוג דש איז אונזר גאט דר לעבט * אונ' שוועבט * אין דעם היאל אונ' אויף דער ערד :

שִׁשָּׁה מִי יוֹדֵעַ · שִׁשָּׁה אֲנִי יוֹדֵעַ · שִׁשָּׁה סִדְרֵי מִשְׁנָה · חֲמִשָּׁה חוּמְשֵׁי תוֹרָה · אַרְבַּע אִמָּהוֹת · שְׁלֹשָׁה אָבוֹת * שְׁנֵי לֻחוֹת הַבְּרִית : אחד אלהינו שבשמים ובארץ :

זעקס אונ' דש איז אבר אער * אונ' דש זעלביג ווייש איך · זעקס זיין דיא ארדנונג * פינף זיין די ביכר פיר זיין די מוטר דרייא זיין די פעטר צוויא טאבלן אמויש איינוג איז אונזר גאט דר דא לעבט אונ' דר דא שוועבט אין דעם היאל אונ' אויף דר ערד

שִׁבְעָה מִי יוֹדֵעַ · שִׁבְעָה אֲנִי יוֹדֵעַ * שִׁבְעָה יְמֵי שַׁבַּתָּא · שִׁשָּׁה סִדְרֵי מִשְׁנָה · חֲמִשָּׁה חוּמְשֵׁי תוֹרָה * אַרְבַּע אִמָּהוֹת * שְׁלֹשָׁה אָבוֹת שְׁנֵי לֻחוֹת הַבְּרִית אֶחָד אֱלֹהֵינוּ שֶׁבַּשָּׁמַיִם וּבָאָרֶץ :

זיבן איז אבר אער · אונ' דז זעלביג ווייש איך · זיבן זיין די פייארונג זעקס זיין די ארדנונג פינף זיין די ביכר פיר זיין די מוטר · דרייא זיין די פעטר · צוויא טאבלן אמויש · איינוג איז אונזר גאט דער דא לעבט אונ' דר דא שוועבט · אין דען היאל אונ' אויף דר ערד :

שְׁמוֹנָה מִי יוֹדֵעַ שְׁמוֹנָה אֲנִי יוֹדֵעַ שְׁמוֹנָה יְמֵי מִילָה שִׁבְעָה יְמֵי שַׁבַּתָּא שִׁשָּׁה סִדְרֵי מִשְׁנָה חֲמִשָּׁה חוּמְשֵׁי תוֹרָה * אַרְבַּע אִמָּהוֹת * שְׁלֹשָׁה אָבוֹת · שְׁנֵי לֻחוֹת הַבְּרִית אֶחָד אלהינו שבשמים ובארץ :

אכט דז איז אבר אער · אונ' דז זעלביג ווייש איך * אכט זיין די בשניידונג זיבן זיין די פייארונג זעקס זיין די ארדנונג פינף זיין די ביכר פיר זיין די מוטר דרייא זיין דיא פעטר צוויא טאבלן אמויש איינוג איז אונזר גאט דר דא לעבט אונ' שוועבט * אין היאל אונ' אויף דר ערד :

תִּשְׁעָה מִי יוֹדֵעַ · תִּשְׁעָה אֲנִי יוֹדֵעַ תִּשְׁעָה יַרְחֵי לֵידָה שְׁמוֹנָה יְמֵי מִילָה שִׁבְעָה יְמֵי שַׁבַּתָּא שִׁשָּׁה סִדְרֵי מִשְׁנָה * חֲמִשָּׁה חוּמְשֵׁי תוֹרָה · אַרְבַּע אִמָּהוֹת · שְׁלֹשָׁה אָבוֹת שְׁנֵי לֻחוֹת הַבְּרִית אחד אלהינו שבשמים ובארץ :

ניין דז איז אבר אער * אונ' דז זעלביג ווייש איך * ניין זיין די גווינונג · אכט זיין די בשניידונג זיבן זיין די פיירונג זעקס זיין די ארדנונג · פינף זיין די ביכר · פיר זיין די מוטר * דרייא זיין די פעטר צוויא טאבלן אמויש איינוג איז אונזר גאט דר דא לעבט * אונ' דר דא שוועבט · אין דען היאל · אונ' אויף דער ערד :

עֲשָׂרָה מִי יוֹדֵעַ · עֲשָׂרָה אֲנִי יוֹדֵעַ עֲשָׂרָה דִבְּרַיָּא תִּשְׁעָה יַרְחֵי לֵידָה שְׁמוֹנָה יְמֵי מִילָה · שִׁבְעָה יְמֵי שַׁבַּתָּא · שִׁשָּׁה סִדְרֵי מִשְׁנָה * חֲמִשָּׁה חוּמְשֵׁי תוֹרָה * אַרְבַּע אִמָּהוֹת שְׁלֹשָׁה אָבוֹת שְׁנֵי לֻחוֹת הַבְּרִית : אֶחָד אֱלֹהֵינוּ שבשמים ובארץ :

צעהן אונ' דז איז אבר אער * אונ' דש זעלביג ווייש איך * צעהן זיין די צעהן גיבאט ניין זיין די גווינונג אכט זיין די בשניידונג · זיבן זיין די פייארונג * זעקס זיין די ארדנונג * פינף זיין די ביכר פיר זיין די מוטר דרייא זיין דיא פעטר צוויא טאבלן אמויש · איינוג איז אונזר גאט : דר דא לעבט * אונ' דר דא שוועבט * אין דען היאל אונ' אויף דר ערד :

אַחַד עָשָׂר מִי יוֹדֵעַ * אַחַד עָשָׂר אֲנִי יוֹדֵעַ · אַחַד עָשָׂר כּוֹכְבַיָּא עֲשָׂרָה דִבְּרַיָּא תִּשְׁעָה יַרְחֵי לֵידָה · שְׁמוֹנָה יְמֵי מִילָה * שִׁבְעָה יְמֵי שַׁבַּתָּא שִׁשָּׁה סִדְרֵי מִשְׁנָה חֲמִשָּׁה חוּמְשֵׁי תוֹרָה * אַרְבַּע אִמָּהוֹת שְׁלֹשָׁה אָבוֹת שְׁנֵי לֻחוֹת הַבְּרִית : אחד אלהינו שבשמים ובארץ :

אילף אונ' דז איז אבר אער * אונ' דז זעלביג ווייז איך : אילף זיין די שטערן צעהן זיין די צעהן גיבאט ניין זיין די גווינונג אכט זיין די בשניידונג זיבן זיין די פייארונג זעקס זיין די ארדנונג פינף דז זיין די ביכר פיר זיין די מוטר דרייא זיין די פעטר צוויא זיין די טאבלן אמויש * איינוג איז אונזר גאט * דר דא לעבט * דר דא שוועבט * אין היאל * אונ' אויף דער ערד :

שְׁנֵים עָשָׂר מִי יוֹדֵעַ שְׁנֵים עָשָׂר אֲנִי יוֹדֵעַ שְׁנֵים עָשָׂר שִׁבְטַיָּא אַחַד עָשָׂר כּוֹכְבַיָּא עֲשָׂרָה דִבְּרַיָּא תִּשְׁעָה יַרְחֵי לֵידָה שְׁמוֹנָה יְמֵי מִילָה שִׁבְעָה יְמֵי שַׁבַּתָּא שִׁשָּׁה סִדְרֵי מִשְׁנָה חֲמִשָּׁה חוּמְשֵׁי תוֹרָה אַרְבַּע אִמָּהוֹת שְׁלֹשָׁה אָבוֹת שְׁנֵי לֻחוֹת הַבְּרִית אחד אלהינו שבשמים ובארץ :

צוועלף אונ' דז איז אבר אער * אונ' דז זעלביג ווייש איך * צוועלף זיין די גשלעכט * אילף זיין די שטערן * צעהן זיין די צעהן גבאט * ניין זיין די גווינונג · אכט זיין די בשניידונג זיבן זיין די פייארונג זעקס זיין די ארדנונג פינף זיין די ביכר פיר זיין די מוטר * דרייא זיין די פעטר * צוויא טאפלן אמויש * איינוג איז אונזר גאט * דר דא לעבט * אונ' דער דא שוועבט * אין דעם היאל * אונ' אויף דער ערד :

שְׁלֹשָׁה עָשָׂר מִי יוֹדֵעַ * שְׁלֹשָׁה עָשָׂר אֲנִי יוֹדֵעַ · שְׁלֹשָׁה עָשָׂר מִדַּיָּא שְׁנֵים עָשָׂר שִׁבְטַיָּא * אַחַד עָשָׂר כּוֹכְבַיָּא * עֲשָׂרָה דִבְּרַיָּא תִּשְׁעָה יַרְחֵי לֵידָה שְׁמוֹנָה יְמֵי מִילָה שִׁבְעָה יְמֵי שַׁבַּתָּא · שִׁשָּׁה סִדְרֵי מִשְׁנָה חֲמִשָּׁה חוּמְשֵׁי תוֹרָה אַרְבַּע אִמָּהוֹת שְׁלֹשָׁה אָבוֹת שְׁנֵי לֻחוֹת הַבְּרִית : אחד אלהינו שבשמים ובארץ :

דרייצעהן אונ' דש איז אבר אער אונ' דז זעלביג ווייש איך דרייצעהן דז זיין די זיטן צוועלף זיין די גשלעכט אילף זיין די שטערן צעהן דש זיין די צעהן גיבאט · ניין זיין די גווינונג אכט זיין די בשניידונג זיבן זיין די פייארונג זעקס זיין די ארדנונג פינף זיין די ביכר * פיר זיין די מוטר * דריי זיין די פעטר צוויא טאבלן אמויש איינוג איז אונזר גאט דער דא לעבט אונ' דר דא שוועבט אין היאל אונ' אויף דר ערד :

חַד גַּדְיָא חַד גַּדְיָא דְזַבִּין אַבָּא בִּתְרֵי זוּזֵי חַד גַּדְיָא · חַד גַּדְיָא :

איין ציקליין איין ציקליין דז דא האט גיקויפט איין פאטרליין אום צוויא פפעניג איין ציקליין איין ציקליין :

וְאָתָא שׁוּנְרָא וְאָכְלָה לְגַדְיָא דְזַבִּין אַבָּא בִּתְרֵי זוּזֵי חַד גַּדְיָא חַד גַּדְיָא :

דא קאם דז קעצליין אונ' אש דש ציקליין דז דא האט גיקויפט איין פאטרליין אום צוויא פפעניג איין ציקליין איין ציקליין :

וְאָתָא כַלְבָּא וְנָשַׁךְ לְשׁוּנְרָא דְאָכְלָה לְגַדְיָא דְזַבִּין אַבָּא בִּתְרֵי זוּזֵי חַד גַּדְיָא חַד גַּדְיָא :

דא קאם דז הינטליין · ביס דז קעצליין * דז האט גיגעסן דז ציקליין · דז דא האט גיקויפט איין פאטרליין * אום פפעניג * איין ציקליין * איין ציקליין :

וְאָתָא חוּטְרָא וְהִכָּה לְכַלְבָּא דְּנָשַׁךְ לְשׁוּנְרָא דְּאָכְלָה לְגַדְיָא דְּזַבִּין אַבָּא בִּתְרֵי זוּזֵי חַד גַּדְיָא חַד גַּדְיָא׃

דא קאם דש שטעקלין · אונ' שלאגט דז הינדלין · דש דא האט געביסן דש קעצלין · דש דא האט גיגעשן דש ציקלין · דש דא האט גיקויפט איין פעטרלין · אום צווייא פפעניג · איין ציקלין · איין ציקלין׃

וְאָתָא נוּרָא · וְשָׂרַף לְחוּטְרָא · דְּהִכָּה לְכַלְבָּא · דְּנָשַׁךְ לְשׁוּנְרָא · דְּאָכְלָה לְגַדְיָא דְּזַבִּין אַבָּא בִּתְרֵי זוּזֵי · חַד גַּדְיָא · חַד גַּדְיָא׃

דא קאם דש פייארלין · אונ' פר ברענט דש שטעקלין · דש דא האט גשלאגן דש הינדלין · דז דא האט געביסן דש קעצלין · דש דא האט גיגעשן דש ציקלין · דש דא האט גיקויפט איין פעטרלין · אום צווייא פפעניג · איין ציקלין · איין ציקלין׃

וְאָתָא מַיָּא וְכָבָא לְנוּרָא · דְּשָׂרַף לְחוּטְרָא · דְּהִכָּא לְכַלְבָּא · דְּנָשַׁךְ לְשׁוּנְרָא · דְּאָכְלָה לְגַדְיָא · דְּזַבִּין אַבָּא בִּתְרֵי זוּזֵי · חַד גַּדְיָא · חַד גַּדְיָא׃

דא קאם דש וואשרלין · אונ' פר לעשט דש פייארלין · דז דא האט פר ברענט דש שטעקלין · דש דא האט גשלאגן דש הינטלין · דש דא האט געביסן דש קעצלין · דש דא האט גיגעשן דש ציקלין · דז דא האט גקויפט איין פעטרלין · אום צווייא פפעניג · איין ציקלין · איין ציקלין׃

וְאָתָא תוֹרָא · וְשָׁתָא לְמַיָּא · דְּכָבָא לְנוּרָא · דְּשָׂרַף לְחוּטְרָא · דְּהִכָּא לְכַלְבָּא · דְּנָשַׁךְ לְשׁוּנְרָא · דְּאָכְלָה לְגַדְיָא · דְּזַבִּין אַבָּא בִּתְרֵי זוּזֵי · חַד גַּדְיָא · חַד גַּדְיָא׃

דא קאם דר אוקס · אונ' טרינקט דז וואשרלין · דז דא הט פר לעשט דז פייארלין · דז דא האט פר ברענט דש שטעקלין · דז דא האט גשלאגן דז הינטלין · דז דא הט געביסן דז קעצלין · דז דא האט גיגעשן דז ציקלין · דז דא האט גיקויפט איין פעטרלין · אום צווייא פפעניג · איין ציקלין · איין ציקלין׃

וְאָתָא הַשּׁוֹחֵט · וְשָׁחַט לְתוֹרָא · דְּשָׁתָא לְמַיָּא · דְּכָבָא לְנוּרָא · דְּשָׂרַף לְחוּטְרָא · דְּהִכָּה לְכַלְבָּא · דְּנָשַׁךְ לְשׁוּנְרָא · דְּאָכְלָה לְגַדְיָא · דְּזַבִּין אַבָּא בִּתְרֵי זוּזֵי · חַד גַּדְיָא · חַד גַּדְיָא׃

דא קאם דר שוחט · אונ' שעכט דען אוקסן · דער דא האט גיטרונקן דז וואשרלין · דש דא האט פר לאשן דש פייארלין · דז דא האט פר ברענט דש שטעקלין · דש דא האט גשלאגן דש הינדלין · דש דא האט גיביסן דש קעצלין · דז דא האט גיגעשן דז ציקלין · דז דא האט גקויפט איין פעטרלין · אום צווייא פפעניג · איין ציקלין · איין ציקלין׃

וְאָתָא מַלְאַךְ הַמָּוֶת · וְשָׁחַט לְשׁוֹחֵט · דְּשָׁחַט לְתוֹרָא · דְּשָׁתָא לְמַיָּא · דְּכָבָא לְנוּרָא · דְּשָׂרַף לְחוּטְרָא · דְּהִכָּה לְכַלְבָּא · דְּנָשַׁךְ לְשׁוּנְרָא · דְּאָכְלָה לְגַדְיָא · דְּזַבִּין אַבָּא בִּתְרֵי זוּזֵי · חַד גַּדְיָא · חַד גַּדְיָא׃

דא קאם דער מלאך המות · אונ' שעכטט דען שוחט · דער דא האט גישעכט דען אוקסן · דער דא האט גיטרונקן דש וואשרלין · דש דא האט פר לעשט דש פייארלין · דש דא האט פר ברענט דש שטעקלין · דש דא חט גשלאגן דש הינדלין · דש דא האט געביסן דש קעצלין · דש דא האט גגעשן דש ציקלין · דש דא האט גקויפט איין פעטרלין · אום צווייא פפעניג · איין ציקלין · איין ציקלין׃

וְאָתָא הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא · וְשָׁחַט לְמַלְאַךְ הַמָּוֶת · דְּשָׁחַט לְשׁוֹחֵט · דְּשָׁחַט לְתוֹרָא · דְּשָׁתָא לְמַיָּא · דְּכָבָא לְנוּרָא · דְּשָׂרַף לְחוּטְרָא · דְּהִכָּה לְכַלְבָּא · דְּנָשַׁךְ לְשׁוּנְרָא · דְּאָכְלָה לְגַדְיָא · דְּזַבִּין אַבָּא בִּתְרֵי זוּזֵי · חַד גַּדְיָא · חַד גַּדְיָא׃

דא קאם חומר וּבר הער גאט · אונ' שעכטט דען מלאך המות · דר דא הט גשעכט דעם שוחט · דער דא האט גישעכט דען אוקסן · דער דא האט גיטרונקן דש וואשרלין · דש דא האט פר לעשט דז פייארלין · דז דא הט פר ברענט דש שטעקלין · דש האט גישלאגן דש הינדלין · דש דא הט גיביסן דש קעצלין · דש דא האט גיגעשן דש ציקלין · דז דא האט גיקויפט איין פעטרלין · אום צווייא פפעניג · איין ציקלין · איין ציקלין׃

תם ונשלם שבח לאל בורא עולם

על ידי הפועל העוסק במלאכת הקודש באמונה הזעציר הב"ח שלמה בן כמר משה פ"פ רמיין זצ"ל מפיורדא׃

ועל ידי הפועל העוסק במלאכת הקודש באמונה הזעציר הב"ח יוזפא בן הר"ר שלמה בילפעלד זצ"ל מק"ק הומבורג ולע"ע בק"ק פיורדא

ועל ידי הפועל העוסק במלאכת הקודש באמונה הזעצר הב"ח קאפל בן כהר"ר שלמה וולצבאך מפיורדא

דיזה זיין פון פר בעשרטי · הגרות עם הפירוש אברבנאל · ועם ציורים נאים · זיינן צו בקומן ביא דען פון אדפים צו לבטה ה"ה הר"ר איצק בן כהר"ר ליב ב"ב ז"ל · אויך חיוט ביא איזן צו האבין · מכל מיני ספרי' הן מדפוס אמשטרדם והן מדפוס וולצבאך יהיה מה שיהיה הכל אונן ביליכן פרייס · דירתו ברחוב חדש הנקרא אלכסנדר גאס בפיורדא

Diese Haggadah ist von Frau Charlotte Hamburger, geb. Lamm dem Leo Baeck Institut in New York ueberreicht worden. Ueber die Geschichte dieses Buches siehe die Inschrift von Max Marcus, dem Grossvater von Frau Hamburger muetterlicherseits, auf S.1. Um die Bewahrung dieses Erbstuecks auch ueber ihre Lebenszeit hinaus zu sichern glaubt sie, dem Wunsche ihres Grossvaters dadurch am besten nachzukommen, dass es den Archiven des Leo Baeck Instituts einverleibt wird,

(Fleiß, Betragen und Fortschritte in den Schreibstunden waren in diesem Vierteljahre recht lobenswerth.

Dessau
d. 13. Septbr.
46.

Reinicke.

M. Marcus ist in allen meinen Unterrichtsgegenständen sehr fleißig und aufmerksam. In Religion, wie in den Geschichtsstunden gehört er zu den besseren Schülern, die mir nie einen Klage zur Unzufriedenheit geben. Im deutschen Styl hat er lobenswerthe Fortschritte gemacht, zu denen er, wenn er dieselben, durch Lesen [illegible] Werken, bald möglichst weiter bauen und fortsetzen wird.

Dr. Gustav Philippson

Dessau 14 Sept. 46.

[illegible]

Dessau d. 14 Sept. 46.

In meinen Stunden war ich mit seinem Betragen, seinem Fleiße und seinen Fortschritten recht zufrieden.

Dr. C. [illegible]

M Marcus hat im Deutschen gute Fortschritte gemacht und sich der mercantil. Terminolgie recht befleißigt. Betragen gut. Dessau im Sept. 46.

Bacharach

Er ist in meinen Unterrichtsgegenständen einer der besten Schüler. Fleiß und Betragen sind sehr lobenswerth.

Dessau, 15 Sept. 1846

Löwe

Max Marcus hat im Rechnen sehr gute Fortschritte gemacht u. wird, wenn er den Winter hindurch seinen Fleiß fortsetzt, gewiß ein fertiger Rechner werden. Auch sein Betragen war tadellos.

Erfurt d. 16ten Sept. 1846.

A. [illegible]

Mit Max Marcus Fortschritten im Buchhalten & seinem Betragen bin ich recht zufrieden.

Dessau, d. 16t. Septbr 46.

p. A.W. Lander

11 | 12 51

Die Direction der Franzschule zu Dessau

Dem Vorzeiger dieses:

Max Marcus aus Beelitz,

bezeuge ich hierdurch auf Verlangen der Wahrheit völlig gemäß und amtlich, daß er seit dem Monate ~~April~~ Juli 1844 die hiesige Franzschule, und deren erste Klasse seit Ostern 1846, frequentirt hat. Sein Betragen war stets sittlich gut, anständig und überhaupt musterhaft. Dadurch und durch seinen Fleiß, so wie durch seine guten Fortschritte in fast allen und den meisten Unterrichtsgegenständen dieser Schulanstalt, erwarb er sich der Herren Schullehrer und meine Zufriedenheit. Er berechtigt übrigens zu der Erwartung, daß er sich auch ebenfalls die Zufriedenheit seines künftigen Prinzipals im merkantilischen Fache, in welchem Betrachte zu erwerben bemüht sein wird und meine besten Wünsche begleiten ihn.

Dessau, am 25ten December 1846.

(L.S.) Dr. David Fränkel,
Herzogl. Direktor der israelitischen Schulen hier.

Die Direction der Franzschule zu Dessau.

Abgangszeugniß
für den bisherigen Schüler
Max Marcus aus Beelitz.

DIE DIRECTION DER [illegible]SCHULE ZU DESSAU

Ich Endesunterzeichneter

bekenne hiermit, daß Vorzeiger dieses, **Nathan Marcus**, gebürtig aus Beelitz, (Provinz Brandenburg, Zauch-Belziger Kreis) bei mir in meiner Schnittwaaren-Handlung drey Jahr als Lehrling gestanden, wärend der Zeit aber sich ehrlich und getreu, auch gegen jedermann dienstfertig und freundlich bewiesen hat, und nach überstandener Lehrzeit am ersten April 1844 der Lehre entlaßen werde. Es ergehet daher an jedermann, besonders an meine werthe Collegen mein freundliches Ersuchen, diesem meinem Zeugniße Glauben beizumeßen, und genannten **Nathan Marcus** seiner reelich überstandenen Lehre und seines bisher bewiesenen Wohlverhaltens wegen, allen geneigten Willen und Beförderung zu erzeigen, welches ich in vorkommenden Fällen zu erwiedern bereitwillig sein werde.

Urkundlich ist dieser Lehrbrief von mir ausgefertigt, mit meinem Pettschaft besiegelt und mit meiner Namens-Unterschrift versehen worden.

Oranienbaum
den ersten April
1844.

J. Heynemann

Der hiesige [illegible] Kaufmann Herr Jonas Heynemann — bekannte sich heute an Gerichtsstelle zu vorstehendem Lehrbriefe. — Urkundlich unter Amts Hand und Siegel. —
Oranienbaum am 2. May 1844.
Herzoglich Anhalt. Justizamt daselbst.
[illegible]

Lg
— 6 — [illegible]
— 1 — [illegible]
— 8 — [illegible]
— 2 — [illegible]
— 17 — [illegible]

1187.

End of Max Marcus Family Collection